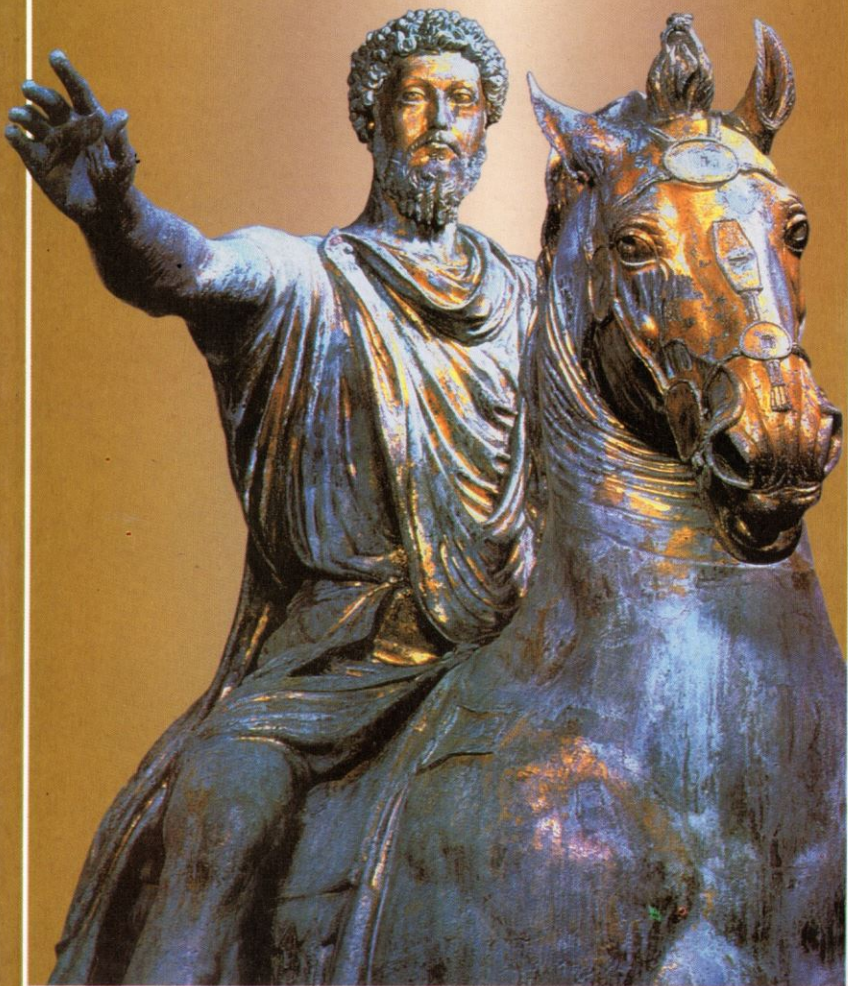

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2001

DAEWOO
AUTOMOBILE ROMANIA

*Ținută de înaltă clasă,
pentru mașini de orice clasă!*

Suntem alături de tine într-o cursă continuă.

La capătul ei, îți oferim premiul: **mașina dorită**

O mașină aparținând **viitorului**, mereu
supusă exigențelor tale.

Demarează cu noi în mileniul III,
spre **performanță și inovație!**

imagine de ansamblu a fabricii din Craiova

fabrica de cutii de viteze

linie de asamblare

centrul tehnic

CERTIFICAT
DE CALITATE
ISO 9002

3 ANI
GARANȚIE SAU
100.000 KM

24 ore
asistență tehnică rutieră

Telefonul clientului: 051.41.77.99
www.daewoauto.ro

magazin istoric

Anul XXXIV – serie nouă – nr. 8 (413)

august 2001

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>

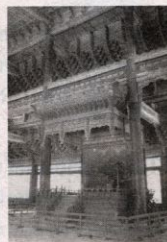
e-mail: mistoric@itcnet.ro

1 Marc Aureliu, un alt împărat al Romei (161-180) de origine spaniolă, ca și Traian, a fost mai curând un filosof decât un războinic, așa cum pare a-l arăta această statuie

3 În frescele de la Voroneț, anonimii zugrăvi s-au inspirat după chipurile și portul contemporanilor. Privitorii din epocă ar fi putut recunoaște pe boierii din vremea lor

4 Imagine din interiorul Pavilionului Tronului de la Palatul Kyongbok, din Seul

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

**Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)**

**Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA**

**Consiliul științific:
academician DAN BERINDEI,
academician VIRGIL CÂNDEA,
DINU C. GIURESCU,
membru corespondent
al Academiei Române**

**Redactor-șef:
Dorin Matei
Secretar general de redacție:
Florentina Dolghin**

**Redactori:
Ioan Lăcustă,
Theodor Stănescu-Stanciu,
Marian Ștefan**

**Secretar de redacție
și macheta artistică:
Theodor Lianos**

**Director economic:
Doina Pascu
Documentare:
Mădălina Geambașu**

**Corectura:
Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram**

**Secretariat:
Floarea Dragne,
Tudora Petre**

**Difuzare:
Constantin Mușat**

**Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș**

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau Intrarea Dr. Alexandru Marcovici (fostă
Victor Eftimiu), etaj III, camerele 281, 283
(secretariat și difuzare), 285, 287. Sectorul 1,
Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon, Fax: 315.09.91, 312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București,
director general Dumitru Constantinescu;
director comercial M. Vlădeanu; director
M. Soare

SUMAR

august

2001

4 Cu sinceritate, despre viitor

J.W. GOETHE

5 Istoria ca totem

Interviu cu profesorul
Keith Hitchins (Urbana,
Illinois)

D. MATEI

7 Ișlicări și bonjuriști Boierii modernizatori

D. BERINDEI

10 Pasiunea dascălului din Șchei

Despre Napoleon la
1815

V. OLTEAN

POSTERITATEA LEGENDEI

12 Porfirogenetul...

Ion I.C. Brătianu

C. XENI

15 ...și statuia sa

D. OLIAN

AVOCAȚI AI DEVENIRII NOASTRE

19 Revelațiile lecturii pe hartă

Emmanuel de Martonne
la Conferința de Pace
de la Paris

A. DAVIER

23 Golfuri ale demnității

Demisii în armată care
au stârnit valuri

E. ȘPERLEA

26 Doi ani pentru patru zile

Prințul Albrecht von
Hohenzollern despre
23 august

N. JURCA

33 Comoara din Elveția

Aurul Băncii Naționale
a României pentru
emigrația ce se pregătea

C. PĂUNESCU,
M. ȘTEFAN

38 Atenție! Dușmanul ascultă!

Locotenentul
Mubaraçîn despre
Serviciul de informații
al Flotei Mării Negre

A.-A. SPÂNU

42 Istorioare cu regi și împărați

GH. BRAȘOVEANU

44 Puci la Casa Albă

August 1991 la Moscova

V. ȘANDRU

50 Tihna pribegiei

Petru Șchiopul alege
Apusul ca loc de
surghiun

D.H. MAZILU

REVERBERAȚII

52 Natalia Negru se explică lui Nicolae Iorga

P. ȚURLEA

55 Palatele neliștite din Țara Dimineților Liniștite
I. URIAN

61 De la Dunăre la Nil
Imperiul roman în vremea lui Traian
A. BARNEA

TRANSILVANIA, CA O PRADĂ

64 Cu ochi neutri
Un italian despre viitorul Ardealului, la 1943
P. OTU

69 Colonizarea religioasă
Catholicism versus ortodoxie
I.-A. POP

72 La zile mari, cunună de aur
Tezaurul de la Goranu
L. DUMITRIU

74 Martor la două dictaturi
Amintiri de la Berlin și Roma
N. CONSTANTINIDE

78 Fuga de urs
Relațiile diplomatice româno-sovietice în perioada interbelică
D. PREDĂ,
V. VĂRATIC

83 Pergament cu revelator
Fotograficul C. Săvulescu
M.C. SĂVULESCU

84 La început a fost carnea
T. STĂNESCU-STANCIU

87 Grație și epistole
Doamna de Sevigné
A. PAVEL

EVENIMENT

18 Simpozion în cetate
La Oradea despre restaurarea și conservarea monumentelor istorice

31 Premiile Fundației Culturale Magazin Istoric – ediția 2001

RUBRICI

41 Amprente în timp
Fotografii de la cititori

60 Pentru biblioteca dumneavoastră

90 În București, acum 50 ani
I. LĂCUSTĂ

54; 94; 95
Blitz... concurs;
Rebus; Dialog

DE LA O GENERAȚIE LA ALTA

Nouă, bătrâni europeni, ne merge tuturor mai mult sau mai puțin prost. Condițiile noastre de existență sunt mult prea artificiale și complicate, nici hrana, nici modul nostru de viață nu sunt așa cum ar trebui să fie, iar relațiile dintre oameni sunt în fond lipsite de dragoste și de bunăvoință. Toți sunt delicăți și politicoși, dar nimeni nu are curajul să fie cu adevărat sincer, așa încât un om spontan, deschis și firesc nu se simte la largul său. Adesea îți dorești să te fi născut ca sălbatic pe vreo insulă din Pacific, ca să te poți bucura de viață cu adevărat, fără acel nefiresc care ne lasă o amărăciune, dar cu care ne-am obișnuit.

JOHANN WOLFGANG GOETHE

In momente de descurajare, când ne gândim ce adânc suntem cufundați în mizeria timpului nostru, ne vine să credem că lumea e coaptă pentru judecata de apoi. Și lucrurile se înrăutățesc mereu de la o generație la alta. Căci fiecare moștenește relele ce bântuiau pe vremea părinților și apoi mai transmite celei următoare și propriile sale slăbiciuni. [...]

Tărănimea noastră și-a păstrat, ce-i drept, vigoarea și va fi în stare multă vreme, așa nădăjduiesc [...], să se ferească de descompunere și decădere. Trebuie s-o considerăm ca un fel de depozit din care vom putea scoate rezerve de energie proaspătă pentru a o completa pe cea scăzută a unei omeniri în declin. Când vezi însă orașele noastre mari, parcă-ți pierd orice nădejde. [...]

Dacă am putea preda germanilor, după pilda englezilor, mai puțină filosofie și mai multă energie, mai puțină teorie și mai multă practică, am fi de pe acum în bună parte mântuiți, fără să mai fie nevoie de o nouă apariție a unei figuri grandioase ca a lui Isus. În această privință s-ar putea realiza multe, pornind de jos, de la popor, cu ajutorul școlilor și al educației în familie, precum și prin inițiative de sus, din partea suveranilor și a celor din jurul lor.

Așa de pildă nu pot încuviința că li se cer studenților, chemați să fie în viitor slujbași ai statului, atâtea cunoștințe teoretice și savante, lucru care-i distruge pe tineri înainte de vreme, atât intelectualicește cât și trupește. Când își încep munca practică intrând în serviciu, ei posedă, ce-i drept, un bagaj enorm de cunoștințe filosofice și savante, dar acesta nu-și găsește aplicarea în cercul strâmt al profesiei lor și, fiind nefolositor, va trebui uitat. În schimb, au pierdut ceea ce le era mai necesar: le lipsește energia spirituală și fizică de care au neapărată nevoie și fără de care nu se pot afirma așa cum se cuvine în relațiile profesionale. Și apoi: oare un slujbaș al statului nu trebuie să arate dragoste și bunăvoință în comportarea sa față de oamenii cu care are de tratat? Și cum să resimtă cineva bunăvoință și să se dovedească binevoitor, dacă lui însuși nu-i e bine?

(Gândirea lui Goethe în texte alese, vol. I, Ed. Minerva, 1973)

În elegantul decor al Sălii „Grigore Gafencu” de la Ministerul de Externe a fost lansată, în ziua de 27 iunie, cartea Relații româno-americane. 1859-1901 (ediție îngrijită de dr. Keith Hitchins și dr. Miodrag Milin; Introducere și note dr. Dumitru Preda). De fapt două, pentru că una dintre autori, Editura Enciclopedică i-a consacrat un volum la împlinirea a 70 ani. Un frumos omagiu adus profesorului american Keith Hitchins, de la Universitatea din Urbana, Illinois, care de foarte mulți ani se ocupă de istoria românilor, mai ales de istoria mișcării de emancipare națională din Transilvania și de procesul de constituire al României Mari. Am profitat de această nouă prezentă a profesorului la București pentru a-i solicita un interviu.

„CUNOAȘTEȚI-VĂ PROPRIA ISTORIE”

KEITH HITCHINS (URBANA, ILLINOIS)

– Domnule profesor, ce loc credeți că ocupă Transilvania în istoria românilor?

– Transilvania ocupă o poziție cheie în istoria României din mai multe puncte de vedere. Mișcarea națională românească s-a concentrat asupra acestei provincii în secolele XIX și XX. Unirea Transilvaniei cu România a preocupat un număr tot mai mare de intelectuali și politicieni români.

Pe de altă parte, Transilvania a contribuit la crearea și dezvoltarea României moderne, în special în secolul XX, mai ales prin aportul său economic și intelectual. Transilvania a contribuit și prin importanța ei mitică. Mulți cred – sunt și alții care nu cred – că ea a fost

leagănul dezvoltării poporului român. Dacă acesta este un mit sau nu, nu are prea mare importanță, pentru că în fond asta cred oamenii că s-a întâmplat. Acest mit este ceva ce îi unește pe români, spiritual și intelectual.

– Știți foarte bine că au existat în decursul timpului dispute între noi și unguri privind istoria Transilvaniei și nu numai istoria. Credeți că viitoarea noastră apartenență la Europa unită va soluționa aceste dispute?

– Un răspuns scurt ar fi: da.

– Domnule profesor, dați-ni-l pe cel lung!

– Și în cazul unui răspuns lung cred că da. Nu contează

atât dacă românii au fost aici primii sau ungurii sau altcineva. Problema a fost rezolvată demografic: românii sunt majoritari în Transilvania. Trebuie să luăm în calcul circumstanțele prezente și eu nu cred, nu cunosc pe nimeni în Europa Occidentală sau în S.U.A. – poate că sunt, dar nu îi știu eu, oricum reprezintă o minoritate – care să schimbe frontierele politice pentru că în secolele IX-XIV s-a întâmplat sau nu s-a întâmplat ceva. Dovada este că dacă privim dezvoltarea Europei astăzi, ea are loc pe baza comunităților, a cooperării și cred că astfel se va dezvolta Europa în tot secolul XXI. Nu mai este o dezvoltare pe baza statului național, așa cum a fost în secolul XIX. Cred că nici o

tară, în Europa Occidentală sau de Răsărit, nu își poate permite să rămână izolată sau să urmeze o politică sau politici diametral opuse sensului general în care merge Europa, inclusiv românii. Ei înșiși afirmă că doresc să se integreze în NATO și în Uniunea Europeană. Am citit în ziare în aceste zile despre legea votată de Parlamentul ungar privind pe etnicii unguri care trăiesc în afara Ungariei. Aceasta este o acțiune care merge contra a tot ceea ce se petrece în Europa Occidentală. Este unul dintre acele lucruri prostești, care presupun că au fost săvârșite doar pentru rațiuni de politică internă. Și sunt sigur că guvernul ungar primește tot felul de sfaturi „călduroase” din partea NATO, a Uniunii Europene, chiar și din S.U.A. în sensul că nu este genul de lucruri care să fie tolerat.

- Credeți că statul național, pe termen scurt, mai are vreun rol de îndeplinit?

- Cred că da. Noi - mă includ și pe mine în această categorie - avem tendința să privim doar aspectele negative ale naționalismului și să uităm că naționalismul, la sfârșitul secolului XVIII și în mod special în secolul XIX, când putem să vorbim într-adevăr de naționalism, a fost ceva pozitiv, a jucat un rol pozitiv în organizarea societății omenești. În procesul de organizare a statelor naționale, el a fost capabil să ofere populației un sens al comunității, pe care nu l-ar fi putut căpăta

altfel. Cred că statul național, așa cum s-a dezvoltat în secolele XIX și XX, reprezintă un stadiu în dezvoltarea popoarelor din Europa și că a jucat un rol pozitiv. Nu cred că statul național reprezintă stadiul final al dezvoltării societății umane, că este sortit să dăinuiască veșnic. Sunt sigur că vor exista și alte forme care vor continua, în sensul sentimentului comunității, care se dezvoltă în Occident. Cred că este un semn al timpului, dar nu văd, în viitorul apropiat cel puțin, pe francezi renunțând la naționalitatea franceză, la limbă, la cultura lor, la literatură...

- La echipele de fotbal...

- ... da, sigur, la echipele de fotbal, la vinuri. Știu că țările mai mici - România nu este o țară mică, ci una medie ca dimensiuni -, țările care nu sunt puteri majore se tem să nu fie absorbite în această gaură mare. Nu cred că se va întâmpla așa ceva. Cred că românii trebuie să privească

aderarea la Uniunea Europeană ca pe o posibilitate de a contribui la construirea valorilor generale europene și cred că adesea românii sunt prea aspri cu ei înșiși. Da, chiar cred că sunteți prea aspri cu voi înșivă! Aveți de adus o mare contribuție Europei. Mă gândesc acum la Eugen Lovinescu și la ideile sale despre sincronism. El a văzut acest fenomen ca pe o alăturare a României la restul Europei, dar românii au creat propriile lor valori și au contribuit în acest fel la civilizația generală a Europei. Aș utiliza un soi de slogan: „Este foarte important ca toată lumea, ăa orice națiune europeană să își studieze propria istorie, să fie conștientă cine este.” Pentru că dacă știm cine suntem și într-adevăr putem pune deoparte miturile și prejudecățile - știu că este foarte greu acest lucru, vă vorbesc dintr-o experiență pe care am încercat-o și noi în S.U.A. - vom studia dezvoltarea noastră așa cum a fost și vom ști clar cine suntem. Atunci nu mai avem motive să ne temem dacă vom fi o parte a unui întreg mai mare. Îi îndemn pe români să își studieze istoria, să continue să facă acest lucru. Dar istoria asupra căreia trebuie să se aplece trebuie să fie una care să facă o distincție clară între istorie și politică, între trecut și problemele prezentului.

- Domnule profesor, vă mulțumesc!

**A consemnat:
Dorin MATEI**

*Țăran român din Transilvania,
gravură din secolul XVIII*

PRECURSORII

ROMÂNIEI

MODERNE

Boieri de rang secund călare, în București; acvarelă de A. V. Henikstein

Academician DAN BERINDEI

„Doamnelor și Domnilor,

Superbă și voluntară, generație de real sacrificiu, dedicată unei cauze, cea a zidirii României, generația pașoptistă ne apare, la peste un secol și jumătate, dezbrătată de sechelele ironiilor caragialești și ale ironiei necruțătoare a lui Maiorescu, fiu de pașoptist, marele filtru

al culturii naționale, neînțelegător însă și nedrept judecător pentru faptele celor care au avut îndrăzneala de a se ridica în zbor către viitor! Ironiile sale sunt mai adecvate epigonilor, celor care au tras faloasele luptei și jertfelor luptătorilor de la 1848.

Pașoptiștii s-au însumat într-o generație minunată, care m-a fascinat încă de la începuturile mele istoriografice. Primul meu studiu le-a fost dedicat – tinerilor români de pe baricadele pariziene din februarie 1848 – acum 56 de ani și am considerat că se cuvenea astăzi, în acest Discurs de recepție, rostit la capătul unei vieți, să mă reîntorc spre ei, pentru a aduce

Boierii nu au fost doar
exploataorii, dușmanul de clasă,
o forță retrogradă – cum erau prezentați
mai ales în anii de început ai regimului
comunist. Lor le datorăm existența statului
la români, ei au fost cei care au condus
lupta contra primejdiilor externe. Tot
dintre ei s-au ridicat cei care au
înțeles, în secolul XVIII,
că era nevoie
de o tranziție
spre Europa
modernă

un postum și meritat omagiu celor care au avut îndrăzneala de a rupe cu o lume și de a zidi cu forțe proprii, dăruire și multă dragoste de țară, o Românie. Măsura în care am reușit să reînvii, cel puțin în parte, pe acești nemuritori ai patriei române rămâne să

apreciați Dumneavoastră, studenți și iubii colegi, doamnelor și domnilor, ascultătorii mei, în această zi solemnă a vieții mele.“

Astfel își încheie profesorul Dan Berindei discursul de recepție în Academia Română, rostit în ziua de 26 aprilie 2001. În sala devenită neîncăpătoare, domnia sa a făcut această profesiune de credință, după ce înfățișase, cu căldură și putere evocatoare, opera unei generații ce pusese temelia României moderne:

generația de la 1848. Despre acest subiect, domnul academician a scris chiar în acest an în revista noastră (nr. 3/2001). Am ales din discursul de recepție un pasaj în care îi prezintă pe precursorii celor de la 1848.

Boier din Ţara Românească, secolul XVIII

Secolul XIX a reprezentat o perioadă extraordinară a istoriei naţionale. Atunci a avut loc ruperea de un trecut paralizant şi o rapidă integrare cu Europa Centrală şi Occidentală, iniţial la nivelul boierimii, dar apoi şi a unei părţi însemnate a păturilor mijlocii, ţărănimia rămânând însă legată de trecut prin

stare materială, dar şi printr-un nivel cultural puţin evoluat.

Boierimea – singura clasă dominantă din zona continentului căruia îi aparţineau românii care a avut o existenţă neîntreruptă – dăduse dovadă, mai ales prin vârfurile ei din cadrul marii boierimi, de excepţionale însuşiri. În veacul XVIII ea se adaptase perioadei fanariote, ştiind să-şi apere poziţiile ameninţate şi impunându-se mai departe la conducerea societăţii. Aceşti destoinici şi pricepuţi mari boieri au „reconstituit” aşanumitele capitulaţii cu o artă politică desăvârşită şi în aşa fel încât operaţia n-a fost contestată nici de dregătorii otomani. În timpul războiului

Boieri luminaţi au pus primele cărămizi la ridicarea edificiului naţional. Şi tot un boier, Ienăchiţă Văcărescu, ne-a lăsat în grijă păstrarea limbii române

ruso-turc din 1768-1774 au căutat să se implice în negocierile reprezentanţilor marilor puteri de la Focşani şi să profite de împrejurări pentru a obţine îmbunătăţiri pentru Principate. Împărţită în două tabere – cei care mai aveau iluziile eliberării cu sprijinul unuia dintre cele două imperii creştine învecinate, cel ţarist şi cel austriac, şi ceilalţi, care considerau că nu sosise încă momentul desprinderii de Imperiul otoman – au manifestat, totodată, aceeaşi luciditate politică şi au urmărit realizarea unor obiective, în bună măsură, comune. Ideea garanţiei colective a unor mari puteri a fost atunci lansată de ei, pentru a fi realizată – protector – un secol mai târziu, ca şi cea a Unirii Principatelor şi chiar cea a neatârării lor, nelipsind nici ideea unui

prinţ străin, care să asigure prin persoana sa o integrare printre statele învecinate ale vremii.

A fost plănuvit, la un moment dat, să fie adus un prinţ de Hohenzollern, în persoana fratelui lui Frederic cel Mare,

Heinrich. Printre ei s-au numărat oameni de cultură, deplin înţelegători ai dezvoltării proceselor istorice. Un Mihai

Cantacuzino banul şi mai ales un Ienăchiţă Văcărescu au avut totodată un nivel intelectual remarcabil, reflectat în scrierile lor; Văcărescu îndeosebi realizându-se ca autor al *Gramaticii româneşti*, el fiind şi al doilea român în secolul XVIII – după Cantemir – autor al unei istorii a Imperiului otoman.

Spre sfârşitul veacului, Ioan Cantacuzino – cel căruia Bălcescu i-a consacrat o scurtă biografie – a elaborat Proiectul de Republică aristodemocratică, demonstrând măsura în care cunoştea „ideile franceze” ale secolului, dar şi rânduilele modernizante ale Marii Britanii. Mai apoi alţii dintre ei au fost interlocutorii reprezentanţilor consulari ai Republicii Franceze, despre care viceconsulul Parrant scria că în ceea ce privea revoluţia franceză „ei nu se pot împiedica de a o aproba în parte” şi „de a-i admira cel puţin faptele mari”. La începutul veacului XIX, trăiseră apoi mirajul lui Napoleon

Lupta de la Botoşani între austrieci şi tureci din 22 martie 1788, acvaforte colorată din albumul Anton Balzer, J. Walenta, secolul XVIII

Bonaparte, căruia aveau să-i adreseze memorii și chiar să-i solicite o Constituție, adaptată însă cerințelor și, evident, intereselor lor. „În sfaturile boierilor – evoca mai târziu Ion Ghica – numele eroului de la Marengo era de câțiva vreme foarte adesea pomenit; speranțele tuturor erau întoarse către Franța și către minunile ce se auzea că se petreceau acolo... se credea chiar că generalul Bonaparte umbla să se suie pe scaunul Țarigradului, ca unul ce era de viță de împărat din neamul Calomerilor Porfirogeneți și că la lafa îmbrățișase legea lui Mahomet numai și numai ca să-și facă mână bună la turci.”

Manifestându-și bogăția prin somptuozitatea îmbrăcăminții orientale, prin munificență – așa cum a făcut-o Ienăchiță Văcărescu la Viena ori mai apoi Nicolae Dudescu, ultimul risipindu-și averea în Parisul napoleonean, ori Manole Brâncoveanu, ceva mai înainte, prin organizarea unor vânători la care nu toți reprezentanții consulari aveau privilegiul a fi invitați, dar totdeauna cei francezi – ei au fost totodată însuflețiți de profunde simțăminte față de țara și neamul lor, confundate în bună măsură cu destinele proprii clase. Mai exista la ei și o evidentă năzuință de a se desprinde – ei și țara – dintr-o situație pe care n-o mai puteau accepta, dar și fireasca trebuință de a-și păstra rosturile politice dominante. Nu lipsea unor nici interesul pentru nou, pentru evoluție și schimbare.

În ultimele decenii ale perioadei fanariote, mulți dintre ei au căutat căi de ieșire spre un nou sens al existenței lor. Cum am putea altfel înțelege boierii „făgăduiți” lui Vladimirescu? Și în fruntea acestora se aflaseră cei dintâi dintre boierii pământeni: un Grigore Brâncoveanu, un Grigore Ghica și un Barbu Văcărescu. Schimbul de scrisori dintre Grigore Ghica, cel dintâi domnitor pământean, și cavalerul Friedrich von Gentz, secretarul și apropiatul consilier al cancelarului Metternich, este revelator, în ceea ce îl privește pe cel dintâi asupra felului său de

a gândi, asupra unor năzuințe și dorințe de eliberare, asupra modernității unor judecăți ale sale, deși el a rămas tot un om al vechilor obiceiuri, spre deosebire de fratele său, Alexandru, viitorul domn regulamentar.

Printre acești mari boieri au apărut acum unii cu tendințe modernizante și cu accen-

tuatate gânduri naționale, mai vârstnicii Iordache și Dinicu Golescu, poetul Iancu Văcărescu și mai ales colonelul Ioan Câmpineanu. Relatările de călătorie ale lui Dinicu Golescu rămân un model de interes modern, de luciditate, de aplecare către nou și, totodată, de conștientă autoflagelare socială. Fratele

său mai vârstnic Iordache, un fel de urmaș spiritual al lui Ienăchiță Văcărescu, a înțeles mai ales necesitatea de a se pune temeuri dezvoltării culturale, limbii moderne, iar Iancu Văcărescu s-a afirmat ca un poet național cu vederi patriotice. Toți trei s-au desprins, evident, cel puțin spiritual, de vechile ori învechitele tipare ale categoriei sociale căreia îi aparțineau.

Boier din Moldova, secolul XVIII, acvaforte colorată de Christian Gottlieb Geissler, după B. Hacquet

Cu Rusia sau cu Austria? Tot în cadrul Imperiului otoman sau prin forțe proprii? Părerile erau împărțite în privința căilor și a mijloacelor, dar toți vroiau același lucru: schimbarea

Anonim, Înfrângerea turcilor la Giurgiu, 1774, acvaforte

Desen de Honoré Daumier cu titlul Ruși încurajează agricultura în Principate, 14 aprilie 1854

Câmpineanu a fost apoi cel ce a făcut pe deplin tranziția spre modernitate, atenția sa fiind îndreptată mai ales spre o nouă acțiune politică și el fiind un model pentru tineretul intelectual al vremii sale. În Obșteasca Adunare a Regulamentului Organic, în armata renăscută, dar mai ales în activitatea politică tainică – internă și externă – el este cel ce anunță și pregătește momentul de cotitură de la mijlocul veacului. Rudă cu Goleștii, unchi iubit al lui Ion Ghica și al Crețuleștilor, el a folosit ca model și simbol viitorilor pașoptiști, chiar dacă, la un moment dat, avea să rămână în urma lor.

Este neîndoiește că această mare boierime, care a străbătut veacurile, înnoindu-se și totodată

rămânând, paradoxal, aceeași, a acumulat, generație după generație, o uriașă experiență, o capacitate deosebită de a face față situațiilor în schimbare și, nu în rare rânduri, unor catastrofe social-politice. Ei i s-a datorat, în primul rând, menținerea statelor românești – caz unic în zona de sud-est a continentului –, ea a fost deținătoarea destoinică a unei adevărate arte de a negocia, de a supraviețui, de a conduce „corabia românească” pe o mare totdeauna furtunoasă, demonstrând, de asemenea, o putere de adaptabilitate, uneori de-a dreptul surprinzătoare, caracteristică, de altfel, românilor. Desigur că, odată cu zorii modernității, adaptarea a devenit cu mult mai dificilă, presupunând pentru acești boieri nu numai ieșirea din tipare ancestrale, dar și acceptarea în perspectivă a unei noi situații, a unei împărțiri a puterii. În această operă de translație spre modernitate nu toți s-au putut încadra, unii i s-au împotrivit, alții au sperat că-și vor putea păstra pozițiile în societate rezistând *noului*, dar nu puțini au fost și aceia care i-au venit în întâmpinare, considerând schimbarea nu numai inevitabilă, dar și necesară.

Câmpineanu a aparținut, de altfel, unui întreg grup de mari boieri munteni și moldoveni, având

Bonaparte într-o monografie din Șcheii Brașovului

Personalitatea lui Napoleon a generat un impresionant număr de lucrări cu caracter monografic. Colecția de documente Hurmuzaki conține rapoarte consulare franceze, iar domnii români Scarlat Callimachi și Alexandru Șutu au purtat o îndelungă corespondență cu Napoleon. Ziarele italiene (*Notizie del Mondo, Il Redattore italiano*), franceze (*Journal encyclopédique, Le Journal Litté-*

raire), germane, grecești ș.a., răspândite în Țările Române, aduceau la noi informații multiple despre cronică napoleoniană.

Au apărut chiar și broșuri în limba română, cum ar fi *Întâmplările războiului franțuzilor de la Moscova...* (tipărită la Buda, în 1814, în 104 pagini) sau *Semne de birușină* (Buda, 1815, în 16 pagini). Cântecul lui Bonaparte, *Versul lui Napoleon*

au circulat în Transilvania și în Moldova în variante folclorice. Gheorghe Lazăr a fost alungat de la Sibiu, pentru că în grădina publică de aici a strigat „Trăiască Napoleon”.

În Șcheii Brașovului se păstrează o lucrare monografică, în grafie chirilică, format 4°, realizată de dascălul Nicola Nicolau în 1815, când Napoleon mai era încă în viață. Cele 40 file ale cărții *Napoleon Bonaparte, ce au fost și ce iaste*

în 1830, în pragul primei modernizări – cea a Regulamentului Organic – în jurul a 30-40 de ani, cu o formație intelectuală și culturală modernă și care a atras prin aceasta atenția generalului Pavel Kiseleff. Dar el, Câmpineanu, s-a deosebit fundamental de ceilalți – care, în general, au rămas în orbita puterii protectoare – prin categoria sa de despărțire de Rusia, produsă în cea de-a doua jumătate a deceniului al patrulea. *Credincioși* Rusiei n-au fost nici ceilalți, dar *supuși* i-au fost, mai ales Mihail Sturdza și Gheorghe Bibescu, doar Alexandru Ghica încercând o desprindere de tutelă, care l-a costat domnia. Dar, cu toată supunerea lor față de copleșitoarea putere a țarului, și ei au fost purtători și difuzori de modernitate, mai întâi prin înfăptuirile concrete ale domniilor lor pe plan organizatoric și instituțional și apoi tolerând, ba uneori și sprijinind formarea intelectuală a pașoptiștilor, înscriindu-se, în această privință, pe o linie de comportament încurajată chiar de mentorul lor Kiseleff! Ar mai fi de adăugat că simțămintele lor reale față de puterea protectoare erau departe de a fi similare celor aparente, chiar și Mihail Sturdza exprimându-se în această privință edificator în convorbirile sale cu reprezentanții consulari ai Franței!

Adunarea Generală a boierilor din Valahia, 1837, litografie de Denis Auguste Marie Raffet

Acești mari boieri adepți ai modernizării, dar în limitele stabilite de Rusia protectoare – care le accepta tendințele de înnoire și chiar îi îndemna la aceasta, dar numai în tiparele Imperiului rus, împotrivindu-se oricărei tendințe de liberă afirmare națională – au corespuns momentului istoric. Modernizarea a putut fi începută, dar sub privegherea tutelară – dar cât de apăsătoare! – a Rusiei. Pașii ce au fost realizați au fost însemnați și oricum o ambianță favorizantă dezvoltării purtătorilor de cuvânt ai revoluției a putut ființa, mai ales prielnică formării noilor cadre. Acești boieri au deschis drum celor care – în majoritate aparținând aceleiași categorii sociale, dar altei generații, mai tinere – aveau să le ia locul! ■

– o întocmită arătare despre viața și faptele lui, dinpreună cu bătaia ce s-au întâmplat la luarea Parisului până la ducerea lui în insula Elba, tipărită la Buda în „Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei”, confirmă interesul de care se bucura Napoleon în spațiul cultural românesc.

Sunt mărturii ale unui contemporan, deopotrivă istoric, dascăl în Șchei și profesor la școala lui Dinicu Golescu la Golești, care a surprins fidel evenimentele. În primul capitol, *Rădăcina din care se trag Napoleonii*, autorul redă informații privind

originea și genealogia familiei Bonaparte, iar în al doilea, *Însămnarea țărilor, care țara franceză de la începutul Revoluției le-au tras sub stăpânirea ei și le-au ținut până la luarea Parisului*, prezintă marea imperiu creat de Napoleon. „Fiindcă istoria vieții sale – scria Nicola Nicolau – cum că tuturor iaste de prisosit cunoscută, drept aceia nu voi mai înșira mai multe despre viața lui, ci numai cu aceste aici următoare voi mai slugări.” Întâmplările acestor zile (căci autorul redă evenimentele derulate zilnic, începând cu noaptea de 7

februarie, când Napoleon „călători din Troies [Troyes] către Paris”) sunt prezentate extrem de amănunțit. În capitolul *Înștiințarea care Alexandru I, împăratul a toată Rossia, în 31 martie (1814) la 3 ceasuri după amiază locuitorilor din Crăiasca cetate Paris o au dat*, Nicolau descrie detaliat și conjunctura în care s-a emis acest act: sub impresia plecării lui Napoleon în insula Elba.

Prin valoarea sa documentară, cartea merită a fi editată și răspândită spre a fi cunoscută. ■

Prof. dr. Vasile OLTEAN

ION I.C. BRĂTIANU

Continuăm evocarea consacrată lui I.I.C. Brătianu, a cărei primă parte am publicat-o în numărul trecut al revistei noastre. Reamintim că în preluarea textului inedit am eliminat câteva pasaje care conțineau repetiții și am inclus în textul de bază unele note de subsol ale autorului, pentru a nu stânjeni cursivitatea lecturii.

CONSTANTIN XENII

Ionel Brătianu a avut rentabila sarcină, dar și istorica onoare, de a fi capul guvernului în greaua epocă a pregătirii armatei, ca și a diplomației noastre din timpul celor doi ani ai enigmaticei noastre neutralități. Calculat și stăpân pe sine, el a mănuit cu mare abilitate sforile acelei neutralități. Așa de abil își ascundea intențiile, încât nici cei mai intimi colaboratori din guvern nu mai știau *dacă* Brătianu se va decide vreodată a „intra” și nici *când*. Clemențescu, primul ministru al Franței, îl acuza, pe nedrept, că așteaptă să vadă șansele războiului, pentru ca apoi să alerge „au secour de la victoire”. Brătianu însă știa că nu avea arme suficiente și că o decizie pripită ne expunea catastrofei.

Pregătirea militară, ca și a comandamentului, s-a dovedit însă, din nenorocire, a nu fi fost la înălțimea celei diplomatice. Interpelat în Parlament între

alții și de Nicu Filipescu – priceput în cele militare – Ionel Brătianu a refuzat să răspundă câtorva întrebări precise ce i se pusese, declarând pur și simplu că își „ia întreaga răspundere” în ce privește pregătirea militară. Și, totuși, cu o repeziciune care a consternat, armata inamică, forțând trecătorile, a invadat țara. Iar dezastrul militar a culminat cu căderea Bucureștilor. Brătianu a fost nenorocit, ne spune în notele sale chiar sora sa. Mândria sa, iubirea lui de țară l-au sângerat. Intrase în acțiune mândru, sigur de ziua de mâine. Și deodată iată catastrofa! Corbescu, directorul cabinetului său, spune că în acele zile l-a găsit zdrobit și cu capul cufundat în citirea luptelor napoleoneene. Curioasă revelațiune!

Ceea ce a dominat la fiul lui Ion C. Brătianu, ceea ce se poate spune că l-a

caracterizat îndeosebi a fost o profundă iubire de țară. Cine oare nu-și iubește țara în care a văzut lumina zilei, în care părinții lui au trăit și muncit, în care strămoșii săi se odihnesc pe veci sub pământul în care și el se va odihni în curând? Dar și aici ca în toate există o scară. Unii își iubesc țara cu tărie, dar îi văd limitele și chiar imperfecțiunile. Iubirea de patrie nu le interzice de a iubi și civilizația mai veche a altor țări cu o istorie mai fericită. Alții însă își iubesc țara cu un fel de fanatism. Ei o găsesc superioară tuturor celorlalte și ca atâția părinți cari nu văd în copilul lor decât însușiri. De aceea ei privesc străinătatea cu o răceală indiferentă, aproape ostilă. Ionel Brătianu era fără îndoială printre aceștia din urmă; Take Ionescu, Carp, Maiorescu printre cei dintâi. De aceea, probabil, Ionel Brătianu nici nu călătorea. Brătianu, atavic legat de dealurile blânde de

la Florica, se retrăgea acolo în moșioara părintească ce domina orizontul larg al Argeșului. Acolo, lângă mormântul părintelui său, admirabil secondat de distinsa lui soție, el și-a cheltuit cu dragoste toată străduința în mărirea de construcții, în culturi de viță, în perfecționări de confort, în dezvoltări gospodărești, în creșteri de vite și de cai frumoși, trăind ca un senior englez în liniștea izolată a unui confort boieresc. Vechea și modesta Florica a bătrânului Brătianu era acum un minunat domeniu.

Totul era îngrijit și de bun gust, Take Ionescu, de când a reluat cu Brătianu bune raporturi personale, vizitând Florica s-a întors de acolo spunând: „Mi-a plăcut mult. Totul e îngrijit și solid. Până și în grajdul curat al vitelor barele despărțitoare între animale erau din metal care lucea. Simțeați peste tot simplitatea scumpă.”

În liniștea patriarhală a Floricăi, Brătianu se odihnea de frământările politice și își alimenta frumoasa lui cultură. Citirile lui de predilecție – ca să nu zic aproape exclusive – erau memoriile politice și cărțile de istorie. Ca om politic nu putea alege mai bine. Istoria îl preocupa îndeosebi. Că istoria e un nesecat izvor de reflecții și de învățăminte, mai ales pentru un conducător

de popoare, asta e sigur. Și Brătianu se afunda cu nesațiu în viața trecutului românesc ca și în aceea a marilor popoare, de preferință în aceea a Bizanțului. Dar în înclinațiunea lui pentru acest gen de preocupări, era la el și altceva, ceva mult mai adânc, dar nu greu de descoperit. Puțini oameni politici au fost mai preocupați ca el de *ce va zice istoria despre el*. Când, după moartea lui Take Ionescu, am vizitat pe Ionel Brătianu, în vastul său birou alb, boltit, în stil românesc, din str. Bis. Amzei, primul lucru de care s-a informat, după ce a făcut elogiul dispărutului, a fost să mă întrebe, dacă Take Ionescu a lăsat memorii. Când i-am spus că moartea l-a surprins în chiar anul când adunase materialul și vroia să le înceapă, m-a întrebat cu mult interes dacă știu unde ținea hărțile ce trebuiau să-i servească la scrierea lor, căci zicea el „știu că a adunat destule”. I-am răspuns că toate erau într-o casetă mare din tezaurul Băncii de Credit. Nu cred că i-a dispăcut aflând că adversarul său a întârziat cu scrisul. Toate hărțile lui Take Ionescu pe care le vă-

zusem cu ochii mei au intrat într-o misterioasă neființă.

In proporțiile reduse ale unui portret nu pot intra în prea multe detalii. Dar într-o lucrare mai amplă (*Take Ionescu*, 1933, Ed. Universul), scriitorul acestor rânduri a arătat mai pe larg luminile și umbrele politicii sale. O politică de pretențiuni maxime, bazată pe intangibilitatea tratatului nostru, pe care însă nici noi, sub presiunea evenimentelor, nu-l respectasem în întregime; o politică în absolută intransigență – zicea Take Ionescu –, care nu era conformă nici cu noua situație creată prin înfrângerea noastră și prin pacea noastră separată de la Buftea, nu era conformă mai

Interior de la Florica

C.I.C. Brătianu cu regina Elena

ales cu intrarea decisivă în război a Americii, intrare ce fusese *condiționată tocmai de ignorarea tuturor tratatelor anterioare*. Această politică, în care chestia întinderilor teritoriale juca primul rol în ochii lui Brătianu, era o politică ce ignora și riscul de a nu reuși; ignora și probabilitatea de a indispuce pe marii aliați grație cărora se dobândise victoria finală, aliați puternici de cari mai aveam nevoie în viitor, ignora și nevoia de a nu strica bunele raporturi cu Iugoslavia, vecina de a cărei alianță nu te puteai lipsi pentru reciproca apărare a noilor granițe. „Gândiți-vă – zisese Take Ionescu – în marele discurs al *Instinctului național* – nu atât la *fiecare întindere de pământ*, gândiți-vă la măreția *morală* a României de mâine, căci sarcina de a scrie o epopee vie a căzut pe umerii generației noastre.” Întinderea de pământ din acel colț al Banatului –

oricât s-ar fi convenit să fie a noastră – nu merita – credeau cei mai mulți și în străinătate și la noi, – să riscăm răceala și apoi înfrângerea ce am recoltat inutil la Conferința Păcii. Cum Take Ionescu și mulți alții nu vedeau posibilitatea de a păstra România Mare decât numai într-o strânsă și sinceră alianță cu cehii, cu grecii, dar mai ales cu vecinii noștri sârbi (ceea ce, din nenorocire, zilele de azi au confirmat), politica lui Ionel Brătianu apărea contrară acestei absolute necesități. Era la el un patriotism aprig, dar nu departe văzător. Și apoi, privind, mai ales azi, catastrofa uriașă ce însângerează omenirea; răpind milioane de vieți și deslănțuind o mizerie mondială din cauza lăcomiei revendicărilor teritoriale ale unuia sau ale altuia, te întrebi dacă revendicarea unui petec de pământ și încă a unui petec și a altui petec poate da popoarelor fericirea? Iar dacă

fericirea popoarelor stă cu totul în altceva, cum o dovedesc câteva exemple ale țărilor mici, atașate numai și numai liniștei sociale?

Dacă, așa cum bine s-a spus, politica nu e arta intransigențelor, ci arta *posibilităților*, politica dusă de Brătianu la Paris poate fi respectabilă din punct de vedere al simțului patriotic așa cum îl concepe publicul, dar e discutabilă din toate celelalte puncte de vedere și mai ales din acela al prevederii pentru ziua de mâine.

Brătianu credea că patriotismul îl obligă să ceară cât mai mult și absolut tot ce credea el că ni s-ar fi convenit. El nu vroia să știe prea mult de realitatea situațiilor la masa verde. Nici de relativitatea posibilităților din acel ceas. Simțul posibilităților trebuia să-i dicteze limitele acțiunii.

În această esențială deosebire de a înțelege viața sta toată divergența ce se separa pe Ionel Brătianu de Take Ionescu. Și oricât s-ar sili în prezent și în viitor istoriografii partizani sau pietatea filială din nu știu câte volume să-l prezinte altfel, nu cred că vor reuși a convinge posteritatea că politica externă a lui Ionel Brătianu a fost o politică de mare om de stat. Căci e pueril a susține că omul politic care izbutește într-un istoric congres in-

ternațional să indisună pe toată lumea, *fără nici o excepție*, care e nevoit apoi să abandoneze lupta și să se izoleze supărat, fără ca prin aceasta să aducă țării sale cel mai mic câștig suplimentar, e pueril a spune că acela a fost un triumfător...

La primele alegeri, de altfel, țara a fost de aceeași părere, căci Brătianu a avut și o înfrângere electorală. Mulți mai credeau atunci că persistența așa de dărză, așa de tenace a lui Ionel Brătianu în cel mai important act politic al vieții sale se datora grijei de a nu se contrazice, orgoliului de a rămâne fidel a ceea ce a susținut de la început.

Biblioteca de la Florica

Că situația se schimbase din 1916 până în 1919, cum am arătat, nu-l tulbura.

Lucrul nu ar fi exclus. Căci asupra acestui mod de a vedea, adică asupra valoarei politice a fidelității cu orice preț față de

o anumită idee sau doctrină, se profesa în România o părere pe care n-am considerat-o niciodată ca pe cea bună. Fidelitatea în idei e desigur ceva foarte respectabil, cu condiția însă ca faptele, ca

STATUIA LUI I.I.C. BRĂTIANU

DUDUȚA OLIAN

În inima Bucureștilor, pe str. Biserica Amzei, la nr. 5-7, se află un monument de arhitectură: casa în care a locuit și a murit Ion (Ionel) I.C. Brătianu. În fosta ei grădină, acum un părculeț, tronează o monumentală statuie a fostului om politic, Ion (Ionel) I.C. Brătianu, unul dintre artizanii Marii Uniri din 1918.

Să ne apropiem de ea.

La 20 octombrie 1935, aflată la conacul de la Florica, lângă Pitești (*Magazin istoric*, nr. 3/2001), Eliza Brătianu expedia o scrisoare lui Al. Lapedatu, ministrul Cultelor de atunci, cu rugămintea ca, la împlinirea celor 10 ani de la decesul soțului său, petrecut la 24 noiembrie 1927, să se înalțe un monument. Acesta urma să fie ridicat în grădina caselor sale cu deschiderea în prelungirea proiectată a Bulevardului Dacia (numit atunci Victor

Emmanuel) și să fie executat de marele sculptor iugoslav Ivan Mestrovici (1883-1962).

Comitetul pentru ridicarea monumentului îl avea ca președinte pe Al. Lapedatu. Mai făceau parte din el, între alții, Gh. Tătărescu, N. Titulescu, Stelian Popescu, G.G. Mironescu, dr. C. Angelescu, dr. N. Lupu, C. Argetoianu, Victor Antonescu, I. Nistor, I. Inuleț, G. Fotino, Gr. Mrazec, Al. Averescu.

Mestrovici a comunicat că are nevoie de doi ani pentru realizarea monumentului și că trebuia să-și procure un monolit de granit gri închis de Jablanica (masiv muntos în Herțegovina).

S-a hotărât să se achite artistului suma de 140.000 franci elvețieni sau echivalentul în lei românești. Statuia a fost executată în atelierul lui Mestrovici de la Split, iar banii au fost expediați la Zagreb, unde locuia.

realitățile să nu se fi schimbat în așa măsură încât această fidelitate să devină absurdă. Nu orice schimbare e respectabilă, dar nici orice fidelitate. Omul politic, care e dator să țină seama de forța evenimentelor schimbătoare, are prin urmare obligația să pună realitatea mai presus de considerațiuni de susceptibilitate personală.

Brătianu, în marea problemă a Conferinței de Pace, n-a urmat desigur acest drum. Take Ionescu, convins de contrarii, ar fi avut desigur la masa verde o atitudine diametral contrarie.

Caracteristic pentru latura pur sufletească a acestei politici

„teritoriale“ este interviul publicat în acel timp (1919) de importantul ziar – *Journal de Genève*. Ziaristul elvețian întrebând la Paris pe Ionel Brătianu asupra mersului Conferinței, acesta îi răspunse: „Eu sunt de obârșie țărănească și nu consider recolta câștigată decât atunci când am încasat banii și îi am în buzunar“. Prudentă, firește, dar găsim și o tendință către materialitatea vieții, dublată de o neîncredere, care la el era de altfel și o specială trăsătură de caracter.

„Ce va zice istoria?“ Eu cred că istoria va zice despre Ionel Brătianu cam așa: Va zice că acest bărbat născut sub o stea fericită – căci s-a născut

„Brătianu“ – avea în același timp multe și reale însușiri. Că toate aceste însușiri însă nu l-ar fi putut duce – numai ele singure – ca la 33 de ani să fie ministru, într-o epocă în care era așa de greu să te urci; n-ar fi ajuns la 36 de ani ministru de Externe, când un Take Ionescu n-a putut ajunge decât la 60 de ani; nici n-ar fi putut ajunge, în 1909, la 45 de ani, șeful celui mai mare partid politic, în care se găseau atâtea alte strălucite personalități cu părul cărunț... Istoria va adăoga însă că a știut să-și sporească autoritatea de șef, dar în același timp n-a știut să-și înfrâneze destul trufia și nici pasiunea exagerată de a guverna, care-l făcea să împiedice pe cât putea

Mestrovici și-a respectat angajamentul, predând lucrarea la termenul stabilit, dar inaugurarea fixată la 24 noiembrie 1937 a avut loc un an mai târziu, din cauza îmbolnăvirii Elizei.

Presa vremii, între care *Universul*, *România*, *Viitorul*, *Realitatea ilustrată*, *Ilustrațiunea*, consemnează evenimentul, la care au participat câteva sute de persoane. Din numeroasa asistență amintim pe dr. C. Angelescu, G. Tătărescu, C. Argetoianu, Armand Călinescu, Mircea Cancicov, N. Petrescu-Comnen, Iuliu Maniu, generalul Ion Antonescu, Virgil Madgearu, Pan Halippa, C. Rădulescu-Motru, președintele Academiei Române, C. Stoicescu, rectorul Universității din București. Erau de față membri ai guvernului, reprezentanți ai autorităților locale sau din diferite județe, foști miniștri, generali ș.a. Delegații din toată țara sosiți la această ceremonie au beneficiat de reducere pe calea ferată. Serviciul divin a fost oficiat de un sobor de preoți în frunte cu înalți ierarhi din pro-

vinciile românești unite cu țara la 1 Decembrie 1918: Nicolae, mitropolitul Ardealului, Visarion, mitropolitul Bucovinei, Efrem, locțiitor de mitropolit al Basarabiei. Vorbitorii au evocat faptele și memoria marelui bărbat.

Astfel, mitropolitul Nicolae a relevat: „Monumentul acesta ridicat întru memoria și proslăvirea marelui Ion I.C. Brătianu nu e decât exteriorizarea monumentului nepieritor, mai tare decât arama, pe care întreg neamul românesc i l-a ridicat în sufletul său. Conștiința națională, în care trecutul românesc e forță vie, iar amintirea faptelor istorice înălțătoare e flacăra ce luminează drumul în viitor și menține avântul dragostei de neam, are pe Ion I.C. Brătianu așezat la loc de frunte, cetluit cu cel mai înalt moment al istoriei noastre, cu cea mai decisivă clipă a destinului nostru național.“

Gh. Ionescu-Sisești, ministrul Domeniilor, a citit o scrisoare a patriarhului Miron Cristea, președintele Consiliului de Miniștri, care nu a putut participa. „Chiar în clipele cele mai grele,

pe alți bărbați de seamă ai țării de a servi țara după credința lor.

Istoria nu-i va tăgădui mult simț al realităților și o grijă permanentă de a susține prestigiul monarhiei și ideea de ordine.

Îi va recunoaște multă abilitate și calități reale de șef.

Era un devotat și fidel prieten pentru toți cei la cari ținea, dar nu se lăsa influențat în hotărârile lui nici de rude și nici de amici. De asemenea, nici femeile n-au jucat un rol în viața sa, cum de-a lun-

gul istoriei s-a întâmplat multor puternici.

Istoria însă își va pune întrebarea cum s-a putut ca, deși Brătianu și partidul liberal au guvernat țara în ultimii 40 de ani și de la guvern și din opoziție, regele Ferdinand – și cu el atâția alții – să fi putut spune după dezastrul nostru din 1916: „Am ajuns aici pentru mari vinovății de ordin etic. Lipsa de autoritate, lipsa de adevăr, lipsa de onestitate ne-au adus pe panta scufundării de azi.”

La funeraliile marelui om politic, între alții, Dinu și Gheorghe Brătianu (fratele și fiul)

uneori de dispare, [I.I.C. Brătianu] nu și-a pierdut cumpătul; dimpotrivă, cu sufletul plin de patriotică și națională demnitate – moștenită de la Ion Brătianu-tatăl – a sfidat toate greutatele ivite și a dus firul evenimentelor până la izbânda care, pe urma muncii sale și a celor mai buni fii ai țării, pe urma enormelor jertfe și lupte glorioase ale armatei române și a sprijinului oferit de Aliți, a croit noile hotare ale României întregite.”

Amintind opera înfăptuită de I.I.C. Brătianu, dr. C. Angelescu, consilier regal, evidenția: „Mii de școli au fost ridicate în toate unghiurile țării, răspândind lumina până în păturile cele mai adânci ale poporului nostru. Numărul neștiutorilor de carte a diminuat într-o proporție uimitoare; iar legile

Și poate că istoria într-o dreaptă judecată va avea curiozitatea să se întrebe dacă a făcut bine bunul rege Ferdinand îngăduind ca abilitatea primului său ministru să-i confiseze uzufructul puterii regale și să-i lase numai puterea onorurilor, cum s-a spus de celebrul Mazarin față de regele său?

Istoria nu-i va putea însă tăgădui dibăcia bărbatească cu care timp de doi ani a știut ocoli stâncile neutralității, dar va pune cu regret la pasivul său grava noastră nepregătire militară.

de unificare a învălmășitului au îndreptat toate sufletele tinere românești către aceeași cultură, către

același tel, către aceeași năzuință, către același ideal.”

Au mai vorbit Al. Lapedatu și generalul Victor Dombrovski, primarul Capitalei.

După 1947 statuia a avut o soartă tristă. Ridicată de pe soclu, ani întregi a fost aruncată printre pietre și bălării la Mogoșoaia. Urme de lovituri se văd și astăzi pe trupul ei, câteva degete de la mâna stângă și o parte din reverul hainei sunt sparte.

În 1991, din inițiativa d-nei Ioana Brătianu, a fost adusă de la Conacul Goleștilor, unde fusese depozitată între timp, și reamplasată pe locul ei de odinioară.

Capitalei i s-a restituit, astfel, unul dintre valoroasele sale monumente de artă. ■

În schimb, îi va recunoaște energia de a fi refuzat cu obstinare propunerea lui Take Ionescu și a altora ca armatele noastre, dimpreună cu guvernul țării, să treacă în Rusia pentru a nu face pacea separată și își va aminti de atitudinea sa încrezătoare și demnă în victoria finală a Aliaților, chiar după trădarea rușilor.

Istoria îl va numi „cel dintâi prim-ministru al României Mari“. Două decenii l-au pregătit pentru aceasta. Iar destinul i-a hărăzit această fericire epocală. Ca și tatăl său, el avu norocul unui concurs nețărnut din partea Tronului. S-a spus – și cu drept cuvânt – că el guverna și din

opozitie. De aceea un cunoscut publicist străin a putut scrie: „România are două dinastii: una națională a Brătienilor și alta germană a Hohenzollernilor. În mod firesc, cea națională a dominat pe cea străină.“

A guvernat bine? A guvernat rău? E greu de răspuns printr-o vorbă. Adevărul în politică este ca aurul: nu e niciodată simplu, nu e niciodată pur. O judecată obiectivă va trebui să-i recunoască patriotismul ca și pasiunea ideilor de ordine – indispensabilă temeliei statelor –, precum și energia bărbătească a înfăptuirilor. Când te uiți la lista

celor cari s-au succedat după el la cârmuirea țării și la tot ceea ce a urmat în ultimii 15 ani, nu poți să nu recunoști în Ionel Brătianu un eminent om de stat. Sunt sigur că dacă el ar fi trăit – cum ar fi fost normal – epoca de zăbucium, de scufundări morale, de dezastre politice și naționale în care a trăit țara de la reînnoțirea lui Carol II, avea tristă epocă n-ar fi existat. Obosită de atâtea zăbucium, de atâtea ilegalități și instabilitate România caută liniște și azi. Cine i-o va putea da? Un om ca Brătianu nu e oricând la îndemână. ■

Prezentare și selecție:
I. LĂCUSTĂ, M. ȘTEFAN

REUNIUNE ÎN CETATE

„Înăuntrul orașului [Oradea] se găsește o construcție uriașă a unei cetăți cu căzărmi încăpătoare. Ea este socotită foarte tare din cauza zidurilor groase și puternice, a șanțului bun, cu o contraescarpă și cu un terasament larg de pământ, pe care îl are pe dinăuntru, de formă ovală, dar fără flancuri de vreo ispravă.“ Este greu de crezut că ea va mai arăta vreodată așa cum a văzut-o, în anul 1567, mercenarul italian Giovan Andrea Gromo.

În zilele de 7-9 septembrie, cetatea Oradea, de curând restaurată, va găzdui Zilele Patrimoniului European. Specialiști în arheologia medievală și istoria artei, din țară și din străinătate, alături de reprezentanți ai

administrației publice locale din România, Polonia, Ungaria și Iugoslavia vor discuta despre modalitățile de conservare și valorificare a monumentelor istorice. Vor încerca să identifice căile prin care se poate realiza un parteneriat între domeniul public și cel privat, pentru a atrage fondurile necesare acoperirii cheltuielilor costisitoare ale operațiunilor de restaurare și conservare.

Organizatorii – Consiliul local al municipiului Oradea, Primăria municipiului Oradea, Administrația patrimoniului imobiliar, Muzeul Țării Crișurilor din Oradea – speră ca reuniunea din vechea cetate să ofere cât mai multe soluții de succes.

Cetatea Oradea

Geograful francez Emmanuel de Martonne (1873-1955), membru corespondent (1912) și membru de onoare (1919) al Academiei Române, Doctor honoris causa al universităților din Cluj și Iași, a fost președintele Societății de Meteorologie Societății

Exclusivitate

Franceze și secretar al Franceze de Geologie. A venit prima oară în România în 1898. La noi și-a elaborat cele dintâi studii de geografie și geologie, inclusiv teza de doctorat (1902). Opera sa referitoare la România cuprinde peste 70 de lucrări, el semnând și articolul România din *Marea Enciclopedie Franceză*. Din 1931 de Martonne a fost secretar general, apoi, din 1949, președinte al Uniunii Geografice Internaționale.

EMMANUEL DE MARTONNE ȘI ROMÂNIA MARE

ALEXANDRE DAVIER (Meudon, Franța)

Niciodată istoria și geografia nu au fost mai strâns îngemănate decât imediat după primul război mondial. Trebuia trasate noile frontiere europene. Articolul nostru, care se mărginește voit la delimitarea frontierelor României, își propune să reînvie activitatea politică și diplomatică a unui profesor al școlii franceze de geografie, Emmanuel de Martonne.

La început, Conferința de Pace de la Paris (ianuarie 1919-ianuarie 1920) a decurs haotic. Cele 27 de state mici, care „țineau aproape” lângă marile puteri (Franța, Marea Britanie, Statele Unite, Italia, Japonia), sperând în satisfacerea ambițiilor lor – în unele cazuri seculare – se aflau într-o situație foarte dificilă. Președintele Consiliului de Miniștri, Georges Clemenceau, așa democrat cum se credea el, era revoltat de ideea de a discuta într-un asemenea organism probleme europene grave și mai ales cele ale Franței. Și totuși, mulți dintre cei ce reprezentau statele mici – un E. Beneș, un M. Vesnic, un E. Venizelos, un I.I.C. Brătianu – le erau egali, dacă nu cumva îi depășeau în talent și în cunoștințe pe zeii de care depindea planeta.

Unele delegații mici n-au fost admise la toate ședințele. Cât privește ședințele deschise ale Conferinței, ele aveau un caracter oficial și pur formal, căci totul fusese aranjat dinainte. Acordurile ca atare și târguiala se consumau în spatele ușilor închise. Delegații țărilor mici – între care Brătianu – au devenit foarte atenți când s-a refuzat să li se comunice condițiile Tratatului de Pace, formulat de cei cinci mari.

Comisii create din neputință

Țările mici aproape că nu aveau un cuvânt de spus. În plus, să nu uităm disensiunile între Franța și Marea Britanie și între Franța și Statele Unite. Polemica privind întâietatea – care a marcat dezbaterile – a dat impresia de improvizatie. La urma urmelor, ce tip de politicieni ar fi putut duce la bun sfârșit eficient și convenabil misiunea „stăpânirii lumii”? Urma ca aceștia să stabilească noile frontiere și soarta generațiilor viitoare.

Neputința tehnică și imensitatea problemelor i-au obligat – după 15 zile – să alcătuiască 52 de comisii de experți, care aveau să țină nu mai puțin de 1 646 de ședințe. Juriștii, finanțistii, militarii, marinarii, profesorii, geografil, istoricii, industriașii, comercianții, toți specialiștii au fost chemați să colaboreze și – de fapt – ei au fost cei care au stabilit structura tratatelor.

În ce fel de peisaj diplomatic au evoluat experții? Diplomația franceză – în ciuda unor intervenții invitând la moderație ale lui Clemenceau – a susținut total Bucureștii. Dar pași greșiți, întreprinși și de o parte și de alta, au făcut destul de delicată poziția lui Brătianu. Este vorba despre Proiectul tratatului așa-zis al minorităților din România. Se cereau emancipare, egalitate civilă și politică pentru evrei, dar și drepturi pentru minorități.

La 22 mai 1919, Brătianu a promulgat decretul-lege de naturalizare, considerând astfel integral și definitiv rezolvată problema evreiască în țara sa. Într-o notă din 12 octombrie 1919, Consiliul Suprem (cea mai înaltă instanță de decizie a celor patru puteri europene) a refuzat corectarea frontierelor Transilvaniei, dar s-a declarat gata să examineze „orice modificare a clauzelor Tratatului minorităților privind România”.

Răspunsul oferit în noiembrie de generalul Arthur Văitoianu, noul prim-ministru, nu a mulțumit Consiliul Suprem, care a trimis un ultimatum, pe 24 noiembrie. Guvernul român era amenințat că vor fi rupte orice relații cu el în termen de opt zile, dacă Tratatul minorităților nu se conformează exigențelor sale.

Bucureștii nu au vrut să cedeze. Regele Ferdinand i-a scris președintelui francez Raymond Poincaré, plângându-se de atitudinea

Emmanuel de Martonne rostește un discurs în cadrul Academiei Române

intransigentă a Consiliului Suprem. Acest demers, inspirat de Brătianu, l-a „scurtcircuitat” pe președintele în exercițiu al Consiliului Suprem, T.W. Wilson. Clemenceau l-a etichetat ca fiind „foarte regretabil”, căci era „o gravă lipsă de curtoazie”.

Relațiile dintre Clemenceau și Brătianu au devenit mai tensionate. Dar miza politică esențială era poziția Statelor Unite. Era clar că americanii, neavând nici o datorie față de România, vor repune în discuție, din start, părți ale teritoriilor austro-ungare. Întreaga diplomație a lui Wilson și a delegaților lui viza – în numele respectării drepturilor popoarelor și naționalităților din acest spațiu al Europei Centrale – frânarea unei politici active a Franței pe plan militar și economic.

Unii delegați americani au denunțat cărdășia între interesele franceze și naționaliștii români, mergând până la a-și folosi în argumentare sprijinul acordat guvernului român de reprezentantul Franței la București, contele Saint-Aulaire.

Cel mai bun elev — remarcat

Delegația română, condusă de Brătianu și Vaida-Voievod, sfida această tensiune și incoerențele celor patru mari din culisele negocierilor și pe lângă Quai d'Orsay, sediul Ministerului de Externe francez. Avocații cauzei române aveau aliați la Quai d'Orsay, între experții francezi care lucrau în comisiile afiliate Conferinței. Cuvântul experților francezi André Tardieu și Emmanuel de Martonne, în special, a atârnat considerabil. Tardieu conducea Comisia afacerilor românești și era

Imagine de pe străzile Budapestei, din timpul revoluției bolșevice conduse de Béla Kun

însărcinat să coordoneze activitatea diverselor comisii chemate să delimiteze frontierele. El i-a spus lui Saint-Aulaire: „Duc lupte dure pentru ca lui Brătianu și României să le fie recunoscută calitatea de aliați. Îi am contra mea pe Clemenceau, care nu-i iartă armistițiul (din 1917, cu Germania), pe Wilson, care declară că ignoră tratatul nostru de alianță din 1916, pe toți juriștii pentru care pacea din 7 mai 1918 cu Germania [Puterile Centrale] privează România de calitatea sa de aliați.

Până acum mi-am pierdut timpul ca să le demonstrez că se comite o mare nedreptate pedepsind România pentru necazurile ei, de care aliații sunt responsabili.”

Adept al dezmembrării Imperiului austro-ungar și temându-se de influența mediilor germanofile din Statele Unite, Emmanuel de Martonne, devenit în 1918 secretarul Comitetului de Studii, s-a remarcat printr-o angajare totală în favoarea cauzei românești. Știa bine România și pe români. Vizitase mai mulți ani la rând țara, pentru cercetările lui din cadrul tezei de doctorat. Străbătuse România în lung și în lat, din București în Banat și din Banat în Transilvania.

Cunoscuse atunci istorici, geografi și alți savanți remarcabili: pe Antipa, P. Eliade, Haret, Mrazec și Take Ionescu. Vorbea românește. În prefața tezei sale consacrate Țării Românești (*La Valachie*) scria: „De la formarea regatului României progresul economic al Valahiei a depășit rapid tot ce se putea aștepta de la o țară pustiită multă vreme de armatele inamice.”

De Martonne fusese unul dintre cei mai buni elevi ai lui Paul Vidal de la Blanche (1845-1918), fondatorul școlii franceze de geografie, căruia avea să-i devină ginere. Vidal de la Blanche a fost cel care i l-a recomandat lui Charles Benoist care, la rândul lui, i-a vorbit despre el „eternului” prim-ministru și ministru al Afacerilor Externe Aristide Briand, iar acesta l-a numit în Comitetul de Studii de pe lângă Conferință. Să recunoaștem că a fost o opțiune cu adevărat fericită.

Pentru a clarifica rolul lui Emmanuel de Martonne la Conferința de Pace, trebuie amintit cadrul instituțional al negocierilor. Problema delimitării frontierelor românești a fost dezbătută de o comisie teritorială română, compusă din opt experți, desemnați de

Consiliul Suprem (Sir Eyre Crowe, Allen Leeper – Marea Britanie, Tardieu și Jules Laroche – Franța, Clive Day și Charles Seymour – Statele Unite, Giacomo de Martino Vanvelli Rey – Italia). Dar chestiunile balcanice – și în special problema frontierelor României țineau de activitatea unei subcomisii formate din experții anglo-saxoni și francezi (generalul Le Rond și Emmanuel de Martonne).

Stăpânii lumii își mărturisesc ignoranța

Experții americani, regrupați în 1917 în sânul unei Comisii de Investigații conduse de colonelul House, nu au împărtășit decât foarte târziu ideea de destrămarea Imperiului austro-ungar. Emmanuel de Martonne a înțeles cu destulă îngrijorare această tendință, puțin compatibilă cu intențiile franceze.

În ce-l privește, el a condus lucrările Comitetului de Studii, care trebuia să strângă o sumă de informații demografice și etnografice recente, sub formă cartografică sau statistică. Hărțile stabile de el au avut o importanță cu totul specială. Căci 15 zile după ce a început conferința – nota secretarul de Stat american Robert Lansing în *Memoriile* sale – în cursul tuturor reuniunilor, experții au constatat uluiri că stăpânii lumii de atunci nu știau să localizeze țările balcanice, cărora ei trebuia să le traseze frontierele pentru noua hartă a Europei Orientale.

Premierul britanic Lloyd George a anunțat că nu știe nimic despre minele de la Teschen, loc de unde avea să izbucnească un conflict între Cehoslovacia și Polonia. Clemenceau nu era nici

Un alt prieten al României, Seton-Watson, alături de Octavian Goga și Ion Minulescu

el mai savant în ce privește Dobrogea. Iar Wilson era, din acest punct de vedere, mult sub partenerii săi. Cu toții nu aveau decât o idee foarte vagă despre geografia României.

Hărțile erau cu atât mai binevenite cu cât nu se știa sigur dacă cei ce aveau să decidă vor citi cu mare atenție rapoartele redactate de Emmanuel de Martonne. Hărțile „vorbesec”, deci au un rol important în timpul unor negocieri. Efectul „cvasihipnotic” (cuvântul aparține geografului american Stephen Bonsal) al hărților și al petelor lor de culoare dădea iluzia negociatorilor că pot aprecia pe loc situația.

Acestea au fost primele hărți „moderne”, așa-zis politice. Noțiunea învechită de „frontiere naturale” – foarte uzitată totuși în formulările de revendicări ale statelor balcanice la Conferința de Pace – ceda astfel în fața frontierei fondate pe criterii etnice și economice.

Era o condiție sine qua non într-o zonă foarte eterogenă din punct de vedere etnic. Justificarea trasării unor bune frontiere implica astfel un proces foarte complex, legat de aplicarea principiului statului național într-o situație de mozaic etnic. Cazul României Mari, realizat cu sprijinul constant al lui Emmanuel de Martonne, ilustrează această dificultate, căci România nouă păstra numeroase minorități.

Fără Fiume și Trieste

Avocat al cauzei românești, el vroia ca Transilvania și Crișana să fie integrate României. Pentru a fixa traseul frontierei occidentale a Transilvaniei, Emmanuel de Martonne s-a străduit să relativizeze adevărul statisticilor ungurești din 1910. Considera că ele exagerau numărul ungarilor și îl diminuau pe cel al românilor. În sfârșit, în argumentația sa, de Martonne s-a îndepărtat de geografie, pentru a apela la temele naționalismului românesc, cea a dacismului, de pildă, al cărei laitmotiv teritorial era – începând din secolul XIX – stăpânirea Transilvaniei.

Cât privește Basarabia, într-o notă pe care o trimitea lui Tardieu se putea citi: „...Trebuie anexată Basarabia în bloc la România?” Și răspunsul lui era ferm. „Nu există părți românești ale Basarabiei, există o Basarabie românească cu câteva părți mai puțin românești.

Singura porțiune unde există o populație alogenă importantă este cea vecină cu frontiera românească de la Dunăre. Anexarea integrală a Basarabiei este un act de justiție etnică, istorică și geografică.” Cât privește Dobrogea, expozeul său istoric – remarcabil prin erudiție – urmărea să demonstreze lagătura multiseculară ce unea Dobrogea cu România.

Emmanuel de Martonne vizitase Dobrogea în călătoriile sale în țară. Văzuse multe ruine și inscripții care arătau că românii se stabiliseră acolo în număr mare și că regiunea fusese intens romanizată. Teoria originilor romane era astfel din nou pusă pe tapet. El a insistat pe progresele economice ale Dobrogei după 1879 și pe valoarea strategică a acestei regiuni, care asigura vechilor principate o ieșire la Marea Neagră.

Astfel, rolul personal al lui Emmanuel de Martonne în realizarea României Mari de după război nu este o legendă. Este limpede că geografia – conform unei vechi tradiții a diplomației franceze – a sprijinit revendicările românești pe lângă André Tardieu. Expertiza lui garanta crearea unui stat-națiune, deși memoria minorității maghiare din Transilvania păstrează până astăzi resentimente.

Optimist, Emmanuel de Martonne scria în 1921: „Cuvântul Românie nu este nou pe harta Europei; dar abia în 1919 i s-a aflat pentru prima oară semnificația...”. Era greu de făcut mai mult în condițiile oferite de geografia fizică, etnică și de economia din bazinul Dunării de Jos...

Această Românie prezenta totuși un defect geografic major, nu dispunea de ieșiri la mare, cu excepția celei de la Marea Neagră. Generalul Le Rond, o altă figură de vârf între experții francezi, recomanda în acest sens ca, „în ciuda libertății navigației prin strâmtori, România... să aibă și alte căi de acces. Fiume și Trieste ar fi putut fi luate în calcul [...]”. Dar România a rămas departe de țărmurile Adriaticii.

Emmanuel de Martonne se înscrie în lunga serie de mari geografi ai secolului XIX, între care Yves Lacoste, cel care afirma: „Întrucât geografii, exploratorii, descoperitorii au delimitat șosele și frontiere și chiar au fost asociați unor importante decizii politice, exemplul lor trebuie evocat, pentru a înțelege ce importanță poate avea astăzi geografia.” ■

DEMISII SONORE ÎN ARMATĂ

Unii militari își dau demisia din motive care, în opinia lor, le lezează demnitatea. Alții înghit, obediți, injurii de tot felul, fără măcar a protesta. De-a lungul timpului, armata română a cunoscut astfel de oameni cu caractere puternice, care au pus mai presus de orice onoarea militară și și-au dat demisia, socotind că, umiliți, le este cu neputință să mai rămână sub drapel.

FLORIN ȘPERLEA

Argetoianu...

În memoriile sale, Constantin Argetoianu povestește un incident, petrecut „cu prilejul unei banale manevre de infanterie pe câmpul Malmaisonului”, între tatăl său, viitorul general Ioan Argetoianu, pe vremea aceea căpitan, și domnitorul Carol I (1867). Pentru a face plăcere domnitorului, ofițerii se gândiseră să utilizeze, în timpul unei manevre, prevederi ale unor regulamente germane, deși în ultimele luni ale domniei lui Cuza fuseseră introduse regulamentele franceze. Singurul care se conformase prevederilor regulamentare în vigoare la data manevrei fusese căpitanul Argetoianu. El reușise, astfel, să atragă atenția lui Carol. Căpitanul Cruțescu, un ofițer lipsit de scrupule din suita sa, rugat de domnitor să-i spună cine greșeste, nu a ezitat nici o clipă: „Este o rușine pentru un căpitan să nu-și cunoască regulamentul!” Carol, întorcându-se către căpitanul Cruțescu, i-a ordonat să-l pedepsească pe Argetoianu cu 48 de ore de arest, urmând să se întoc-

mească un raport, prin care chiar cel care respectase regulamentul trebuia înlăturat din armată „ca incapabil”.

În urma intervențiilor șefilor căpitanului Argetoianu – puși în situația de a îndepărta din armată un ofițer destoinic –, Carol I a anulat procedura întocmirii raportului, dar a comunicat că nu se poate reveni asupra arestului ordonat.

Radu R. Rosetti

În asemenea circumstanțe, căpitanul Argetoianu nu a mai găsit nici un temei să stea cu fruntea sus în fața ostașilor săi și, deși rugat de șefi să mai aștepte găsirea unei soluții, și-a dat demisia.

A devenit inginer la Craiova și a avut prilejul să se întâlnească cu domnitorul Carol I, care i-a mărturisit că a aflat mai târziu despre ceea ce se întâmplase în realitate, spunându-i că în armata prusacă și prinții de sânge sunt tratați cu asprime, chiar pedepsiți, atunci când sunt vinovați. „Asigur pe Alteța Voastră Regală, i-a răspuns în cuvinte memorabile Ioan Argetoianu, că chiar dacă aș fi fost vinovat, n-aș fi putut suporta reproșuri atât de aspre în fața trupei pe care o comandam. Eu cred că pentru orice om, fie că e Prinț de sânge sau nu, onoarea e aceeași, dacă se respectă.” Atitudinea lui Carol I nu l-a împiedicat însă pe Ioan Argetoianu să-și servească țara în Războiul de Independență, cu gradul de maior, să ajungă mai apoi general de brigadă și, în 1912, ministru de Război în guvernul Titu Maiorescu.

General Iacob Lahovari

„Cantilli și Lahovari...”

Nu o dată însă, demisia a fost și un prilej de a forța mâna șefilor în momente critice, mai ales atunci când actul se petrecea în grup. Dintr-un raport al unuia dintre cei mai apropiați colaboratori ai domnitorului Cuza, Cezar Librecht, aflăm că în iunie 1861 a izbucnit un conflict între ofițerii din anturajul generalului Ioan Em. Florescu și colonelul medic Carol Davila. Cel din urmă reacționase vehement față de un sublocotenent ce își fuma țigara lângă o grămadă de paie, în apropierea cazarmei Malmaison, fumegând încă, devastată de un pustiitor

Ioan Em. Florescu

incendiu. Ofițerii de artilerie, armă căreia îi aparținea sublocotenentul, în frunte cu N. Haralambie, Nenovici și Polizu, au vrut să-și prezinte demisiile, ca o consecință a comportamentului colonelului Davila. Librecht, care îl informase pe Cuza despre incident, și-a îngăduit să-i arate domnitorului și calea de urmat: „trebuie luate măsuri serioase trimițându-i [pe demisionari] în regimente de provincie; dacă își dau demisiile, e cu gândul de a reîntra în armată mâine; e vorba acum de a nu ceda”.

Un alt incident, de această dată cu conotații politice, s-a petrecut în 1894, când ministrul de Război, generalul Iacob Lahovari, din dorința de a ridica nivelul de instruire al cavaleriei, l-a numit, ca inspector al armei, pe generalul Grigore Cantilli, un infanterist foarte sever, „de la a cărei asprime, spune Titu Maiorescu, se aștepta îndreptare”. Numirea, ca și trecerea unor ofițeri din alte arme (mai cu seamă infanteriști) la cavalerie au stârnit profunda nemulțumire a ofițerilor din această armă. 127 dintre ei și-au dat demisia, în marea lor majoritate căpitani și locotenenți, cel mai probabil la îndemnul unor superiori care le promisese, se pare, că gestul lor va impresiona, dar nu va deveni efectiv. Evenimentul a fost speculat cu grijă de liberalii aflați în opoziție, care au aruncat în lupta politică împotriva conservatorilor – atât prin interpelări în Parlament, cât și prin articole în presa de partid – cauza ofițerilor demisionari, pe fondul „neajunsurilor și relelor din armată”.

Mulți ofițeri s-au răzgândit, dar la 14 dintre ei demisia a fost acceptată „pentru a statua un exemplu și a feri armata de primejdioasa molipsire”, după cum scrie

Titu Maiorescu. Ca urmare a incidentului, ministrul de Război Iacob Lahovari a fost silit să se retragă din guvern, iar generalul Cantilli (*Magazin istoric*, nr.8/1998) a fost mutat la comanda unei divizii în Dobrogea. Regele Carol I-l-a împiedicat mai apoi pe Dimitrie A. Sturdza, devenit prim-ministru și al cărui partid profitase pe deplin în opoziție de pe urma demisei colective a ofițerilor cavaleriști, să-i reprimească în activitate pe aceștia, punându-l pe liderul liberal în imposibilitate de a-și onora promisiunea că o va face de îndată ce va ajunge la putere.

...Rosetti și Antonescu

Generalul Radu R. Rosetti, una dintre remarcabilele personalități pe care le-a avut armata română în secolul trecut, a fost un adversar ferm al avansărilor de dragul avansărilor, care nu făceau decât să banalizeze actul în sine și să erodeze respectul pentru ierarhia militară.

În calitate de șef al Biroului Operații al Marelui Cartier General, el s-a declarat împotriva numeroaselor înaintări în grad, făcute cu numai două zile înainte de intrarea victorioasă a trupelor Puterilor Centrale în București (23 noiembrie/6 decembrie 1916), „sub pretextul de a se ridica moralul ofițerilor”. Deși a beneficiat el însuși de aceste avansări, locotenent-colonelul Rosetti mărturisește în jurnalul său că nu se bucura deloc, „mai ales că înaintările s-au făcut de-a valma și fără discernământ. Este o greșală – sublinia Rosetti – o mare greșală și cu atât mai mare cu cât, cu prilejul acestor înaintări, a avut loc și o masă com[un]ă sub pretext că se serba înaintarea principelui

Carol, masă care a dat loc la fel de fel de comentarii defavorabile la adresa Marelui Cartier General și a conducătorilor săi”.

După război, generalul a atras din nou atenția asupra pericolului înaintărilor în grad făcute, în entuziasmul general al creării României Mari, fără o dreaptă și lucidă judecată. Deși fusese ayansat la 1 ianuarie 1924 la gradul de general de brigadă, Radu R. Rosetti și-a depus demisia din armată, „socotind că în acei ani se făcuse o greșeală înaintând masiv prea mulți colonei la gradul de general”, după cum arăta într-un memoriu întocmit în anul 1948.

În ianuarie 1941, a fost rugat de generalul Ion Antonescu să facă parte din guvernul constituit îndată după înfrângerea rebeliunii legionare. Generalul a acceptat, dar a demisionat după numai zece luni, la 12 noiembrie 1941, invocând starea sănătății sale, dar nemulțumit, în realitate, de disensiunile ivite între el și o parte din personalul Ministerului Culturii Naționale și al Cultelor, care nu-i putea agreea inflexibilitatea și caracterul integru – piedică serioasă în calea diverselor „aranjamente”. Dar nici verticalitatea și demnitatea militarului, nici opera istoricului militar – unele lucrări fiind cu adevărat cercetare de pionierat la noi – nu l-au salvat de pușcăriile comuniste, unde a și sfârșit, la 72 de ani.

În decembrie 1933, înainte de a primi funcția de șef al Marelui Stat Major, generalul Ion Antonescu i-a cerut regelui Carol al II-lea să-l susțină pentru a putea pune în aplicare un plan amplu de reformă a armatei. „Sire, va trebui să dau cu toporul!”, i-a spus Antonescu monarhului. „Dă cu toporul!” i-ar fi răspuns Carol al II-lea și i-a cerut să se con-

sulte cu el asupra tuturor aspectelor, chiar înaintea primului ministru, I.G. Duca. Om de onoare, Antonescu nu a putut accepta și i-a cerut regelui, lăsându-l să-și îngăduie să expună aceste probleme și președintelui Consiliului de Miniștri. La numai câteva săptămâni de la numire, noul șef al Marelui Stat Major a fost invitat, împreună cu soția, la un dejun la generalul Constantin Ilasievici, care i-a precizat lui Antonescu că va veni și Elena Lupescu. Antonescu a acceptat numai pentru că i s-a spus că ar fi dorința regelui Carol al II-lea de a fi prezentat acesteia. Deși plasat la masă lângă Elena Lupescu, Ion Antonescu nu i-a adresat nici un cuvânt. „Din acel moment, îi mărturisese generalul lui C. Argetoianu, regele, care mă autorizase să vin la dânsul în orice moment pentru afacerile mele de serviciu, nu m-a mai primit patru luni de zile.” Problemele și dificultățile armatei erau, oricum, în viziunea regelui, mai puțin importante decât atitudinea față de „Duduia”...

Resentimentele generalului Paul Angelescu față de Ion Antonescu (generalul Angelescu fusese numit ministru al Apărării Naționale în iunie 1934), inabilitatea șefului Marelui Stat Major de a-și apropia colaboratorii, intransigența sa puțin agreeată de superiori, comportamentul de acum cunoscut față de metresa regelui, dar mai cu seamă neputința de a pune în aplicare programul de reforme pe care îl preconizase la numirea în funcție, prin învingerea indiferenței și a stufoasei birocrății, l-au determinat pe generalul Ion Antonescu să demisioneze. Gestul său a fost precipitat de discuțiile din ședința Consiliului Superior al Oștirii din 7 decembrie 1934, când generalul Paul Angelescu l-a supus unui tratament umilitor.

General Gr. Cantilli

Ion Antonescu a întocmit două scrisori de demisie către primul ministru Gheorghe Tătăreanu, datele 7 și 8 decembrie 1934. În prima, în care își exprima intenția de a părăsi armata (pentru ca în cea de a doua să revină, solicitând comanda unei mari unități), el scria: „Putregaiul este așa de mare, încât a mai rămâne în mijlocul lui însemnează a-mi lega și eu numele de un dezastru care este inevitabil dacă continuăm sistemul și metodele de lucru actuale. Acei care au dus oștirea în halul actual nu pot s-o îndrepte și împiedică și pe alții să o facă.” De această dată, demisia i-a fost acceptată, dar guvernul liberal a avut grijă ca în presă să nu răzbată motivele ei. ■

General Paul Angelescu

SERATA DE ADIO S-A CONTRAMANDAT

În vreme ce noii aliați, sovieticii, pătrund în Capitală...

Lovitura de stat de la 23 august 1944 i-a surprins pe germani, în ciuda faptului că aparatul central civil și militar al Reichului, Hitler, personal, primiseră în timp, pe cele mai diverse canale, numeroase informații despre evoluțiile politice din România: starea de spirit a populației și a armatei, tatonările opoziției și guvernului cu Aliații, în vederea unei eventuale ieșiri a României din război. Serviciile de informații germane, Misiunea militară și Legația germană din București n-au avut însă cunoștință despre planul concret privind răsturnarea guvernului Antonescu.

În acea zi de miercuri, 23 august 1944, când autorii loviturii de stat au trecut la executarea planului lor, serviciile de informații și comandamentele germane recepționau doar „zvonuri din oraș”. Așa se și explică relativul calm din tabăra germană, unde viața continua să se desfășoare ca într-o zi obișnuită de război.

La Clubul ofițerilor germani din București, spre exemplu, prințul Albrecht von Hohenzollern, maior în

rezervă și unchi al regelui Mihai I, fost atașat al Misiunii militare germane din România, făcea ultimele pregătiri pentru serata de adio, organizată în cinstea sa de generalul Erik Hansen. Prințul fusese demobilizat cu numai câteva zile în urmă, în baza unui ordin al lui Hitler, prin care se urmărea izolarea familiilor nobiliare, considerate nesigure în urma atentatului ce îl vizase pe dictator la 20 iulie 1944.

Faptul de a nu fi plecat din București imediat după demobilizarea sa avea să-l coste pe Albrecht Hohenzollern doi ani de prizonierat. Despre aceste împrejurări nefericite pentru el aflăm amănunte extrem de interesante în răspunsurile sale la un chestionar al Institutului de istorie contemporană din München, în noiembrie 1953 (Magazin istoric, nr. 4/2001). Am reprodus pasaje din acest document sub un titlu care ne aparține. Precizăm că întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte, iar completările cuprinse în paranteze drepte, precum și subtitlurile ne aparțin.

Prof. univ. dr. Nicolae JURCA

...aliații de până la 23 august părăsesc Bucureștiul pentru lagăr,
de unde vor lua drumul Siberiei

Pe 19 august 1944, am primit de la comandamentul superior al armatei ordinul de front de a-mi prezenta demisia și de a mă retrage din funcția mea...

Generalul de cavalerie Erik Hansen, șeful Misiunii militare germane din România (DHM – Deutsches Heersmission), a stabilit să dea o serată de adio în cinstea mea pe data de 23 august 1944, la Clubul ofițerilor germani din București și m-a întrebat ce dorințe am. Deoarece, între altele, mă ocupam și cu muzica, i-am propus ca, după masa comună dată de statul major [al misiunii], să audiem, cu ajutorul instrumentiștilor militari, Trioul pentru pian nr. 3 și Cvartetul pentru coarde opus 18. N-am dorit să convocăm prea mulți invitați, pentru a putea petrece o seară deosebită – cu muzică – în cercul camarazilor cu care colaborasem peste un an și jumătate. Hansen a

fost de acord, anunțându-mă că va participa și el la această serată.

Către ora 17 a zilei de 23 august, Hansen s-a scuzat, anunțând că fiind foarte obosit nu va putea participa la serată.

Alerta de la Legatia germană

Am vrut să mai verific unele părți ale compozițiilor și am chemat instrumentiștii la Club la ora 18 și am început repetițiile. După o jumătate de oră s-a comunicat parola pentru începerea acțiunii armatei prin unitățile de intervenție care se aflau în stare de alarmă. Am întrerupt pregătirile, iar instrumentiștii au plecat. L-am sunat pe locotenentul major von Otterstedt, care mi-a comunicat că, din cauza evenimentelor, serata nu va mai avea loc.

La scurt timp după aceea, din ordinul lui Hansen, a venit o mașină și către ora 19 m-a

dus la Legația germană, unde am găsit toate personalitățile importante străne la un loc: Hansen, Tillisen, Spalke, Gerstenberg, Stelzer, Mirbach și alții [generali, ofițeri superiori și consilieri]. După cum îmi amintesc, ministrul von Killinger lipsea, deoarece era, după cum se spunea, la rege. Generalul Hansen m-a luat imediat deoparte și mi-a explicat, pe scurt, următoarele: mareșalul a fost chemat în cursul după-amiezii la rege, unde se pare că s-a ajuns la discuții violente și regele a cerut încheierea imediată a armistițiului. Din ordinul regelui, mareșalul a fost arestat.

Nu-mi amintesc exact dacă și Hansen a fost chemat la rege [a fost, împreună cu generalul Gerstenberg, în jurul orei 23]. În tot cazul, regele era hotărât să pună capăt situației, pentru că nu dorea ca țara sa să fie distrusă. În cercurile Legației se discuta, o spunea și Hansen, că acum problema era dacă se va accepta retragerea liberă a trupelor germane și stabilirea lor în spatele Carpaților...

Hansen mi-a cerut ca să stau la dispoziția lui și în caz că va trebui mers din nou la rege să mă duc eu, fiindcă se considera că, în calitate de unchi al regelui, aș putea exercita o influență asupra lui, lucru de care eu m-am îndoit de la început.

Nu e nevoie să subliniez că la Legație domnea o atmosferă apăsătoare. În timpul șederii mele acolo, am avut impresia că cei de față optau pentru două alternative:

Hansen și Tillisen erau pentru o retragere onorabilă și o despărțire loială – atât cât se mai permitea în situația care se crease. Acești domni și-au dat seama, de fapt, că trupele germane n-au reușit să apere România de ruși și astfel una din ideile principale ale politicii marelui șef [Antonescu] s-a prăbușit. Totodată, ei știau că unitățile de intervenție nu puteau schimba situația.

Cealaltă grupare se gândea în primul rând la petrolul românesc, fără de care nu am mai fi putut continua războiul și de aceea căuta o soluție de a rămâne în România, în pofida situației create. Prin ce mijloace se putea realiza acest lucru, când frontul deja fusese spart, nu știa să spună nici unul dintre ei.

La 20 august, rușii, cu forțe mult sporite, au trecut la atac împotriva Grupului de armate Ucraina de Sud, format din Armatele 3 și 4 române, care, din cauza poziției tactice total nefavorabile, au trebuit să se

retragă. Unitățile germane au rezistat trei zile, în timp ce românii au renunțat de la bun început. La 22 august, Iașul era pierdut, la 25 august au căzut Vaslui-Muise-Leova, iar diviziile germane care au apărut Tiraspolul și Chișinăul au fost încercuite. La 30 august, am pierdut bazinul petrolifer.

Ordinul lui Hitler

Generalul Friessner, comandantul armatei [Grupul de armate Ucraina de Sud] a atras atenția încă de la 6 august asupra amplorazei crizei din unitățile române de pe front și asupra atmosferei din țară și, prevăzător, ceruse să i se dea în subordine trupele române împărțite în diverse formațiuni, pentru a organiza o apărare omogenă în spatele frontului. Cererea sa a fost respinsă de Hitler prin ordinul „să-și îndrepte privirea înainte” – așa cum scrie generalul von Tippelskirch în cartea sa *Istoria celui de al doilea război mondial*, clarificând astfel

cauza esențială pentru care armata germană a ajuns pe teritoriul românesc într-o totală dezordine, lipsită de comandă. Luând în considerare catastrofa de pe front, Friessner voia să clarifice comanda unităților germane din România. I s-a spus că, în afara unităților de intervenție, armata dispunea de numai două batalioane de apărare antiaeriană, aviația militară nu dispunea de unități de vânătoare, iar restul îl reprezenta o divizie de artilerie în jurul Ploieștiului.

Generalul Friessner și-a manifestat intenția de a-l ocoli pe șeful Misiunii militare germane [generalul Hansen] și de a susține Misiunea aviației militare și pe șeful acesteia, generalul Gerstenberg. Într-adevăr, din punct de vedere tactic, Hansen nici nu avea ce să mai comande, pentru că micile unități ale armatei de uscat erau împrăștiate în toată țara. În acele momente, se puneau cu mare acuitate problema unei eventuale înțelegeri cu românii pentru a înlesni retragerea trupelor germane. Se părea că partea română era dispusă să accepte o interdicție a focului, dar totul a eșuat datorită neîncrederii reciproce.

* Oricum, în 24 august, înainte de prânz, am ieșit pe jos în oraș, de la [hotelul] Ambasador, în uniformă, fără să mi se întâmple ceva; de ambele părți, se schimbau încă saluturi.

Seara, la Legație, în urma telefonului primit de la generalul comandant Jodl,

O mașină a trupelor sovietice stârnește curiozitatea bucureștenilor

evenimentele au luat o întorsătură dramatică. Nu-mi amintesc exact cine a vorbit prima dată cu el, probabil Hansen, apoi Gerstenberg. Hansen a trebuit să cedeze receptorul lui Gerstenberg, pentru că acesta avea acum funcție militară mai mare. Șeful Misiunii militare, generalul Hansen, s-a simțit jignit. Și Jodl a transmis ordinul lui Hitler, care suna cam așa: 1. Ploieștiul și bazinul petrolifer să fie păstrate cu orice preț; 2. Regele și camarila sa să fie puși sub arest; 3. Mareșalul sau un alt filogerman să fie numit conducător al statului; 4. Orice fel de tratative sau fraternizare cu românii sunt interzise.

Cu alte cuvinte, lupta împotriva românilor trebuia să înceapă imediat. În acel moment, situația s-a clarificat pe deplin: o retragere liberă a Misiunii militare germane și a Misiunii aerului, a unităților de intervenție și a celor două batalioane speciale era încă posibilă.

Dar Gerstenberg, care l-a anulat practic pe Hansen, se grăbea să ajungă la Ploiești. Cu ajutorul celor doi ofițeri de stat major [care îi fuseseră dați ca însoțitori în urma audienței de la Palat, pentru a putea ieși din Capitală], a reușit să ajungă la Ploiești [în realitate, până la Băneasa] și a promis că va avea grijă să nu se ajungă la schimburi de focuri cu românii. Dar în momentul când a ajuns la Ploiești [corect, la Băneasa], i-a arestat pe însoțitorii săi, ofițerii români, și a organizat lupta pentru cucerirea Bucu-

reștiului, dezlănțuind atacul asupra aeroportului Băneasa [și a orașului]. În ziua de 24 după-amiază, avioanele germane au bombardat Capitala, țintind evident și spre Palatul regal [pe care l-au și atins]. Românii au fost foarte revoltați de acest atac, iar noi, cei de la Ambasador, n-am mai putut ieși. Ofițerii, funcționarii armatei și șefii speciali au început pregătirile pentru apărare, ceea ce era destul de ridicol, pentru că aveam numai pistoale, iar gărziile se uniseră deja cu unitățile de intervenție. În cursul acelei zile am primit un telefon de la Palat: se spunea că regina ar vrea să-mi vorbească. Dar la telefon era vocea unui bărbat, probabil un aghiotant, care a întrebat dacă sunt la Ambasador, ceea ce s-a confirmat.

Am depus armele în stradă

Corpul teritorial german București, care se ridica la 40 000 de soldați, a început

lupta pentru cucerirea Capitalei. Toată după-amiază am văzut infanteria română în formațiuni de luptă înaintând spre nord, pe ambele părți ale bulevardului Brătianu.

În după-amiază aceleași zile, s-a prezentat la Ambasador o delegație de ofițeri români care mi-a comunicat că orice rezistență e lipsită de perspectivă și că ar trebui să ne predăm. Bineînțeles că am refuzat. Dar eram prinși în cursă – pe stradă nu mai puteam ieși și nici nu mai exista vreo posibilitate să rezolvăm situația.

Câte amiaza zilei de 25 august am observat că două tunuri antitanc au fost puse în poziție în fața intrării în sediul nostru și un pluton de infanterie se desfășurase în poziție de luptă. În sfârșit, a apărut generalul comandant al trupelor teritoriale române și a cerut să vorbească cu ofițerul german cu cea mai mare vechime în serviciu. Acesta era un colonel bătrân, foarte înalt, care nu aparținea de noi, dar

Prizonieri de război germani duși să înlăture urmările bombardamentelor asupra Capitalei

care înnoptase la Ambasador. S-au dus lungi tratative; între timp, noi ne făceam bagajele. După un timp, colonelul german a fost rechemat, iar generalul român ne-a amenințat că va da ordin să se tragă cu tunurile dacă nu ne predăm imediat. Deoarece nu aveam la noi decât pistoale, nu ne mai rămăsese altceva de făcut decât să ieșim în stradă și am depus armele, lăsându-ne escortați ca prizonieri. La această scenă, generalul român ne făcea reproșuri din cauza bombardamentului [german asupra orașului], lucru pentru care nu era vinovat nici unul dintre noi. În sfârșit, am fost duși într-o cazarmă liberă și cu aceasta am început – pentru mine – doi ani de prizonierat. La evacuarea noastră din oraș, am fost insultați de trecători, dar comandantul român de escortă nu i-a lăsat să se apropie de noi.

Așadar, eu eram de fapt un ofițer demis din armată și căzut prizonier, cu toate că, de drept, nu mai eram soldat...

Când rușii au înconjurat Legația, Killinger a lichidat-o întâi pe secretara lui, cu care se spunea că ar fi avut legături intime, apoi s-a împușcat.

Un general rus l-a scos pe Hansen din Legație, i-a lăsat sabia și gradele – s-a purtat, de fapt, foarte corect. Ce s-a întâmplat cu generalul Hansen în continuare nu știu [a fost trimis în prizonierat în U.R.S.S., împreună cu ceilalți prizonieri germani]...

Pe Gerstenberg și pe celălalt general (al cărui nume îmi

scapă) [Reiner Stahel], care a aterizat pe aeroportul Băneasa, ocupat de români și a ajuns în captivitate, i-am întâlnit într-o cazarmă vizavi de Spitalul militar din București [cei doi fuseseră capturați de trupele române la Gherghița, în ziua de 28 august]. Aceștia n-aveau voie să-și părăsească camera și nici să fie vizitați. Mie mi s-a permis să le fac o vizită scurtă. Gerstenberg a fost deosebit de amabil: stătea pe patul său și se întreba dacă regele nu ar putea face ceva pentru el, lucru de care eu mă îndoiam.

Oferta regelui

În aceeași cazarmă au apărut ceva mai târziu, spre seară, doi agenți de poliție în civil și mi-au comunicat, din ordinul regelui, că acesta vrea să-mi pună la dispoziție unul din castelele sale ca loc de internare. I-am mulțumit pentru această ofertă și m-am referit la scrisoarea pe care i-o trimiseseam reginei, în care declaram că sunt gata să împart cu camarazii mei soarta în prizonieratul intervenit, că nu voi apela la protecția ei și a regelui, decât în cazul în care prizonierii germani vor fi predați rușilor...

Șeful statului român, Antonescu, era o personalitate care impunea respect și teamă. Generalul Haufler l-a caracterizat odată ca pe un fel de amestec între bătrânul Fritz (Friedrich II al Prusiei, 1740-1789) și Konrad von Hötendorf. El însă nu avea adepți prea mulți nici în rândul poporului, nici în cadrul armatei.

Relația sa cu tânărul și foarte reținutul rege a fost de la început umbrită din cauza atitudinii pe care o avusese față de tatăl său, Carol II. Deviza lui Antonescu: „Regelui – toată cinstea și mie – toată puterea” n-a fost respectată în perioada următoare.

După cum mi s-a plâns odată regina, mareșalul se amesteca până și în problemele administrative ale Curții regale. Față de mania de reprezentare în domeniul actelor de binefacere a doamnei mareșal, regina era pusă deseori într-o situație dificilă. Totuși, mareșalul a fost recunoscut ca o necesitate politică de către adversarii săi, mai mult sau mai puțin hotărâți, ca o necesitate atât timp cât ne-a surâs norocul războiului. Mareșalul a fost direct dependent de succesul războiului german.

Într-adevăr, răsturnarea din august, cât și armistițiul au fost surprinzătoare pentru serviciile germane. Ministrul Killinger, în primul moment, ne-a anunțat știrea despre arestarea mareșalului și încheierea armistițiului ca pe o glumă de prost gust...

Oricum s-ar pune problema, un lucru este cert și anume: fără înfrângerile noastre proprii pe toate fronturile, în special în Est, răsturnarea nu ar fi fost posibilă.

Ideea că nemții îi apără [pe români] de invazia bolșevică nu mai era valabilă, deoarece rușii ocupaseră părți mari din România, noi pierduserăm partida, iar legea acțiunii era de partea cealaltă. ■

PREMIILE FUNDATIEI CULTURALE MAGAZIN ISTORIC

„Magazin istoric a fost, în anii '70-'80, o sursă din care am putut afla ceea ce s-a întâmplat cu adevărat în istoria noastră. Foarte mulți l-am considerat ca pe o carte care să ne ajute să trecem dincolo de punctul de vedere oficial.

Premiul pe care Fundația Culturală Magazin Istoric mi l-a oferit astăzi, prin președintele său de onoare, prințul Dimitrie Sturdza, poartă numele unei persoane pe care am prețuit-o enorm și care a contat mult pentru generația noastră. A fost un om care a știut să aducă în zona politicului istoria și în cea a istoriei abordarea politică.“

Am desprins rândurile de mai sus din cuvântul pe care domnul Adrian Năstase, primul ministru al guvernului României, l-a rostit după primirea premiului special „Cristian Popișteanu“. El a fost oferit de profesorul Stephen Fischer-Galați – un vechi prieten al celui care a fost Cristian Popișteanu – pentru lucrarea Bătălia pentru viitor. Argumentația pe baza căreia s-a atribuit premiul a fost alcătuită de prof. univ. dr. Dinu C. Giurescu.

Pentru întreaga sa activitate în domeniul istoriei, pentru promovarea istoriografiei române în cadrul vestitelor monografii privind sud-estul Europei, profesorul Stephen Fischer-Galați a primit Diploma de excelență

La fel ca și în anul trecut, ceremonia de acordare a premiilor anuale pentru cele mai bune lucrări de istorie apărute în anul 2000 s-a desfășurat la Clubul petroliștilor. În eleganta ambianță a Casei Oteteleșanu din Piața Amzei, în prezența unora dintre directorii caselor editoriale care au tipărit lucrările premiate, a unor personalități ale istoriografiei române, a reprezentanților mass-media și a multor prieteni ai Fundației Culturale Magazin Istoric s-a dat citire listei premianților, pe care o prezentăm în continuare. Nu înainte de a mulțumi familiilor, persoanelor și instituțiilor care au susținut financiar acordarea acestor premii, îndeplinind astfel un act de mecenat cultural de care cititorii noștri trebuie neapărat să aibă cunoștință.

Iată acum lista premiilor și a donatorilor lor.

- 1) Premiul special „Cristian Popișteanu“
– acordat de prof. univ. dr. Stephen Fischer-Galați

Adrian Năstase, Bătălia pentru viitor, Editura NEW OPEN MEDIA

- 2) Premiul „D.A. Sturdza“
– acordat de familia Monique și Dimitrie Sturdza

René de Weck, Jurnal (ediție tradusă din franceză și îngrijită de Viorel Grecu și Claudia Chinezu), Editura Fundației Culturale Române

- 3) Premiul „Nicolae Iorga“
– acordat de familia Monique și Dimitrie Sturdza

Dan Berindei, Epoca Unirii, Editura Corint

- 4) Premiul „Lazăr Săineanu“
– acordat de familia Monique și Dimitrie Sturdza

Vladimir Drimba, Codex Cumanicus. Edition diplomatique avec fac-similés, Editura Enciclopedică

- 5) Premiul „Gheorghe I. Brătianu“
– acordat de familia Monique și Dimitrie Sturdza

1989. Principiul dominoului. Prăbușirea regimurilor comuniste europene (ediție de: Dumitru Preda și Mihai Retegan), Editura Fundației Culturale Române

- 6) Premiul „Constantin C. Giurescu“
– acordat de doamna dr. Marina Giurescu
Florica Dobre, Alesandru Dușu, Distrugerea elitei militare sub regimul ocupației sovietice în România, vol. I (1944-1946), Institutul Național pentru Studii Totalitarismului

- 7) Premiul „Valeriu Dinu“
– acordat de doamna dr. Marina Giurescu

Procesul generalilor. Cercul profesional militar al P.N.T. 1946-1948. Documente (selecția documentelor, studiu introductiv și notă asupra ediției de dr. Corneliu Beldiman), Editura Vremea

- 8) Premiul „Cornelia Simionovici-Venty“
– acordat de doamna Lia Ciplea și de domnul Ștefan Ciplea
Irina Nicolau, Haide bre! Incursiune subiectivă în lumea aromânilor, Editura Ars Dorandi

9) **Premiul „Dimitrie Oficiu”**

– acordat de doamna Lia Ciplea și de domnul Ștefan Ciplea
Radu Mărculescu, Pătimiri și iluminări din captivitatea sovietică, Editura Albatros

10) **Premiul „Constantin Giurescu”**

– acordat de Societatea Națională a Petrolului „Petrom” S.A.

Gheorghe I. Brătianu, Marea Neagră (ediție de Victor Spinei), Editura Polirom

11) **Premiul „Eudoxiu Hurmuzaki”**

– acordat de Societatea Națională a Petrolului „Petrom” S.A.

Constantin C. Giurescu, Amintiri (ediție îngrijită de Dinu C. Giurescu), Editura All

12) **Premiul „I.C. Filitti”**

– acordat de doamna dr. Georgeta Filitti

Maria-Magdalena Ioniță, Casa și familia Țașca în România modernă. 1852-1950, Editura Publimpres

13) **Premiul „Radu R. Rosetti”**

– acordat de familia general Radu R. Rosetti

Ion Mamina, Monarhia constituțională în România. Enciclopedie politică 1866-1936, Editura Enciclopedică

14) **Premiul „Simion Mehedinți”**

– acordat de familia inginer Cristina și Liviu Luca

Crezul. Tatăl nostru în zece limbi (ediție și acuarele de Horia Bernea), Editura Humanitas

15) **Premiul „Nicolae Z. Chrissoveloni”**

– acordat de familia Chrissoveloni

Doina Jela, Lexiconul negru. Unelte ale represiei comuniste, Editura Humanitas

16) **Premiul „Smaranda Cantacuzino”**

– acordat de domnul Dinu Cantacuzino

Matei Cerkez, Irina Nicolau, Ana Pascu, Carmen Hulață, Lecții cu povești despre facerea lumii, Editura Sigma

17) **Premiul „V. Pârvan”**

– acordat de Firma Argirom Internațional S.A.

Al. Suceveanu, Histria, X. La ceramice române des Ier-IIIe siècles ap. J.-C., Editura Academiei

Bd. Timișoara nr. 58, sector 6, București, Tel.: (01) 402.26.30, E-mail: comenzi@all.ro

EDITURILE **ALL** VĂ RECOMANDĂ

Din colecția:

acces la istorie

RĂZBOIUL CELOR DOUĂ ROZE ȘI REGII CASEI DE YORK
Autor: John Warren
84.000 lei

SUEZIA ȘI ZONA BALTICĂ, 1523-1721
Autor: Andrina Stiles
79.000 lei

REFORMA CATOLICĂ ȘI CONTRAREFORMA
Autor: Keith Randell
69.000 lei

RUSIA, 1815-1881
Autor: Russell Sherman
69.000 lei

Colecția **Acces la istorie** este inclusă în oferta clubului de carte ALL ISTORIC.

Pentru membrii ALL ISTORIC, comenzile transmise la editură se onorează cu reducerea de preț la care au ajuns aceștia.

ALBUM ISTORIC

Republica de la Weimar în imagini

Fotografia este un martor al epocii, un elogiu adus realului imediat, o lupă prin care se poate citi o societate. Este ceea ce ne-a oferit în această vară expoziția „Fotografia Republicii de la Weimar”, organizată de Institutul Goethe din București, la Galeria Etaj 3/4 de la Teatrul Național. Reproducem pe planșe câteva imagini, pe care le însoțim de o scurtă rememorare a istoriei Republicii de la Weimar.

Cei 14 ani ai Republicii de la Weimar (februarie 1919-ianuarie 1933) au luat locul monarhiei constituționale a lui Wilhelm II la sfârșitul primului război mondial. Cu parfumul ei aristocratic, se suprapunea peste o lume traumatizată de „marele război”, peste o Germanie înfrântă, adânc marcată de criză, aflată într-un haos general, în inflație, repercutată asupra nivelului de trai, agravat de regimul despăgubirilor fixat prin Tratatul de Pace de la Versailles.

Cum mare parte din tematica fotografiilor expuse la Teatrul Național a fost socială, privitorul nu a putut trece indiferent pe lângă chipurile serioase, motivate, calme și pure – un calm și o puritate ce nu anunțau tirania hitleristă – fie ele de bancher, cofetar, țărăn, deputat, industriaș, șomer, activist etc., chipuri ce-și asumau stoic responsabilitatea înfrângerii.

Expoziția a fost un reușit document suflătesc pentru o lume robustă, muncitoare și ordonată, lumea germană. Istoria își poate găsi o gazdă perfectă în fotografie.

Noul imperialism german
bate pas de defilare

La coadă la bancă

Adunare generală
la Reichsbank

Familie de burghezi

Mare industriaș

Deputat democrat

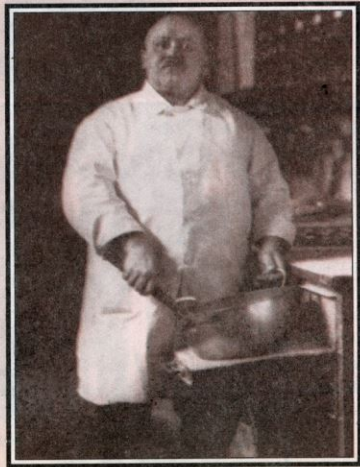

Familie de țărani din Westerwald

Munca în acord

Bucătarul

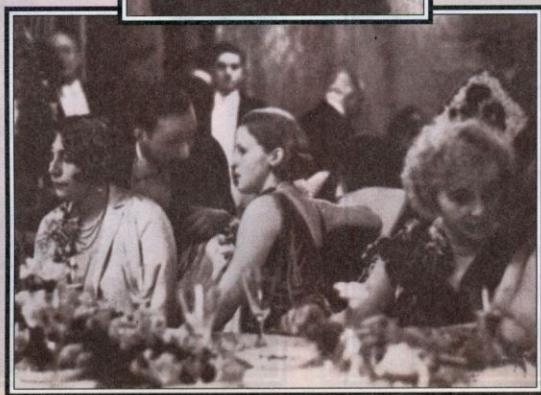

Demonstrație
pentru un loc
de muncă și o
bucată de
pâine

Șomerul

Bal în
lumea
filmului

CRISTIAN PĂUNESCU, MARIAN ȘTEFAN

„Lista celor 200“ și „Fondul elvețian“ – iată două subiecte des întâlnite în istoriografia consacrată exilului românesc de după cel de-al doilea război mondial. Domnul Aurel Sergiu Marinescu le-a consacrat un capitol de 42 pagini în lucrarea sa *O contribuție la istoria exilului românesc*, Editura Vremea, București, 1999, utilizând informații documentare depistate în Arhivele Naționale (dosare din fondul C.C.P.C.R. – Cămară), Arhiva Serviciului Român de Informații, Arhiva Comitetului Național Român-Rădescu/Vișoianu, diverse lucrări de memorialistică și în presa românilor din exil.

În acest număr vom pune în circuit public câteva documente inedite din Arhiva Băncii Naționale a României, instituție direct implicată în evenimentele acelor ani, nu înainte însă de a reaminti cititorilor noștri câteva date absolut necesare. Așadar, ce este așa-numita „Listă a celor 200“? Dar „Fondul elvețian“?

Pe măsură ce armatele germane și ale aliaților lor înregistrau înfrângeri după înfrângeri pe Frontul de Est și primejdia unei invazii sovietice se profila tot mai amenințător, cercurile politice românești au început să caute soluții pentru a asigura supraviețuirea instituțiilor statului după în-

frângerea militară. Încă la sfârșitul lui 1942 și începutul lui 1943 Mihai Antonescu însuși contactase cercurile conducătoare ale Italiei fasciste în vederea unei desprinderi simultane a celor două țări din alianța cu Germania. Soluția s-a dovedit lipsită de realism. Tot el, cu acordul tacit al mare-

șalului Antonescu, a încercat apoi, în repetate rânduri, angajarea unor discuții cu puterile occidentale ale coaliției antihitleriste. Aceeași preocupare l-a determinat să accepte până la un punct și inițiativele opoziției democratice din țară pentru a intra în dialog cu Aliații.

Prevăzători, dar neplecați

În împrejurările deosebit de grele ale anilor 1943-1944, pe măsură ce frontul se apropia de hotarele țării, tot mai multe personalități ale vieții politice și culturale, invocând experiența din timpul primului război mondial – când un număr important de reprezentanți ai românilor au acționat din afara hotarelor țării întru apărarea drepturilor poporului român –, au început să exercite presiuni asupra guvernului pentru a permite unui număr de persoane să poată pleca în străinătate. La momentul oportun, urma să acționeze de acolo în apărarea intereselor naționale românești. Aceste preocupări sunt semnalate încă de la mijlocul anului 1943, dar s-au accentuat în prima jumătate a anului 1944. În ziua de 28 martie 1944, Ioan Hudiță notează în *Jurnalul* său că, întâlnindu-se cu fizicianul Horia Hulubei, care trecuse pe la Mihai Antonescu, îl găsisse pe acesta „pregătind o listă de fruntași basarabeni și bucovineni care vor fi trimiși în străinătate pentru a nu avea neplăceri din partea rușilor”. Câteva zile mai târziu, la 2 aprilie, I. Petrovici, ministrul Culturii Naționale și Cultelor, i-a spus lui Hudiță că „în cursul zilei de ieri a definitivat lista cerută de Mihai Antonescu cu acei care trebuie să plece în Elveția”. Erau pe acea listă „o serie de profesori de la diferite

universități, toți foștii deputați în Sfatul Țării și cei din Bucovina, în total 140. Ei vor pleca atunci când dispune Măreșalul”. Sub presiunea evenimentelor, numărul acestora a crescut continuu. În final, lista cuprindea 200 de nume, pentru care M. Antonescu, prin inter-

C. Angelescu, Guvernatorul Băncii Naționale

venția ministrului elvețian la București, R. de Weck, obținuse vizele de intrare în Elveția. Se pare că teama de ocupantul rus fusese hotărâtoare în determinarea acestui exod spre Elveția. „Trebuie să mărturisesc – declara M. Antonescu în timpul anchetei din 16 aprilie 1946 – că [...] se găseau [pe listă] și unii colegi de guvern, care erau preocupați de soarta ce i-ar aștepta, în faza finală a războiului.”

Știind acum, în mare, cam ce a fost „Lista celor 200” (care n-au apucat să părăsească țara) să vedem ce era „Fondul elvețian”.

Ne vom folosi de aceleași declarații ale lui M. Antonescu din ziua de 16 aprilie 1946.

„Pentru că toți cei care făceau cerere de pașapoarte la Ministerul de Externe cereau bani și propuneau în scris cedarea salariului lor pe mai mult timp, ca garanție pentru valuta ce o primeau în străinătate, eu am fost obligat ca, împreună cu domnul mareșal Antonescu, să discut cu Banca Națională, cu Constantin Angelescu, Costin Stoicescu, Mihai Romniceanu, Victor Bădulescu, modalitatea tehnică ca să se realizeze imediat operația plății către Banca Națională de către stat a contravalorii sumei de 20 milioane de franci elvețieni. Această sumă urmând să constituie disponibilul pentru plățile necesare personalităților care ar merge în Elveția, având și însărcinarea oficială, și ca simpli particulari, plecați prevăzători, înainte de ajungerea războiului pe teritoriul nostru.”

Aur german în bănci elvețiene

Cu mai mult timp în urmă, M. Antonescu examinase și „posibilitatea legală de a crea un fond în străinătate, la dispoziția legațiilor [române] din țările neutre și, în special, la Berna, unde să poată primi schimb acei români care ar merge în străinătate”. Fondurile de la legațiile din Berna, Ankara, Madrid și Stockholm s-au creat „prin transferarea în valută a disponibilului în lei al

Ministerului de Externe, fondul special pentru legațiile din străinătate. Aceasta s-a făcut în cadrul schimburilor pe care Banca Națională le-a acordat autorităților de stat [...] Prima categorie de fonduri din F.S.S. (Fondul Special de Stat) de la B.N.R. s-a făcut în timpul lui Ottulescu – prima operație; de realizarea practică a operației și trimiterea și distribuirea sumelor, din partea Ministerului de Externe, s-au ocupat secretarul general Lecca, Grigore Niculescu Buzești și Stănescu, director al contabilității ministerului, prima efectuându-se în 1943, un cun-tum mic, deoarece la sfârșitul anului 1943 sau începutul lui 1944, s-a făcut, de asemenea, un transport“.

Rezervele din afară, arăta M. Antonescu, s-au constituit prin „schimburi de valută din fonduri speciale, la a căror întrebuințare în țară eu am renunțat“. O altă parte a lor au provenit din plățile efectuate „de către guvernul german în aur, pentru acoperirea balanței comerciale, plăți în aur care s-au efectuat în Elveția, prin depozite la dispoziția Băncii Naționale a României, conform acordurilor economice [...] În acest cadru, Banca Națională a ajuns să constituie în Elveția o importantă rezervă în aur“. Tot M. Antonescu a perfectat cu conducerea B.N.R. „posibilitatea ca, din depozitul B.N.R. aflat în Elveția să se pună la dispoziția guvernului o sumă în lei destinată să înlesnească

viața românilor reprezentativi și a intelectualilor care ar pleca în străinătate [...] Astfel, s-a constituit fondul de 20 milioane franci elvețieni de la Legația din Berna, depozit care era creat «la dispoziția guvernului român»“.

V.V. Pella

Documentele din arhiva B.N.R. pe care le menționam mai sus ne arată că fondul din Elveția a fost alimentat pe două căi. Prima o constituiau văr-sămintele efectuate de bănci germane în contul unor livrări de produse românești către Germania. Sumele respective nu erau trimise la București, ci virate în bănci elvețiene. Astfel, un *Referat* din 24 august 1944 (deci a doua zi după răsturnarea lui Antonescu) preciza: „Reichsbankdirektorium, Berlin, ne-a depus la Union de Banques Suisses, Zürich, în contul sumelor de franci elvețieni ce urma să ne cedeze în

conformitate cu acordurile din 9 februarie 1944, cantitatea de: aur fin în lingouri kg 4 153,968.15 = fr. elv. 19 999 260,02; restul de 739,98 până la completarea unei tranșe de fr. elv. 20 mil. ne-a fost creditat separat.”

O rezoluție pusă la 30 august 1944 pe acest referat cerea: „Deocamdată întreaga cantitate de aur rezervată, precum și cantitatea de kg 4 153,968.15 [cedată prin Union de Banques Suisses] se menține rezervată.“

La 9 iunie 1944 guvernatorul B.N.R., C. Angelescu, dispunea: „Aurul în valoare de circa 10 milioane franci elvețieni primit de la germani va înlocui moneda din stoc pentru o valoare corespunzătoare.

Monedele scoase astfel din stocul de aur nu vor intra în stoc până la alte dispoziții.”

Iar la 26 iunie 1944, pe același document, cineva scria: „Se vor face operațiunile contabile în stoc, trecându-se suma cuvenită la cantitatea de aur din străinătate, scoțându-se o sumă echivalentă în monezi, din aurul-stoc aflat în țară.”

În martie 1945, într-o statistică recapitulativă privind situația aurului cumpărat din Elveția și Germania între 1941-1944 (și în care, semnalăm doar, nu toate cifrele concordă cu situațiile și totalurile anuale, fără a putea preciza deocamdată dacă este vorba de o simplă scăpare), apare în continuare, în cont rezervat, cantitatea de 4 317,464.84 kg aur.

Două scrisori pentru 20 milioane

În fapt, documentul ce urmează ne arată exact cum s-a făcut transferul celor 20 milioane franci elvețieni.

„BANCA NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

CAPITAL SOCIAL

600.000.000 LEI

Adresa Telegrafică:

BANCANAT

București, 2 august 1944

RS, Secția de Stat, GG/JP

Nr. 151958

Serviciul Contabilității
Externe

Vă facem cunoscut că Ministerul Finanțelor, prin adresa No. 230428 din 28 iulie a.c., ne-a cerut să punem la dispoziția Ministerului Regal al Afacerilor Străine, la Legațiunea României din Berna, suma de fr. elv. 20 000 000.

Pentru executarea acestei dispozițiuni, am eliberat Ministerului Regal al Afacerilor Străine două scrisori și anume:

1) Una către Legațiunea României din Berna, prin care aceasta a fost rugată ca din depozitul nostru de fr. elvețieni la ea, să țină la dispoziția M.A.S., suma de:

fr. elv. 7 971 000

2) A doua către Union de Banques Suisses, prin care am rugat-o să predea Legațiunii României din Berna, din depozitul nostru de piese de aur No. 25856 la ea, cantitatea de 363 000 piese, reprezentând pentru noi echivalentul a:

fr. elv. 12 029 000

Pentru rambursarea c/v în lei a sumei de fr. elv. 20 000 000, am debitat Ministerul de Finanțe în cont T 5, cu suma de Lei 926.916.465, prin scrisoarea noastră de astăzi No. 151957. Această scrisoare s-a completat către M. Finanțelor prin scrisoarea ns. no. 151956, tot de astăzi, prin care i-am arătat cum am executat de fapt plata celor 20 000 000 fr. elv.

Detaliul contului pentru lei 926 916 465 și care urmează să fie înregistrat de dv., se prezintă astfel:

Fr. elv. 20 000 000 x 45,43 = lei 908.600.000

Comis. Finanțare 1% = lei 9 086 000

*Comis. Corespondent = lei 9 086 000

Cheltuieli de manipulare, respectiv fr. elv. 3 168,95 x 45,43 = lei 143 965

Speze = Lei 500

Total = Lei 926 916 465

Pentru deplina Dv. orientare precizăm că suma de fr. elv. 3 168,95 menționată sub titlul de cheltuieli de manipulare, reprezintă sumele de fr. elv. 1 068,65 și fr. elv. 2 100, cuprinse în scrisoarea Union de Banques Suisses, Zürich, din 14 iulie a.c. și înregistrați de Dv. la 25 iulie a.c.“

Din documentele pe care le-am putut analiza, rezultă clar preocuparea păstrării unei cantități cât mai mari de aur și devize în Elveția, în primul rând. Astfel, din aurul cumpărat din Germania în intervalul 1941-1944, în valoare de 58 169,725.26 kg, s-au transferat în țară 47 773,995.50 kg,

iar 10 395,729.76 kg au luat drumul Elveției. În această țară s-au cumpărat 32 159,985.81 kg aur. Din cele 42 555,715.57 kg (aurul achiziționat în Elveția și cel transferat din Germania) s-au adus în țară 10 403,962.22 kg, s-au vândut pentru procurarea de devize 2 503,470.69 kg, iar restul de 29 648,282.66 kg erau, în martie 1945, tot în Elveția.

Radio Moscova stârnește panică

În stadiul actual, este greu de estimat suma totală aflată la dispoziția reprezentanților diplomației români după 23 august 1944. Iată, spre exemplu, două documente din 9 iunie 1944.

„Notă

În urma hotărârii Consiliului Băncii, la data de 28 Martie 1944, s-a transferat telegrafic în favoarea d-lui Vespasian Pella, Ministrul României la Berna, suma de frs. elv. 10 milioane.

Union de Banques Suisses ne-a debitat cu această sumă la 29 martie 1944. După informațiunile noastre suma de mai sus a fost ridicată de Dl. ministru Pella.

Mai târziu, Consiliul a delegat pe Dl. administrator René Rămniceanu să se deplaseze în Elveția, pentru a ridica de la Dl. ministru V. Pella întreaga sumă de frs. elv. 10 milioane.

Ulterior, Consiliul a decis ca D-sa să se înapoieze în țară, cu dispoziția de a pune la Union de Banques Suisses, pe numele

Băncii Naționale, suma de frs. elv. 5 milioane, iar restul de frs. elv. 5 milioane să-i aducă în țară, în numerar.

Până astăzi, nu s-a primit nici o comunicare din partea D-lui administrator René Râmniceanu, fie cu privire la ridicarea sumei din mâinile

D-lui ministru Pella, fie cu privire la întrebuințarea ei, astfel cum s-a arătat mai sus.

La Legația României din Berna, Banca Națională mai are un depozit de frs. elv. 600 000.

„Notă

În urma intervenției Ministerului Afacerilor Străine, s-au transferat în favoarea Legațiilor noastre, următoarele sume:

Legațiunea Berna frs. elv. 2 050 000

Legațiunea Vatican frs. elv. 300 000

Legațiunea Madrid (esc. 4 011 461) frs. elv. 700 000

Legațiunea Lisabona (esc. 2 292 263) frs. elv. 400 000

Legațiunea Sofia frs. elv. 100 000

Legațiunea Ankara frs. elv. 300 000; (efectiv) frs. elv. 200 000; (L aur) frs. elv. 100 000; (L aur) în curs de executare frs. elv. 400 000

Legațiunea Stockholm c. sued. 438 287.

Se pare că situația celor 5 milioane franci elvețieni se

lămurise între timp, pentru că la 4 iulie 1944 apar astfel menționați:

„SITUAȚIA DISPONIBILITĂȚILOR ȘI NEVOILOR ÎN FRANCI ELVEȚIENI

(în milioane)

I. DISPONIBIL.

A. ÎN ELVEȚIA

Adunarea Generală a B.N.R.; vorbește Guvernatorul M. Constantinescu

a. În conturile Băncii Naționale a României la bănci elvețiene 25,7

b. La D. V. Pella: depus de domnia sa în cont special – 5,0, în numerar – 3,8, total – 8,8.

Trebuie menționat că toate aceste operații se desfășuraseră după o alarmă destul de serioasă, provocată de un anunț făcut la începutul lui 1944 de Radio Moscova. Iată conținutul telegramelor expediate de Banca Națională pe adresa Legației noastre din Berna.

„Domnului Ministru V.V. Pella

Legațiunea României
Bernă

La 22 februarie, ora 18, Radio Moscova a transmis o comunicare a Comisariatului pentru Finanțe al U.R.S.S. care se referă la o declarație făcută, la 5 ianuarie 1944, privitoare la disponibilitățile de aur sau devize pe care le-ar avea în țările neutre

puterile Axei, puterile amice ale Axei sau țările ocupate stop menționăm că în ziua de 23 februarie Agenția Reuter a transmis la 14.30 o telegramă referitoare la măsurile pe care înțelege să le ia Guvernul britanic pentru a împiedica uti-

lizarea aurului pe care puterile Axei l-ar fi luat din țările ocupate stop față de imprecizia acestor texte, v-am fi recunoscător dacă ați lua contact cu dl. Auboin de la B.R.I. spre a afla cum interpretează B.R.I. și cercurile bancare aceste texte stop am rugat telegrafic pe dl. Auboin să ia și el contact cu Dvs. stop de asemenea vă rugăm să ne comunicați care este interpretarea și intențiile guvernului elvețian în această privință.

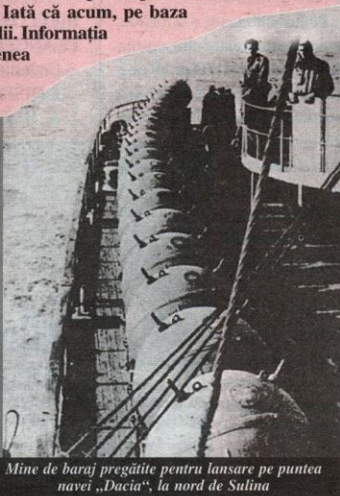
Banka Națională.

Rămâne ca noi cercetări de arhivă să aducă precizări și să lămurească soarta ulterioară a acestor sume de bani. ■

În urmă cu aproape doi ani publicam un articol semnat de doamna Tatiana Pokivailova, care ne comunica un document provenit de la un serviciu de informații sovietic privind eventuala evacuare a tezaurului B.N.R. prin portul Constanța (Magazin istoric, nr. 12/1999). Nici noi, nici colaboratoarea noastră de la Moscova nu știam practic nimic despre respectivul serviciu și despre modul în care obținuse acea informație. Iată că acum, pe baza unui document de arhivă, putem oferi mai multe detalii. Informația despre transportul pe calea ferată a aurului provenea din interceptarea traficului radio de la C.F.R.

Submarinul german „U9”, în rada portului Galați, la 28 octombrie 1942

Mine de baraj pregătite pentru lansare pe puntea navei „Dacia”, la nord de Sulina

UN SERVICIU DE INFORMAȚII NECUNOSCUT

ALEXANDRU-ALIN SPÂNU

„De la începutul războiului am atras atenția, am dat directive generalului Ioanițu (generalul Șteflea trebuie să le știe), cum să pregătească pentru război și cum să execute această problemă. Cum trebuie să se facă controlul cu acei cari întrebuințează comunicările radio, telefon, telegraf în interioarele serviciilor, între servicii, pe câmpul de luptă, în străinătate (acordul cu Externele și controlul va trebui făcut și acolo fiindcă pot fi și acolo oameni fără conștiință, fără răspundere).

Ce s-a făcut din toată această preocupare a mea? Nimic. Rezultatul de față

face dovada. Măhnirea mea este cu atât mai mare, cu cât constat că se mulțumește să mi se semnaleze faptul, fără ca să mi se arate reacțiunea și acțiunea la crimă, fiindcă este o crimă. Să înceteze.

Nu văd la Marele Stat Major suflu nou de energie cum era acela care se creiașe în 1916, la Marele Cartier General și la Armata de Nord, și în 1933, la Marele Stat Major [Ion Antonescu – el este autorul documentului din care cităm – se referă la funcțiile deținute de el în timpul primului război mondial și la perioada când a fost șef al Marelui Stat Major].

[...] Așa s-au distrus toate energiile, toate inițiativele, tot curajul, tot focul sacru. Dar nu am fost înțeles nici la Școala de Război, nici la Marele Stat Major. Toată opera de înnoire totală ce am vrut să fac nu a reușit. Toți au constatat foarte bine, chiar cu dragoste și cu pasiune, când au lucrat sub ordinele mele direct; toți însă au abandonat sistemul și chiar treaba, după plecarea mea din capul unităților, instituțiilor, serviciilor. Toți vor abandona, după moartea mea, eforturile care se fac astăzi pentru salvarea

patriei. Măhnirea mea cea mai mare este că nu am reușit să creiez în 40 de ani de muncă și de exemplu nici un element care să facă dovada că va duce mai departe munca mea [...] Acum ca și în toate ocaziile dau directive continue, dau impuls la toate și tuturor, trebuie să mă preocup să se facă, deși sunt ajutat de cele mai mari bunăvoințe.

Care este misterul?

Mergeți așa – un nou 1940 va veni în 1950, 1960, nu știu când, dar va veni.“

Am reprodus aceste ample pasaje dintr-o rezoluție pusă de mareșalul Antonescu la 7 august 1942 pe un document ce îi fusese

Asemenea Direcții de Informații existau și pe lângă Flotele din Marea Baltică, Oceanul Înghețat și Oceanul Pacific. Ele erau subordonate Direcției

Obiectivele Direcției de Informații de pe lângă Flota Mării Negre erau: stabilirea locului unde se găsesc trupele și puterile maritime militare ale altor state; informarea, în timp util, asupra mișcărilor și concentrărilor trupelor și navelor.

Diracția se compunea din: Detașamentul de țarm nr. 3 de radio; Direcția de informații nr. 1; Detașamentul de informații nr. 2. Prima unitate era formată dintr-un centru de recepție și o secție operativă. Centrul intercepta schimburile de radio-

Desant sovietic în aprilie 1942

prezentat. Ele sunt semnificative pentru mentalitatea omului aflat în acel moment la conducerea țării. El era singurul care se zbătea, singurul care ducea grija, singurul care știa ce era de făcut. Din păcate, cei din jur nu reușeau să se ridice la înălțimea așteptărilor lui. Dincolo de megalomania de care dădea dovadă Antonescu, supărarea îi era îndreptățită. Să vedem de ce.

Serviciul Direcției de Informații înaintase, probabil în luna iulie 1942, o amplă prezentare a Direcției de Informații de pe lângă Flota Mării Negre. Sursa datelor era locotenentul Abdul Mubarașin, radiotelegrafist la stația gonio, luat prizonier.

Plaja de la Cherson la 12 mai 1944, după retragerea trupelor germane și române

Generale de Informații de pe lângă Marele Stat Major.

Aceiași Direcții Generale i se subordonau Detașamentele de Informații ale unor districte militare și Direcțiile de Informații ale trupelor de uscat. Acestea din urmă erau considerate însă ca având o valoare inferioară, iar rezultatele obținute de ele ca fiind foarte slabe.

grame din România, Turcia, Anglia, Germania și Italia. Pe perioada războiului civil din Spania și această țară fusese în atenția centrului de interceptare. La rândul ei, secția operativă preluca informațiile interceptate și stabilea locațiile stațiilor inamice de emisie.

În cazul României, erau supravegheate și interceptate:

rețeaua maritimă militară, rețeaua maritimă aeriană militară, rețeaua poliției, rețeaua armatei terestre. După intrarea României în război erau interceptate și schimburile de radio-

iar cuprinsul radiogramelor interceptate se prezintă foarte clar pentru comandament.

Pentru comunicațiile armatei de uscat erau destinate patru cabine de interceptie. „În unele

țări supravegheate de Direcția de Informații de pe lângă Flota Mării Negre.

Cunoștințele sovieticilor despre modul de operare al radiotelegrafistilor militari turci erau foarte bune. Fuseseră identificate indicativele navelor și unităților militare, erau cunoscute semnele convenționale. Nu se preciza clar dacă fuseseră descifrate codurile folosite.

Pentru urmărirea flotei engleze din Mediterana fuseseră

Submarine germane în portul Constanța, 12 iulie 1944

grame dintre stațiile C.F.R. Munca era ușurată de faptul că stațiile respective lucrau cu texte necifrate. „În schimbul de radiograme — se spunea în documentul S.S.I. — se arată numărul vagoanelor, numărul trenului, iar câteodată se întâlnește și denumirea unităților militare care se transportă pe calea ferată.”

Erau interceptate toate schimburile de telegrame dintre navele de război românești din Marea Neagră și din cadrul Diviziei de pe Dunăre, cât și traficul dintre stațiile de țarm între ele și cu garnizoanele din interiorul țării. „Codul secret «P» care este folosit de flota maritimă militară română a fost descifrat în întregime — preciza raportul S.S.I. — O atenție deosebită se acorda urmăririi submarinului „Delfinul”.

Atunci când nu urmăreau transmisiunile dintre baza de hidroavioane de la Siut-Ghiol și aeronave, radiotelegrafistii sovietici supravegheau radiogramele aviației civile „și mai ales a[le] aviației terestre militare”.

„Pe rețeaua poliției, schimbul de radiograme se face, în multe cazuri, deschis (necifrat), ceea ce se traduce foarte ușor,

Imagine din timpul luptelor de la Sevastopol

cazuri se folosesc de radiograme cu text deschis (necifrat). În alte cazuri se întâmplă ca radiotelegrafistul să transmită radiograma cifrată și apoi necifrată. Cifrele folosite de stațiile de radio ale armatei sunt descifrate foarte ușor și repede. Denumirile secrete ale unităților, cum ar fi: «Avântul», «Victoria» sunt descifrate și identitatea stabilită. Adresele radiogramelor se descoperă foarte ușor, iar deseori fiind necifrate se arată în ele numele comandanților, regimentelor și brigăzilor.”

In documentul elaborat de S.S.I. urma prezentarea informațiilor obținute de la prizonier privind celelalte

destinată o cabină. Ea intercepta transmisiunile dintre insula Malta, Gibraltar și orașul Alexandria, din Egipt. „Codul secret «X» a fost descifrat — arătau autorii raportului”.

În privința supravegheerii transmisiunilor germane, locotenentul sovietic declara că Detașamentul nr. 3 intercepta doar comunicațiile din rețeaua militară aeriană. „Radiogramele cifrate interceptate sunt expediate din secția operativă a Detașamentului de țarm nr. 3 radio la Direcția de Informații de pe lângă Flota Mării Negre, unde acestea sunt descifrate. Interceptarea radiogramelor din rețeaua militară maritimă a Germaniei nu se face de către Detașamentul de radio nr. 3. De

asemenea, urmărirea stațiilor de radio ale unităților din armata germană nu se execută, deoarece cifrul nu se poate descifra. „Într-adevăr, sovieticii nu pătrunseseră secretul mașinii de cifrat Enigma. În schimb, „cifrul de trei semne al aviației germane este descifrat“. Interceptarea radiogramelor rețelei militare maritime a Germaniei revenea Detașamentului de radio nr. 2 din subordinea Direcției de Informații de pe lângă Flota Mării Baltice.

În sfârșit, ultima țară supravegheată era Italia. Erau interceptate schimburile de radiograme între stațiile de uscat din Italia și Africa și între nave și submarine. În schimb, „interceptarea radiogramelor unităților din armata Italiei care se află pe frontul de răsărit aproape nu se face, fiindcă au un cifru nou, care nu se poate descifra“.

În finalul capitoului se spune că, sporadic, se interceptau și telegramele bulgare. În mod permanent, era interceptată presa din Marea Britanie. „Tot materialul era tradus în limba rusă și cuprinde orice știre care interesează Direcția de Informații.“

Detașamentul nr. 3 dispunea de aparatură pentru înregistrarea transmisiunilor efectuate cu aparate automate de mare viteză și de un „Bildaparat“ care intercepta „transmisiunile de radio fotografii“.

Direcția de informații nr. 1 se ocupa cu: descifrarea radiogramelor interceptate, asigura legătura cu agenții trimiși în teritoriul inamic, citea fotografiile luate din avion, prelucra materialul sosit la Direcția de Informații.

În sfârșit, Detașamentul de informații nr. 2 fusese creat la 25 septembrie 1941. Era vorba de o grupă de diversiune cu un efectiv de 100 oameni. Erau desanțați din avion în spatele liniilor inamice pentru acțiuni de cercetare și diversiune.

Locotenentul Mubarașin relatează și câteva acțiuni concrete. Un radiotelegrafist sovietic a fost debarcat în orașul Feodosia de pe o vedetă rapidă, având asupra sa acte din care rezulta că fusese eliberat din închisoarea din Kerchi de către trupele germane, în octombrie 1941. El a rămas în oraș 20 zile, transmitând informații

despre starea și numărul trupelor germane și române.

La 27 decembrie 1941, în timpul operațiunilor militare de la Kerchi și Feodosia, o grupă de radio-stații ale armatei române a lucrat tot timpul cu texte necifrate. Toate ordinele erau transmise necifrat, astfel încât sovieticii au avut acces nestânjenit la ele.

Arătam la început că indignarea marelui Antonescu era justificată: „Vasele noastre scufundate și viețile pierdute se datoresc la Marină a acestor ușurinițe, de care sunt vinovați, de la amiralul Păiș până la ultimul radiofonist, toți. Dar marii vinovați sunt șefii, care nu-i pregătesc și nu-i controlează continuu și nu iau măsuri drastice pentru organizarea celei mai severe discipline a convorbirilor“ – scria Antonescu în rezoluția pusă pe document. Un text pe care îl începuse astfel: „Din vina Secției II a Marelui Stat Major, care nu lucrează serios. Din aceleași cauze am avut în campania din 1916 (prima parte) pierderile pe care le-am avut. Inamicii de atunci descifrau totul.“ ■

FOTOGRAFII DE LA CITITORI

Dl. Aurel V. Biga, din *Gura Humorului*, ne trimite câteva vechi cărți poștale ilustrate, însoțite și de aceste rânduri: „Având colecția *Magazin istoric* completă, îngăduiți-mi să mă consider ca făcând parte din marea familie a revistei.

Acestei familii, în primul rând, trebuie să le fie scumpă amintirea lui Cristian Popișteanu. Colaboratorii săi duc mai departe lucrarea sa.“

Strada Spitalului din Bistrița în primele decenii ale secolului trecut

ISTORIOARE

GHEORGHE BRAȘOVEANU

Umor cu bombe

În timpul bătăliei de la Fontenoy, din 11 mai 1745, terminată cu victoria trupelor franceze conduse de Mauriciu de Saxa asupra forțelor coalizate anglo-austro-olandeze, regele francez Ludovic XV (1715-1774), văzând că multe dintre bombele inamice nu explodau, porunci ofițerilor săi să le strângă:

– Le vom trimite înapoi inamicului! Regele Franței nu primește cadouri de o asemenea calitate!

Bărbierii olandezi

George V, regele Marii Britanii (1910-1936), a sosit în Olanda, împreună cu soția sa, într-o vizită oficială. În port, pe chei, câteva sute de școlari i-au întâmpinat pe oaspeți cu imnul britanic. După primele momente, pe chipurile celor prezenți s-a așternut stupefarea: în loc de „God save [se pronunță seiv] the King” (Dumnezeu să-l apere pe rege), școlarii cântau „God shave [se pronunță șeiv] the King”, care însemna „Dumnezeu să-l radă pe rege!”

Însă micii olandezi au cântat cu atâta în suflet, încât incidentul a trecut aproape neobservat, fără consecințe care să afecteze relațiile dintre cele două țări.

Jurământ ținut

Isabella, arhiducesă a Austriei, fiica regelui Filip al II-lea al Spaniei, însoțindu-și soțul la asediul așezării belgiene Ostende (1601-1604), a făcut jurământ că nu-și va schimba cămașa până nu va fi cucerit orașul. Și-a ținut jurământul, deși asediul a durat aproape 3 ani, iar cămașa a căpătat o culoare ușor de bănuț.

În mod surprinzător, de aici a rezultat o modă! Soțiile ofițerilor au început să-și vopsească lenjeria în culoarea cămășii arhiducesei. Soldații și-au pus și ei eșarfe de aceeași culoare, asemănătoare cu aceea a cafelei cu lapte, culoare numită și astăzi „isabella”.

Trântă regală

În timpul întrevederii de pe câmpul Drap d'Or, regele Franței, Francisc I (1515-1547), îi propune gazdei sale, Henric VIII, rege al Angliei (1509-1547): „Frate, vreau să mă lupt cu tine!“ Cei doi monarhi și-au scos hlamidele și cizmele și s-au pregătit de luptă. Într-o clipă, Francisc I și-a pus adversarul cu umerii la pământ și acesta s-a recunoscut învins.

Atlet în sutană

Cardinalul Richelieu, om politic francez (1585-1642), executa în fiecare dimineață câteva sărituri în înălțime și în lungime. El transformase una din încăperile palatului într-o adevărată sală de gimnastică, dotată cu haltere, bare fixe, pistă de nisip etc.

Tunse, nu rase

Împăratul roman Tiberiu (14-37) avea obiceiul să-și mențină ani îndelungați în post guvernatorii provinciilor pe care îi numise el, cu condiția ca aceștia să nu-i creeze probleme, să se achite corect și punctual de obligații, îndeosebi în privința strănerii și livrării la timp a impozitelor. Când unul dintre guvernatorii săi, din exces de zel, a trimis vistieriei imperiale o sumă mai mare decât cea cuvenită, împăratul l-a admonestat, amenințându-l cu destituirea: „Am cerut ca oile mele să fie tunse, nu rase – și-a argumentat el poziția. Vreau să am lână și la anul, nu oi moarte de frig.“

ARMĂ NAVALĂ (Biverb: 4, 6)

Gheorghe BRAȘOVEANU

ERATĂ

Dintr-o eroare de culegere, la jocul CRONOGRAM, apărut în luna iulie la pagina 84, s-a strecurat o greșală: localitatea este, desigur, Jiliște, iar soluția jocului – 1574.

Soluția careului Cu Clio prin stațiuni:

TECHIRGHIOI-AMAN-GOVORA-RAL-TEL-SAL-GHICA-ESI-A-U-MO-ES-FR-OLANESCU-AR-CANTACUZINO-NME-RU-UNAM-A-SB-LEAC-A-STANA-LAIN-ARII-PAISIE

ACUM ZECE ANI A FOST PUCIUL DE LA MOSCOVA

Conferința de presă a liderilor puciști

VASILE ȘANDRU

Mihail Gorbaciov

Mihail Gorbaciov a fost comparat cu „ucenicul vrăjitor”, cel care a scăpat de sub control forțele întunericului și a fost înghițit de acestea. Reforma inițiată de el pentru a salva U.R.S.S. și a crea un „socialism cu față umană” nu putea să ducă, în final, decât la subminarea bazelor socialismului. Crearea unei economii care să funcționeze (și nu putea funcționa decât pe baza legilor economiei de piață) atrăgea pierderea rolului de conducere deținut de partidul comunist și crearea unui sistem cu mai multe partide politice. Or, nici măcar Gorbaciov nu dorea așa ceva. Cu atât mai mult se opunea unei asemenea evoluții latura conservatoare a conducerii sovietice. Reprezentanții ei au crezut că pot specula nemulțumirile străne în societate din cauza dificultăților pe care le întâmpina și le genera procesul de reformă și pot pune capăt „perestroikăi”. Astfel s-a ajuns la puciul din august 1991.

Domnul Vasile Șandru, pe atunci ambasador al României la Moscova, ne reamintește tensiunea acelor zile, când pentru scurtă vreme s-a creat senzația că istoria ar putea merge înapoi.

În anii 1989-1990 devenise evident că țara trăia o criză economică și politică profundă. Opoziția din cadrul P.C.U.S. a devenit tot mai dură și mai agresivă.

La 23 aprilie 1991, M. Gorbaciov i-a convocat pe liderii celor nouă republici unionale – Rusia, Ucraina, Belarusia, Azerbaidjan, Kazahstan, Uzbekistan, Turkmenia, Tadjikistan și Kirghizia – pentru a negocia noul Tratat unional, care să-l înlocuiască pe cel din 1922. Potrivit noului tratat, fosta Uniune Sovietică se transforma dintr-un stat autoritar într-o federație, denumită Uniunea Statelor Suverane, în cadrul căreia fiecare stat suveran avea dreptul să-și organizeze viața socială, corespunzător

condițiilor proprii, precum și să părăsească Uniunea. La 23 iulie negocierile asupra tratatului s-au încheiat, urmând ca fiecare republică unională să-l aprobe în cadrul Sovietului Suprem. Data semnării s-a fixat la 20 august 1991. Se crea astfel posibilitatea declanșării unor procese politice, care să conducă la ruperea P.C.U.S. și a armatei sovietice.

Așa cum constată M. Gorbaciov în memoriile sale, „nomenclatura de partid nu era dispusă să se predea fără luptă. În primăvara anului 1991 organizatorii opoziției, formate deja în P.C.U.S., au hotărât să treacă la ofensivă”. La 16 aprilie, primii secretari ai orașelor-erou

Steagul Rusiei de dinaintea revoluției bolșevice desfășurat în Piața Roșie; până la sfârșitul anului 1991 el avea să fluture deasupra Kremlinului

din Rusia, Ucraina și Belarusia s-au întâlnit la Smolensk, sub pretextul de a pregăti marcarea a 50 de ani de la începutul Marelui război pentru apărarea patriei. Cu acest prilej ei au atacat dur Bioul Politic, în primul rând pe secretarul general al P.C.U.S., Mihail Gorbaciov, și „au adresat apeluri de trecere la măsuri extraordinare pentru «a salva țara»”.

Microfoanele trădătoare

La 20 iunie 1991, la Berlin, secretarul de stat al S.U.A., James Baker, i-a comunicat ministrului de Externe al U.R.S.S., A. Bessmertnîh, într-un cadru intim: „Am primit o telegramă cifrată de la Washington, redactată pe baza informațiilor puse la dispoziție de serviciile secrete. Este vorba despre încercarea de a-l înlătura pe Gorbaciov. După datele noastre, la această încercare vor lua parte primul ministru Pavlov, ministrul Apărării, Iazov, și președintele KGB, Kriucikov. Puteți să-i raportați urgent lui Gorbaciov? Aveți o legătură sigură de comunicare?”. Bessmertnîh a răspuns că aparatul din Ambasada sovietică prin care se asigurau legăturile guvernamentale era controlat de KGB. Baker a propus să se transmită informația prin ambasadorul american la Moscova, J. Matlock.

Ambasadorul Matlock a fost primit seara târziu de Gorbaciov, căruia i-a comunicat: „Președintele S.U.A. m-a însărcinat să mă

întâlnesc imediat cu Dumneavoastră și să vă transmit următoarele: serviciile americane dispun de o informație potrivit căreia urmează să aibă loc o tentativă de a vă înlătura de la putere”. Gorbaciov a râs. Nu credea. Era 20 iunie. Cu două luni înainte de puci.

Americanii au aflat despre posibila lovitură de stat de la primul Moscovei, Gavriil Haritonovici Popov. El s-a gândit că, fiind avertizat de americani, Gorbaciov va lua lucrurile mai în serios, decât dacă i-ar fi spus cineva dintre ai lui.

La sfârșitul lunii iulie, înainte de a pleca în concediu în Crimeea, M. Gorbaciov a avut o întâlnire secretă cu Boris Elțin, președintele Rusiei, și cu N. Nazarbaev, președintele Kazahstanului. Cei trei lideri au hotărât să-i înlătore pe reprezentanții conservatori de la putere: pe primul ministru al U.R.S.S. V. Pavlov, pe ministrul Apărării, D. Iazov, și pe președintele KGB, V. Kriucikov. Însă în cabinetul unde a avut loc această întâlnire fuseseră instalate microfoane și toată discuția a fost înregistrată de KGB. La 5 august, a doua zi după plecarea lui Gorbaciov în Crimeea, Kriucikov i-a informat pe ceilalți doi vizai alături de el și astfel a început organizarea conspirației pentru oprirea reformelor.

Grupul puciștilor avea opt componenți: O.D. Baklanov, primul locțiitor al președintelui Consiliului de apărare al U.R.S.S.; V.A. Kriucikov, președintele KGB; V.S. Pavlov,

primul ministru al U.R.S.S.; B.K. Pugo, ministrul de Interne al U.R.S.S.; V.A. Starodubțev, președintele Uniunii țăranilor din U.R.S.S.; A.I. Tiziakov, președintele Asociației întreprinderilor de stat și al obiectivelor industriei, construcției, transporturilor și comunicațiilor U.R.S.S.; G.I. Ianaev, vicepreședinte al U.R.S.S., și D. Iazov, ministrul Apărării al U.R.S.S.

Ianaev tremură din toate încheieturile

La 18 august, ministrul Apărării a dat ordin ca trupele motorizate să fie pregătite pentru a intra în Capitală, iar cei opt complotiști s-au constituit în Comitetul de stat pentru starea excepțională (C.S.S.E.). În aceeași zi au trimis patru demnitari la Casa de Odihnă din Foros, unde se afla președintele Gorbaciov. Fără a se anunța, ei au cerut să fie primiți imediat. Gorbaciov a încercat să ia legătura cu Kriucikov, pentru a afla despre ce este vorba. Atunci a constatat că toate legăturile telefonice erau întrerupte. Cei patru au intrat în vilă, comportându-se fără nici un respect față de președinte. Gorbaciov i-a invitat în cabinet și i-a întrebat de ce au venit. Unul dintre ei, O.D. Baklanov, i-a comunicat că a fost înființat Comitetul de stat pentru starea excepțională și i-a cerut să semneze decretul pentru introducerea stării excepționale. De fapt, ei formulau un ultimatum. Președintele a refuzat să semneze un asemenea document.

Baklanov i-a enumerat președintelui pe membrii C.S.S.E. „Oameni pe care i-am promovat și care acum m-au trădat. Eu am respins categoric toate insistențele lor și am declarat că nu voi semna nici un decret”, scria Mihail Gorbaciov în volumul doi al cărții sale *Viața și reformele*.

Atunci Baklanov i-a propus să transfere împuternicirile sale lui Ianaev, care urma să semneze decretul. În continuare, i-a sugerat „să se odihnească, iar noi vom face «munca murdară». După aceea veți putea reveni.”

Gorbaciov a respins și această propunere. „Atunci demisionați”, a continuat generalul Varennikov, un alt membru al grupului.

„Pe așa ceva nu conați. Veți răspunde pentru aventura voastră, criminalilor” a răspuns Gorbaciov. „Cu aceasta discuția s-a încheiat. Când au plecat, nu m-am abținut și i-am înjurat de mamă.”

În pp. 46, 47, 48: imagini de pe străzile Moscovei din zilele puciului

La 19 august, printr-o telegramă cifrată secretă semnată de Iazov, trupele sunt puse în stare de luptă. Puciștii preiau controlul Televiziunii și Radioului.

Ziarele de dimineață nu conțin nici un cuvânt despre ce

se întâmpla.

La ora 9.00 Boris Elțin, Ivan Silaev (primul ministru al Federației Ruse) și R. Hasbulatov (președintele Sovietului Suprem al Federației Ruse) se adresează cetățenilor Rusiei informându-i: „Avem de-a face cu o lovitură de stat sângeroasă, reacționară.”

Președintele R.S.F.S. Rusă, Boris Elțin, dă la ora 12.30 un decret prin care toate hotărârile C.S.S.E. nu aveau valabilitate pe teritoriul R.S.F.S. Rusă.

Moscova își revine treptat din șoc. Apar primele manifeste care cheamă la rezistență: „Nu juntei!”, „Jos junta”, „Creați grupuri de rezistență!”

În piața Manej (lângă Kremlin) militarii discută. Unul spune: „Nu voi trage în popor!”

Funcționarea Moscovei stă cu ochii lipiți de ferestre. În țevile tunurilor unor tancuri „înfloresc” garoafe și trandafiri.

De pe tancul no. 110 al diviziei din Tamansk Elțin se adresează mulțimii și militarilor.

La ora 16.55, la centrul de presă al Ministerului Afacerilor Externe al U.R.S.S. se așteaptă întâlnirea „conducerii sovietice” cu ziariștii. Deschide conferința de presă G. Ianaev. Starea lui de sănătate este excelentă, numai că îi curge nasul și îi tremură mâinile. El spune că sănătatea lui Gorbaciov lasă de dorit; obosise foarte tare în acești ani.

Președintele Rusiei îi declară în afara legii – printr-un decret – pe: G. Ianaev, V. Pavlov, V. Kriucikov, B. Pugo, D. Iazov, V. Starodubțev, O. Baklanov, A. Tiziakov.

B. Elțin semnează la 17.30 Decretul privind crearea unei grupe de conducere operativă: în esență, echipa de rezervă a guvernului rus, care pleacă la Sverdlovsk, unde, la 70 km de oraș, se află o bază specială.

Armata se retrage

Noaptea, între 21.00 și 00.00, în jurul „Casei Albe” (sediul Sovietului Suprem al Rusiei) se ridică baricade. Vin zece tancuri pentru apărarea Parlamentului rus. Vicepreședintele R.S.F.S. Ruse, A. Ruțkoi, comunică faptul că au sosit opt mașini blindate cu steaguri rusești sub comanda generalului-maior Lebed.

Despre soarta președintelui U.R.S.S. nu se știe încă nimic.

Televiziunea din Leningrad întrerupe prezentarea unui film și pe ecrane apar primul Anatoli Sobceak, viceprimarul V. Șerbakov și președintele Sovietului regional I. Iarov. Ei îi cheamă pe toți locuitorii Leningradului (inclusiv pe militari) să fie loiali autorităților legale, iar în dimineața de 20 august să participe la miting în Piața Palatului. Piterul (denumirea populară a Leningradului) este alături de Moscova!

În zorii celei de a doua zi, 20 august, în jurul „Casei Albe” se adună peste 10 000 de susținători. Orașul e plin de manifeste.

Pe străzile moscovite tinere se cocoață pe tancuri. Tanchiștii nu se opun. La întrebarea lor: „Veți deschide focul?”, mulți tac, dar și mai mulți spun: „Nu!”

Prin radio de la „Casa Albă” se lansează chemări către populație să se adune în Piața Independenței, lângă clădirea Parlamentului rus.

În fața clădirii Parlamentului Rusiei are loc un miting, la care participă 200 000 oameni. Ruțkoi declară că puciștilor li s-au acordat 24 de ore pentru a îndeplini cerințele autorităților Rusiei. Iau cuvântul Elțin, Elena Bonner (soția lui Andrei Saharov, părintele bombeii atomice sovietice, apoi un disident de frunte), Edvard Șevardnadze, poetul Evgheni Evtușenko etc.

Șeful Statului Major, generalul M. Moiseev, expediază unităților o telegramă cifrată, prin care cere armatei să recunoască C.S.S.E.

La ora 16.00 se răspândește vestea că atacul asupra „Casei Albe” pare iminent. Se formează formațiuni voluntare a câte 100 de oameni. Femeile sunt rugate să părăsească clădirea Parlamentului rus. Se face instructajul pentru folosirea sticlelor cu lichid incendiar.

Generalul Kalinin, comandantul Moscovei, introduce la 21.20 interdicția de a se circula între

orele 23.00 și 5.00. Spre „Casa Albă” se îndreaptă tot mai mulți oameni.

Ministrul Apărării al R.S.F.S. Ruse, Kobaț, îi avertizează pe apărători că la ora 1.00 noaptea se intenționează blocarea Casei Sovietelor de o unitate specială. Este posibilă folosirea unor generatori psihotronici.

Boris Elțin adresează o scrisoare președintelui Sovietului Suprem al U.R.S.S. Anatoli Lukianov, în care îi cere: să asigure o întâlnire cu M.S. Gorbaciov, să fie examinată starea sănătății acestuia (rezultatele să fie date publicității) și secretarul general să-și reia funcția. Se cere, de asemenea, să fie retrase trupele și tehnica militară de pe străzi.

Succesiv, sindicatele, Komsomolul, Uniunea Ziariștilor, Biserica ortodoxă rusă cer apariția la televiziunea centrală a președintelui Gorbaciov, care să-și exprime punctul de vedere asupra evenimentelor din țară.

După miezul nopții, în apropierea Ambasadei americane se aud focuri de armă automată. Se ridică baricade, inclusiv „vii”, în calea tancurilor și mașinilor blindate.

Prin radioul „Casei Albe” răsună comenzile: stingeți lumina, trageți jaluzelele, nu vă apropiați de ferestre, pentru că se va trage fără avertizare. Toți cei din piață, afară de primul lanț, să se îndepărteze la 50 metri.

La intersecția Prospectului Novii Arbat cu inelul Sadovoi se înregistrează trei victime. Mașinile blindate încearcă să pătrundă prin baricade. Sunt aruncate sticle incendiare.

După ora 2.00 a zilei de 21 august se dă un comunicat prin radio: de la Sovietul din Moscova pleacă o unitate specială OMON. Se comunică permanent avertismente privind posibilitatea pătrunderii de unități speciale KGB în civil. Marinari aduc barje cu care închid accesul spre Parlament dinspre râul Moscova. Un telefon de la Leningrad: Sobceak controlează situația. Patriarhul întregii Rusii, Aleksei II, cere din nou să i se permită lui Gorbaciov să se adreseze țării.

Spre Moscova se îndreaptă divizia Vitebskaia (anunță la ora 4.00 radio „Casa Albă”), care nu intră însă în oraș. Pe inelul Sadovoi și în piață se stinge lumina. Aplauze: la „Casa Albă” apare marele violoncelist rus Mstislav Rostropovici.

La ora 8.00 începe ședința colegiului Ministerului Apărării al U.R.S.S. Numai peste câteva ore tehnica militară începe să părăsească străzile și piețele Capitalei, în aplauzele și fluierăturile moscoviților.

Jazov semnează ordinul ca din 21 august să înceapă retragerea trupelor.

Schimbare de drapel

La ora 10.00 se deschide sesiunea Sovietului Suprem al Rusiei.

Conducerea Rusiei se înțelege cu Kriucikov să ia avionul împreună spre Foros. Însă sesiunea Sovietului Suprem nu îi permite acest lucru lui Elțin. Apoi Kriucikov dispăre. Preferă compania lui Jazov, Baklanov, Tiziakov. De pe aeroportul Vnușkovo cei patru

pornesc într-o direcție necunoscută. După ei pleacă Ivașko și Lukianov. Apoi decolează Ruțkoi, Silaev, deputați, ziariști.

După ora 18.00 se știe unde au zburat șeful KGB și ceilalți trei, împreună cu Ivașko. Gorbaciov îi comunică lui Elțin că ei au sosit la Foros. Acolo însă, „prieteni credincioși” sunt respinși. Fostii „dușmani” (echipa lui Elțin) sunt îmbrățișați de Mihail Gorbaciov.

La „Casa Albă” se mai așteaptă încă atacul. Se vorbește despre un ordin secret, pe care, înainte de a zbura la Foros, Kriucikov l-ar fi dat la Moscova.

Dar pucii se încheie. Puciștii cer să fie primiți de președintele Gorbaciov, însă sunt refuzați. M. Gorbaciov pleacă spre Moscova, cu avionul liderilor ruși.

Complotiștii sunt arestați. Ministrul de interne Pugo se sinucide, înainte de a fi arestat. Este arestat și A. Lukianov, fost președinte al Sovietului Suprem al U.R.S.S.

Adresându-se populației la televizor, în ziua de 22 august, M. Gorbaciov declară: „Pot spune cu deplin teame: lovitură de stat a eșuat. Complotiștii s-au înșelat. N-au luat în calcul ce era mai important, că poporul în acești ani foarte dificili a devenit altul. A inspirat aerul libertății și deja nimeni nu mai poate să i-l ia îndărăt.”

Noul Tratat unional nu se mai semnează. În ziua de 24 august M. Gorbaciov propune dizolvarea Comitetului Central al P.C.U.S., deoarece liderii de partid au susținut puciul și, totodată, renunță la postul de secretar general al C.C. Sub presiunea lui Elțin, semnează și dizolvarea P.C.U.S. Urmând exemplul Rusiei, țările baltice, republicile europene ale U.R.S.S. – Belorusia, Republica Moldova și Ucraina – își proclamă independența. La 8 decembrie 1991, la reuniunea liderilor Rusiei, Ucrainei și Belorusiei, se proclamă Comunitatea Statelor Independente (C.S.I.). În preambulul Convenției se arată: „U.R.S.S. își încetează existența ca subiect de drept internațional și ca realitate

geopolitică.” Boris Elțin devine practic liderul fostei U.R.S.S.

Președintele Gorbaciov reacționează printr-o declarație, în care afirmă între altele: „Necondiționat, fiecare republică are dreptul să iasă din Uniune, dar soarta statului multinațional nu poate fi determinată de voința conducătorilor a trei republici. Această chestiune trebuie rezolvată numai pe cale constituțională, cu participarea tuturor statelor suverane și cu luarea în considerare a voinței popoarelor lor.”

La 21 decembrie 1991, la Alma-Ata, capitala Kazahstanului, aderă la C.S.I. 11 foste republici unionale: Azerbaidjan, Armenia, Belarus, Kazahstan, Kirghizia, Republica Moldova, Federația Rusă, Turkmenistan, Tadjikistan, Uzbekistan, Ucraina.

Peste câteva zile, la 25 decembrie, M. Gorbaciov își dă demisia din postul de președinte al U.R.S.S., stat care nu mai exista. În aceeași zi pe catargul de la Kremlin este coborât drapelul fostului stat, U.R.S.S., și înălțat drapelul rusesc. ■

„Până unde strălucește Soarele, există speranță!”

Sub acest moto se deschide recent primitul număr (10, an I, 11 septembrie 1999) al publicației

cu titlul de mai sus, „ziar independent al românilor din Ucraina”, care apare la Cernăuți și al cărui redactor șef este dl. S. Bercea.

Publicat în română și ucraineană, acest număr al ziarului reunește un grupaj de articole sub genericul *Școala și limba română de predare* – între mit și realitate.

Sunt pagini de evocare a unor momente, monumente și oameni din istoria trecută sau prezentă a românilor din Ucraina.

Reținem din notațiile doamnei Maria Codeanca: „În procesul renașterii oricărei culturi naționale, rolul fundamental revine școlii de toate gradele, iar limba națională este condiția *sine qua non*...

Până unde strălucește soarele, există speranță!

LUMEA C B I T

ZIAR INDEPENDENT
AL ROMÂNILOR DIN UCRAINA
HELATKOHHEH BACOBHEH
PPOBHEH YKPAHHEH

Realizarea acestor obiective revendică muncă și insistență. Ar fi nevoie de o reformă amplă, cuprinzătoare, cu efecte perceptibile atât pentru

elevi, cadre didactice, cât și pentru părinți...”

Semnează în paginile publicației istorici, cadre didactice, elevi. Mulți dintre ei din „raionul” Herța.

În 30 august 1998, am reprezentat revista noastră, *Magazin istoric*, la slujba de sfințire a bisericii „Sfântul Dimitrie – Izvorătorul de Mir”, din comuna Poieni, din Herța. Biserica înălțată prin daniile petroliștilor români cu osârdia președintelui Federației Sindicatelor Libere și Independente PETROM, dl. ing. Liviu Luca (*Magazin istoric*, nr. 11/1998).

Am rămas cu amintirea unor minunate așezări și suflete românești.

Ioan LĂCUSTĂ

Profesorul Dan Horia Mazilu pregătește pentru Editura Polirom volumul Voievodul dincolo de sala tronului. Eșeu în istoria vieții private, din care propunem cititorilor revistei Magazin istoric câteva fragmente.

CURȚI ROMÂNEȘTI PRIBEGE ÎN APUS

DAN HORIA MAZILU

Voievozii români rămași fără tron (dislocați de rivali mai puternici sau lansați într-o fugă precipitată de un zvon ce venea dinspre Stanbul) au înțeles destul de repede că, spre deosebire de drumul prin miazăzi și care se încheia cu un surghiun (în cazurile fericite) ori cu moartea, calea spre miazănoapte, prin Transilvania ori prin Polonia, ducea, cel mai adesea, către salvare.

Petru Șchiopul avea bufon

Petru Șchiopul – urcat pe tronul unei Moldove pe care nu se pricepe să o stăpânească cu o mână de fier, în 1574 – văzuse deja ce înseamnă un surghiun la Alep, în Siria. Turcii, iritați de chipul în care sotiile căzăcești cutreierau țara, aducând cu ele feluriti „domnișori”, și de reacțiile neconcludente ale lui Petru Șchiopul, deloc impresionați de maniera pașnică de stăpânire instituită, îl mazilesc, la 21 noiembrie 1579 (în locul lui, pe tron vine Iancu Sasul), și îi acordă un răgaz (în exilul sirian) de trei ani. În 1582, în octombrie, Petru Șchiopul își recapătă cu bani mulți un tron amenințat de aceiași cazaci și își reia ctitoriile („cu toată nevoia au silit și cu toată osârdia au zidit Galata în deal, care trăiește și până astăzi”, scrie cronicarul). El dă frâu foarte liber puterii boierilor, fapt pentru care Ureche îl numește „matcă fără ac” și îi face acel portret în care prefixul *ne-* pozitivează niște betesuguri morale: „Era domn blându, ca o matcă fără ac, la judecată dreptu, nebețiv, necurvar, nelacom, nerăspitoriu...”

Acest Petru Șchiopul (care mai scăpase de o mazilire prin multe pungi cu bani, în 1589,

și prin numirea, de formă, ca voievod a fiului său Ștefan) a făcut un gest rarism în istoria instituției voievodale românești: a părăsit tronul (mâna pe sabie nu era în stare s-o pună) și țara, atunci când turcii, „pre obiceiul lor cel spurcat și neastâmpăratu de lăcomie”, ignorând „nevoia țării”, au majorat tributul. Le-a comunicat boierilor, pe care i-a chemat la sfat, temerea sa

că asemenea sporiri vor deveni o practică: „Că nu-i de aceasta că doară nu va putea plăti această dată țara, ci iese că să face obicei, carile nu va mai ieși și aceasta vor lua altie vor izvodi, cum s-au și întâmplat.” Să deschidă altcineva – a zis vodă – acest sir nefast. În ciuda insistențelor de a plăti și a rămâne, „Petru vodă nici într-un chip nu vru să să apuce de acea dare și să ia blestemul țării asupra sa.”

O întreagă curte l-a însoțit pe fostul voievod în călătoria sa în Apus. „Și au lăsat domnia, și s-au dus în Țara Leșască, apoi în Țara Nemțească, petrecându-l boiarii pân' la Țara Leșască: și apoi s-au întorsu îndărăt.” (*Istoriile domnilor Țării Românești*, în *Cronicari munteni*, vol. II.)

Suita care îl însoțea pe fostul voievod al Moldovei în călătoria începută la 19 august 1591 prin Pocuția și prin Maramureș, către Polonia (unde, la Cracovia, vodă a fost – se pare – oaspetele regelui) era numeroasă și impunătoare. Pe drumul către Austria („Țara Nemțească”) ea a început să se subțieze. Luca Stroici și Andrei hatmanul nu au mai luat calea Vienei.

La Viena, împăratul Rudolf al II-lea l-a primit cu prietenie pe fostul stăpânitor din Moldova care, după ce trecuse prin München,

Petru Șchiopul
și fiul său Ștefan

pe la ducele Bavariei, preferase Romei capitala Imperiului, sosind aici cu familia, cu toată averea și cu mai mulți boieri, însoțit fiind – ca orice monarh european – de confesor, Teodosie Barbovski, și de măscărici, cocoșatul Petre Bolea. Prin Innsbruck, Petru Șchiopul – cel dat în grija lui Ferdinand von Kuehlbach, administrator al Adigelui inferior, fu trimis în Tirol, la Bolzano, unde i se puse la dispoziție un castel. Curtea fostului voievod, „privată” acum, și-a văzut de traiul obișnuit. N-au lipsit nici planurile de recăstigare a tronului Moldovei, dar supravegherea austriacă era foarte atentă. Avera strânsă în Moldova întreginea această suită.

Ochiul ieziților

Vodă își amintea vremurile domniei, citea poate, căci își luase cu el și biblioteca. Foarte serioasele inventare austriece au înregistrat între cărțile rămase de pe urma lui și o lucrare descrisă astfel: „Ain Buech in quart, mit gelbem heder überzogen: Maniere, wie mah mit grossen Potentaten tractieren soll”. Traducând acest titlu prin *Chipul cum trebuie să se poarte cineva cu cei puternici*, Nicolae Iorga opina că formularea respectivă trebuie să fie, de fapt, titlul capitolului al V-lea din partea a II-a a *Învățăturilor lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie*.

Treptat, alți boieri au revenit în țară. Ureche știa că „s-au întors în Țara Leșască cu toții și s-au așezat acolo, la târgu la Podhaet și pre aiurea.” Irina Botezata, fiitoarea care i-l făcuse pe Ștefan și pe care o legitimase ca soție printr-o căsătorie secretă, săvârșită în ianuarie 1591, moare la 3 noiembrie 1592 și este înmormântată

într-o capelă din cimitirul franciscan din Bolzano. Plecase și Maria, fiica din prima căsătorie, cu bărbatul ei, Zotu Tzigara din Ianina, cel care în Țara Moldovei fusese întâi pârălab de Hotin și apoi spătar. Familia Tzigara, cu copii cu tot, se duse la Veneția, unde nu

peste mulți ani, rămasă văduvă, principesa Maria se va remărita cu italianul Polo Minio.

În 1594, vara, Petru Șchiopul s-a îmbolnăvit de podagră. Cum la Bolzano „nici aerul, nici marile călduri de vară nu-i priau”, Ferdinand von Kuehlbach îi oferise drept reședință castelul Zimmerlehen, aflat

pe o moșie a sa de pe Muntele Voels. Acolo a murit Petru Șchiopul la 1 iulie 1594, împărțit pentru ultima oară – zic unele izvoare – de mitropolitul Gheorghe Movilă. Kuehlbach i-a adus trupul la Bolzano și l-a îngropat lângă Doamna Irina, în aceeași capelă din cimitirul

franciscanilor. Epitaful, scris în limba latină, îl proclamă „bărbat prea strălucit, în vremuri potrivnice ca și în vremuri prospere, în război ca și în pace”: „Io Petru voievod din familia regală Corvin a Valahiei, pentru a păstra în fiul său Ștefan credința, și-a părăsit de bunăvoie întinsul principat și, învrednicit de ocrotirea Casei de Austria,

a murit în vârstă de peste 60 de ani, la 1 iulie 1594.”

Fiul Ștefan, pe care tatăl l-ar fi vrut în Moldova și pe tronul Moldovei (în testament Petru Șchiopul îi roagă pe boierii apropiați să aibă grijă de copilul său), n-a mai izbutit să părăsească Tirolul. S-a stins acolo, tânăr, sub ochiul veghetor al ieziților. ■

(Va urma)

Reverberații

Natalia Negru

Șt. O. Iosif

Dumitru Anghel

ÎNCĂ O DATĂ DESPRE „TRIUNGHIUL CU DRAGOSTE ȘI MOARTE“

Magazin istoric din luna februarie 2001 a publicat foarte interesantul articol Triunghiul cu dragoste și moarte, semnat de domnul Florentin Popescu. O scrisoare din decembrie 1919 a Nataliei Negru către Nicolae Iorga (în acel moment președinte al Camerei Deputaților) completează informația din articolul menționat. Documentul se păstrează la Secția de manuscrise a Bibliotecii Academiei Române și l-am inclus în volumul VI din seria Scrisori către Nicolae Iorga – serie pe care o îngrijește la Editura Minerva –, volum aflat în curs de apariție. Reproduc în continuare fragmentele care se referă la tragica poveste.

Petre TURLEA

Domnule Iorga,

...Ce am cu dumneavoastră și de ce vă scriu? De ce ați fost amestecat în viața mea? De ce sunteți legat de amintirile mele cele mai intime?

...Într-un moment al meu de criză sufletească (la mine nu era patologie) pe când eu

trebuia să iau o hotărâre, în care aveam să ponzesc întreaga viață, mare mi-a fost mirarea, văzând o scrisoare amicală pe care dv. ați adresat-o lui Anghel și pe care o am și astăzi. De altfel, mai citisem și un fel de recenzie a dv., iarăși amabilă pentru Anghel și crudă pentru Iosif – și aveai, incontestabil, dreptate în ceea

ce privea colaborarea lor literară.

A urmat banchetul de la Galați – care pentru mine a rămas *suprema tortură morală*. Am fost adusă acolo cu sila, după o ceartă formidabilă, una din primele certuri care apoi au devenit cronice în conviețuirea mea cu Anghel – motivele fiind ca și

atunci lipsa lui de orice simț moral și, în special, satanica speculare a situației mele de femeie, căreia nu-i rămăsese alta decât să-l rabde pe dânsul, oricum ar fi fost și orice ar fi făcut, fiindcă la prima contradicție îmi atrăgeam cele mai grosolane injurii, lovirile și amenințările cu revolverul pe care veșnic îl purta la dânsul. I-am spus atunci la masă – anume ca să auziți dv. – cuvintele: „De-o bucată de vreme fac numai ce-mi zici tu și câte odată iese bine, câte odată iese rău”. Nu știu dacă ați auzit. Plecare dv. bruscă mi-am luat-o asupra, deși cred că și „miniștrii și mitropoliții” asemenea și-au luat-o asupra-le. Oricum însă, dacă – cum mi-a indicat-o *privirea teribilă* a dv. și pe care totuși, am avut curajul s-o suport – acea plecare a fost ostentativă, tot pentru mine, dați-mi voie să vă spun că ați fost barbar. Eu nu aveam nevoie de acea manifestare ca să simt... tot ce era de simțit și de suferit!...

Multă vreme, după aceea, o întâlnire cu mine v-a fost crută. Am citit și ce-ați scris dv. cu prilejul morții lui Anghel. Și aici, dați-mi voie să fac cea mai sinceră spovedanie, pe care, din încăpățănare și dispreț, nu am făcut-o nimănui, afară de cei din cercul familiei (martori oculari) și cunoșcuții. S-au comentat și s-au insinuat tot felul de infamii pe socoteala mea, de atunci.

Iată care a fost motivul nebulos al lui Anghel: urcând, la București, în tren, am dat peste trupa de actori Nottara, Giurgea etc. – cari se duceau să inaugureze Teatrul din Roman. Anghel a vrut să mă părească în vagonul restaurant, pentru a se duce să întrețină pe d-na Giurgea. Eu i-am reproșat. La Mărășești, actorii s-au dus înainte, noi am

schimbat trenul. Fiindcă mă plimbam în cabină, oarecum enervată, el m-a întrebat:

– La ce te gândești, doamnă?

I-am răspuns:

– Mă gândesc la lipsa de cînste a domnilor.

Ceea ce l-a făcut pe el să-mi dea o palmă și să mă înjure ca cel mai ordinar surugiu. Eu am rămas încremenită pe canapea și după cîtva timp i-am spus răspicat:

– Să te duci cu trenul ăsta, că nu-ți mai dau voie să mergi la mine acasă și nici nu voi mai trăi cu tine, orice s-ar alege de mine...

De altfel, începusem divorțul cu el și numai înduioșată de rugămintele lui, îl întrerusesem numai cu două săptămîni înainte de acest lucru. Negreșit că nu s-a dus cu trenul, ci a mers cu mine. A căutat în tot felul să mă împace în drumul cu trăsura, dar n-a putut. Acasă, cearta a continuat pe tema următoare: îmi spunea că actrițele sunt femei cu adevărat superioare, iar belferitele [profesoare] sunt niște *idioate*. I-am spus să divorțeze imediat de *idioata* de belferită și să-și ia ca nevastă pe ideala actriță – și, fiindcă eram extrem de exasperată, am adăugat:

– Uite, chiar acum, pîn' la miezul nopții! (la Sf. Dumitru) plec la părinții mei și d-ta rămâi liber să petreci cum îți va plăcea cu actrițele.

El mi-a spus că dacă fac un pas spre ușă, mă împușcă. Eu totuși am făcut acel pas și el s-a ținut de cuvânt. E însă cert că n-a vrut să tragă în mine. A dat un foc în odae, ca să mă sperie, și glonteale a ricoșat. Asta o știu, căci în primele momente, când am căzut jos, el era foarte nenorocit, se mira că m-a lovit, m-a

mîngăiat și mi-a aplicat un prosop ud. Pe urmă am leșinat. La extragerea gloanțelor, al meu era turtit, al lui era intact.

Relațiile s-au înăsprit între familia mea și a lui – în special frate-meu era înfuriat și a interzis orice comunicare între mine și Anghel, ținând cu orice preț să-i fac proces, după vindecare – lucru la care, desigur, eu m-aș fi opus, dar atunci nu aveam nici o putere. Frații lui Anghel au uzat de toate amabilitățile ca să înduplece pe ai mei, însă nu au reușit. Li se răspundea cu amabilitate, însă li se adăuga:

– Dacă Natalia face un pas spre împăcare, o legăm și o punem sub interdicție. Nu vrem să asistăm cum Anghel trage în ea cu carabina.

Convingerea mea este că Anghel n-a fost bine îngrijit și a fost lăsat intradins să moară, pentru ca apoi frate-s-o, avocatul, să scrie prin *Flacăra* ridicolele amintiri de stupidă vomitate. Dar, au fost foarte tari. Au ridicat un zid de răutate și neîncredere înaintea mea. Ori la cine mă adresam, nu găseam ascultare. Prin ptesă n-au scris nimic, fiindcă se temeau, dar au uzat de toate infamiile șoptite în dreapta și în stînga. Domnul [I.G.] Duca [ministru Cultelor și Instrucțiunii Publice (dec. 1916-ian. 1918)] le-a dat marea satisfacție, luându-mi inspectoratul și umilindu-mă într-o anchetă la școala unde funcționam. Atunci am văzut eu ce înseamnă *mafia politică*, mafia liberalilor în special. Știind căta dreptate aveam și văzând atîta infamie, nu

pot să redau indignarea și revolta. (Ca o paranteză, adaugă că avocatul Anghel mi-a reținut mobila ce-o aveam în păstrare la el, ca să se despăgubească de cheltuielile înmormântării!...)

Când m-am instalat în București, am intrat în casa goală ce-o închiriasem, și nu aveam nici un scaun drept mobilă, nimic, nimic, după atâția ani de căsnicie și de muncă.

Dar ca să scriu aici despre toate ... și lașitățile oamenilor de atunci, ar trebui să nu mai sfârșesc. I-am scris d-lui [Constantin] Banu [directorul revistei *Flacăra*], – dar și el a fost tot un ... liberal! Rămăsesem cu cinci mii de lei datoric, enorm pentru mine atunci, și aveam nevoie de catedră și, deci, de dl. [I.G.] Duca. Ca să am atunci o explicație, ar fi trebuit să-mi dau demisia, dar aveam și un copil de-a

cărui soartă numai eu trebuia să am grijă. Demisia tot am dat-o însă d-lui [Simion] Mehedinți [ministru al Cultelor și Instrucțiunii Publice (martie-octombrie 1918)], care a înțeles să aibă morgă cu mine, într-o audiență ce-i cerusem la Iași.

Vi le-am scris acestea, fiindcă îmi aștept cu seninătate moartea și țin ca lucrurile să se știe cum au fost. Anghel m-a strigat tot timpul cât a fost bolnav, mi-a scris, mi-a telegrafiat, însă familia lui nu mi-a trimis nici una din acele scrisori, cari ar fi constituit un document de apărare împotriva familiilor lor. Când să-și dea sufletul, Anghel a chemat pe d-rul Pârvulescu și i-a spus: „Să spui Nataliei că mor gândindu-mă la dânsa!” Acest doctor trăiește, e un om cinstit și poate oricând mărturisii adevărul.

Dar nenorociri mult mai mari mă pândiau. Și, am auzit, domnule Iorga (eu nu mai

știam ce e pe lume), că ați scris și dv. despre moartea fetei lui Iosif și îmi închipui că v-ați ferit de a face măcar o aluzie la moartea fetei mele. Sunt însă înarmată pentru a întâmpina toate cruzimile, având încrederea neclintită că, dacă voi mai avea zile îmi voi asigura o echitate superioară din partea posterității, și-a îndepărtatului viitor. Eu nu am nimic cu dv., ba încă, oricât de ciudat vi s-ar părea, vă înțeleg perfect firea ce-o aveți, și „malgré tout” [și cu toate astea] vă sunt cea mai ferventă admiratoare. Urmăresc destul de aproape pulsul vieții din țara noastră și simt o nespus de mare satisfacție văzându-vă că triumfați, că sunteți fermentul primordial al oricărui resort din viața noastră socială și culturală...

Cu cele mai distinse sentimente,

Natalia Negru

[Decembrie 1919]

Tecuci ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți până la 1 septembrie 2001 răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista *Magazin istoric*.

Concursul nu are talon.

Cine este autorul Proiectului de Republică aristodemocraticească elaborat spre sfârșitul veacului XVIII?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iunie 2001 este:
4 924 biserici.

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de eleva Mateea Țundrea, din Târgu Jiu.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2002.

PALATELE REGALE DIN SEUL

Simboluri ale dinastiei Yi (1392-1910) și ale regatului Choson, care ocupa întreg teritoriul Peninsulei Coreene, palatele regale din Seul, împreună cu alte vestigii medievale, contribuie din plin la frumusețea capitalei Republicii Coreea. Fiecare dintre ele are și o interesantă istorie, cu numeroase legende, cu clipe de bucurie, dar și cu momente tragice.

În imagine: Pavilionul Kyonghoe-ru din cadrul Palatului Kyongbok

IZIDOR URIAN

Dinastia Yi a fost întemeiată printr-o lovitură de stat a generalului Yi Song Gye, care se făcuse remarcat pentru faptele sale de vitejie împotriva incursiunilor japoneze. Înlăturarea și exilarea regelui, cât și încoronarea lui Yi Song Gye ca monarh, cu numele de Yi Tae-jo, n-au fost acceptate ușor. Numeroși înalți demnitari au refuzat să colaboreze cu noul rege.

Odată cu instaurarea noii dinastii, letopisețele vremii consemnează apariția unor „legende”, dintre care unele au la bază și fapte reale. Astfel, se spune că, spre sfârșitul precedentei dinastii Koryo (918-1392), trăia un călugăr budist pe nume

Shin-don – un fel de Rasputin coreean –, care a avut o influență nefastă asupra regelui Kong-min. Într-o noapte regele a avut un vis groaznic: era să fie omorât cu un cuțit. Dar a fost salvat de un călugăr. Câteva zile mai târziu, regele a întâlnit un „biet călugăr”, care era permanent persecutat de superiorii lui și semăna întocmai cu cel care îl salvase de la moarte în coșmar. Regele l-a luat imediat la palat și l-a răsplătit cu bogății și onoruri. La puțin timp însă, abuzurile, excesele și desfrânarea călugărului au devenit atât de evidente încât, în cele din urmă, el a fost exilat iar apoi decapitat. Între timp, soția regelui

Kong-min a murit la naștere. Rămăsese fără urmași, regele a luat un băiețel de la o concubină cu care trăise călugărul, spunând oficialităților Curții că acela era fiul său, deoarece și el avusese legături cu acea concubină.

Probabil că legenda a fost lansată în mod deliberat, pentru a arăta corupția și declinul dinastiei precedente și pentru a justifica preluarea puterii de către o nouă dinastie. Înlăturarea preoților budiști și a militarilor din administrație, efectuarea unei reforme agrare și introducerea neoconfucianismului ca politică de stat sunt printre primele măsuri luate de noul rege.

Se mută Capitala, se construiesc palate și altare

Regele Yi Tae-jo a schimbat numele țării în Regatul „Choson” (Țara dimineților liniștite) și a ales o altă localitate pentru Capitală. Această Capitală trebuia să fie un simbol al noului regat și să creeze o nouă imagine atât pentru țară, cât și pentru popor. Documentele vremii spun că hotărârea definitivă cu privire la locul amplasării noii Capitale, respectiv mica localitate Hanyang – care peste ani va deveni Seul-ul de astăzi –, și a primului palat regal oficial Kyongbok, construit în 1394-1395, a fost luată numai după consultarea analelor conținând previziunile antice.

Unii dintre regii care i-au urmat și-au construit propriile reședințe. Astăzi, în orasul Seul, vei întâlni patru palate regale (inițial au fost cinci). Dar nici unul nu l-a egalat pe primul ca mărime și frumusețe. Toate acestea, cât și faptul că, încă din primii ani ai dinastiei, țara a fost condusă din acest palat de „Sejong cel Mare”, cel mai vestit rege din întreaga istorie a Coreei, dau poporului coreean un profund sentiment de mândrie națională.

Destinul nu a surâs însă Palatului Kyongbok. El a avut cea mai tragică soartă.

O legendă spune că un renumit profet budist, pe nume Mu-hak, a cerut ca palatul să fie orientat spre Muntele Nam-san. Văzând că nu i se respectă sfatul și că palatul a fost îndreptat perfect spre sud și nu spre munte, profetul le-a spus: „Foarte bine, dacă nu mă ascultați, această greșală va fi plătită peste 200 de ani.” Exact după 200 de ani, profetia s-a adevărat. În timpul invaziei japoneze din anii 1592-1598, toate palatele regale au fost distruse sau avariate.

Palatul Kyongbok a fost incendiat și distrus nu atât de invadatori, cât de populația Capitalei; revoltată că Son-jo (1567-1608), regele de atunci, în loc să organizeze apărarea orașului, s-a refugiat în Nord. La întoarcerea în Capitală în anul 1611, regele care i-a urmat, motivând că refacerea Palatului Kyongbok ar costa prea mult și că așezarea lui nu este cea mai potrivită, a hotărât să fie reparate numai reședințele regale. Una dintre ele, Changdok, a devenit palat regal oficial pentru două secole și jumătate.

Lăsat în ruine timp de 273 ani, Palatul Kyongbok a fost refăcut abia în anul 1867, în vremea lui Ko-Jong, penultimul rege (1864-1907) al dinastiei Choson. Reconstruit și mărit de 18 ori față de cum arăta inițial, pentru a reda demnitatea dinastiei

Yi, palatul a fost folosit însă mai puțin de o jumătate de secol.

La sfârșitul secolului XIX a sporit presiunea exercitată de unele țări europene occidentale care doreau atragerea Coreei în sfera lor de influență. În același timp, și Japonia dorea același lucru, recurgând chiar la asasinat. Realizând gravitatea situației în care se afla țara, regina Min Myong Song (1851-1895), soția regelui Ko-Jong, a încercat să medieze negocieri secrete cu China și Rusia. Încercare care i-a fost fatală. Afând despre aceasta, la 8 octombrie 1895, la ordinul ministrului japonez Miura Goro – aflat în Coreea, pentru a „ajuta” la realizarea unor reforme – și cu sprijinul unor complici,

Pavilionul tronului din
Palatul Kyongbok

regina Min, care devenise un „obstacol“, este asasinată chiar în palat. Corpul i-a fost stropit cu petrol și ars.

După anexarea Coreei de către Japonia în anul 1910, palatul ca și întreaga țară au avut aceeași soartă, ele fiind în mod sistematic distruse de către autoritățile coloniale japoneze. Ca primă măsură, ultimul rege, Sun-Jong (1907-1910), și familia sa au fost mutați la Palatul Changdok. Numeroase pavilioane au fost vândute populației ca materiale de construcție, iar altele au fost folosite la construirea de restaurante chinezești. Numai în anul 1917, aproximativ 200 de clădiri au fost dezmembrate și folosite la repararea Palatului Changdok, avariat în urma unui incendiu. În final, pentru a șterge din mintea și inima coreenilor imaginea lui, în anul 1926,

autoritățile japoneze au mutat Poarta de Sud (prin care intra numai regele), pe latura de est. În același timp, pe terenul situat între fosta Poartă de Sud și Sala Tronului, au construit o clădire imensă pentru guvernatorul general, care să ascundă ochilor coreenilor și ultimele construcții care mai rămăseseră din renumitul palat.

Reconstituirea trecutului

După eliberarea țării (15 august 1945) de sub dominația japoneză, pe locul unde a fost asasinată regina, s-a înălțat un monument funerar din granit (6 iunie 1954). În anul 1968, Poarta de Sud a palatului a fost readusă pe locul inițial. Atenția deosebită pe care autoritățile coreene au acordat-o și o acordă moștenirilor istorice și culturale este semnificativ ilustrată dacă vom aminti că numele și titlurile reginei eroine de pe monumentul amintit au fost gravate după o caligrafie a lui Lee Syung-man, iar numele de pe frontispiciul Porții a fost caligrafiat, cu literele alfabetului național coreean, de către însuși Park Chung-hee, ambii, în momentele când s-au realizat acele operații, președinți ai Republicii Coreea.

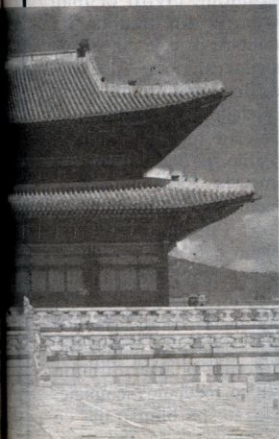
Fostă clădire a guvernatorului japonez, deși era ca un „spin în ochii și inimile coreenilor“ și le aducea permanent în memorie

tragediile, suferințele și umilințele îndurate de-a lungul celor aproape patru decenii de ocupație a fost folosită o perioadă destul de îndelungată ca Muzeu Național. În anul 1995, administrația de la Seul a hotărât să demoleze clădirea.

Dacă o asemenea măsură este justificată din punct de vedere istoric sau nu rămâne ca timpul să decidă. Cu atât mai mult cu cât manualele japoneze de istorie ignoră sau răstălmăcesc realitățile tragice ale acelor timpuri.

Panorama care se deschide astăzi spre palat și magnificul munte din spatele lui, cât și dinspre palat spre centrul orașului, cu uriașa arteră cu 10 benzi de circulație pe fiecare sens și clădirile ultramoderne, cu zeci de etaje, de pe ambele părți, este uluitoare. Pentru a reda palatului frumusețea din anii lui, de glorie, s-a trecut imediat la refacerea tuturor construcțiilor și, se așteaptă ca, în curând, porțile lui să fie larg deschise vizitatorilor.

Străinul ce trece pragul celor patru palate care mai dăinuie și astăzi în Seul – Kyongbok, Changdok, Changgyong și Toksu – va constata cu destul de multă surprindere că ele sunt cu totul „altceva“ decât cunoscutele palate regale europene. Un palat regal coreean este format, în principiu, dintr-un complex de construcții din lemn, așezate pe temelii de piatră, cu acoperișuri grațioase, simple sau

Monumentul reginei Min, omorâtă de japonezi în 1895

duble, acoperite cu olane, formând trei zone distincte – guvernamentală, rezidențială și a grădinilor. Aceste zone sunt delimitate între ele prin ziduri, coridoare, dar și prin spații libere. Întregul complex este împrejmuț de un zid înalt, acoperit și el cu olane, iar poarta principală de intrare este amplasată, fără excepție, pe latura sudică.

Deși în arhitectura coreeană vom remarca unele elemente comune cu ale vecinilor, ca formă, tehnică de realizare și concepte estetice, Coreea și-a creat un stil propriu, bazat pe spontaneitate, simplitate și un foarte mare

respect pentru natură și „neagresarea” ei, toate acestea ducând la o stare de calm și liniște. Adepți ai armoniei cu natura, arhitecții coreeni considerau că nici un loc nu este suficient de bun pentru o construcție, dacă el nu are în apropiere o panoramă cu „munți și apă”.

La construirea Palatului Kyongbok – care avea cea mai mare întindere – s-au respectat toate aceste percepțe. Poarta de Sud, Poarta Mijlocie și clădirile din zona guvernamentală sunt așezate une-

le după altele pe o axă centrală de la sud la nord. În spate, precum și la est și vest, se află câte un munte, iar prin față curgea un râu (în prezent el este acoperit).

**Și totuși,
Changdok rămâne
cel mai
representativ**

Zona guvernamentală, centrul oficial al palatului, se compune din Sala Tronului, Sala de Audiențe și apartamentele regale, separate pentru rege și regină, conform rigidului cod confucianist. Sala Tronului, cea mai înaltă și

mai impozantă construcție din palat, era folosită pentru ceremoniile de încoronare, recepțiile în onoarea emișarilor străini și felicitările de Anul Nou. Ea se înalță pe o terasă în două trepte, contrastând vizibil cu lungile coridoare închise și acoperite de pe toate cele patru laturi. Aceste coridoare formează o curte interioară pavată cu piatră cioplită. Curtea este traversată, de la Poarta Mijlocie la Sala Tronului, de trei alei paralele, una lângă alta. În timpul ceremoniilor, regele stătea pe tronul aflat înăuntrul clădirii, iar dregătorii civili și militari stăteau în picioare, în curtea interioară, aliniați de o parte și de alta a aleilor, fiecare având în față o „bornă” de piatră, pe care era gravat rangul dregătorului respectiv (un fel de ecuson al zilelor noastre). Privind spre Sala Tronului, civilii ocupau locurile din dreapta, iar militarii pe cele din stânga aleilor exterioare. Aleea din mijloc, mai înaltă decât celelalte, era folosită numai de către rege. De-a lungul scărilor, pe două nivele, care duc la Sala Tronului, întâlnești doi „mâncători de foc” (animal mitic din piatră, care avea rostul de a proteja familia regală de un vulcan, demult stins, din apropiere), cele 12 animale ale Zodiacului chinezesc, precum și alte animale mitice, meticolos sculptate, așezate pe balustrada ce înconjură Sala Tronului.

Nelipsite din peisaj sunt și vasele masive din bronz, cu suport din fier, în care se ardeau bețișoarele parfumate. Impunătorul acoperiș dublu al Sălii Tronului învelit cu olane albastre – culoarea Casei Regale – cu cei doi dragoni de pe coamă, este susținut de numeroase coloane și un sistem de grinzi suprapuse. Cele opt animale mitice de la extremitățile muchiilor unor acoperișuri „păzesc” de duhurile rele nu numai Sala Tronului, ci și porțile de intrare în palat.

Tavanul, grinzile, baldachinul, îmbinările elementelor de rezistență, coloanele, pereții interiori, frizele de sub streșina de la Sala Tronului sunt pictate și decorate, la fel ca și toate celelalte construcții principale, în stilul tradițional coreean „tanch'ong”. Înălțat până în zilele noastre, el folosește, în principal, cinci culori de bază: albastrul, roșul, galbenul, albul și negrul, care erau considerate a reprezenta, în ordine, cele „cinci elemente de bază ale naturii”: lemnul, focul, pământul, metalul și apa. Ca motive decorative se întâlnesc flori (nuferi, roșii, crizanteme și bujori), animale purtătoare de noroc (dragonul, pasărea phoenix, broasca țestoasă), dar și alte animale cum sunt calul zburător, leul și cocorul, precum și cele patru plante considerate

nobile (bambusul, orhideea, crizantema și caisul).

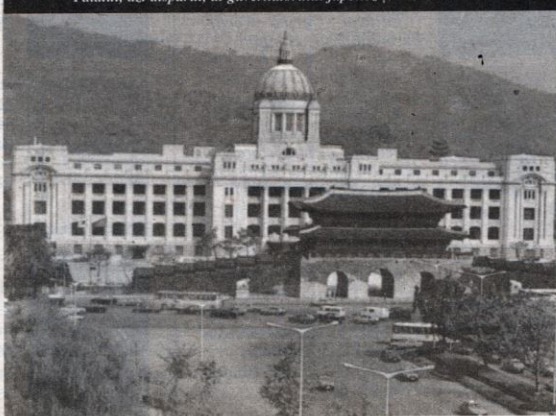
Zona rezidențială era spațiul privat rezervat familiei regale, concubinelor, precum și servitorilor. Regina, prințul moștenitor și regina-mamă cât și alte persoane de rang înalt ocupau o serie de clădiri care formau mici palate în interiorul palatului mare, înconjurate de un zid, frumos decorat cu motive geometrice, plante și animale simbolizând sănătatea și viața îndelungată. Pentru asigurarea securității, un labirint separa zona guvernamentală de cea rezidențială.

Zona grădinilor se afla amplasată mult în spatele palatului și era folosită, în exclusivitate, pentru odihna și recrearea familiei regale. Aici erau numeroase și interesante pavilioane, pagode, foișoare și săli de distracție de diverse forme și mărimi,

toate pictate și decorate în stilul „tanch'ong”, lacuri artificiale, poduri și podețe din piatră sculptată, alei pietruite, copaci seculari și, în general, foarte multă vegetație.

Palatul Changdok, construit în anul 1405 pe un deal, inițial ca reședință particulară, se deosebește de toate celelalte, deoarece, la construirea lui s-a ținut seama doar de topografia terenului și armonia cu natura, nu și de asigurarea simetriei construcțiilor. În plus, el având și cele mai frumoase grădini, este considerat de specialiști ca fiind cel mai reprezentativ pentru arhitectura coreeană a acelor vremuri. Deosebit de bine păstrat și conservat, palatul, împreună cu grădinile sale secrete, a fost înscris, în anul 1997, de către UNESCO, în Patrimoniul Cultural Universal. ■

Palatul, azi dispărut, al guvernatorului japonez și Poarta de Sud

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Constantin Rădulescu-Motru – REVIZUIRI ȘI ADAUGIRI. 1948** (volum îngrijit de Rodica Bichis).
Editura Floarea Darurilor, București, 2000, 223 pp.

● **CAROL AL II-LEA ÎNTRE DATORIE ȘI PASIUNE. ÎNSEMĂNĂRI ZILNICE. VOL. IV (1943-1945)** (ediție de: Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis Dorin Ion).
Editura Curtea Veche, București, 2000, 452 pp.

● **Viorel Cosma – GEORGE ENESCU. A TRAGIC LIFE IN PICTURES.**
The Romanian Cultural Foundation Publishing House, Bucharest, 2000, 178 pp.

● **Adrian Cioroianu – SCRUM DE SECOL. O SUTĂ UNA DE POVEȘTI SUPRAPUSE** (cuvânt înainte de Andrei Pleșu, ilustrații de Dan Perjovschi).
Editura Curtea Veche, București, 2001, 229 pp.

● **OLTUL CULTURAL. Anul IV, nr. 1(12)/2001.**
Periodic al Inspectoratului pentru Cultură și Culte Olt, Slatina, martie 2001, 31 pp.

● **Valeriu Florin Dobrinescu, Gheorghe Nicolescu – RELATII MILITARE ROMANO-ENGLEZE (1918-1947).**
Editura Cultura, Pitești, 1998, 232 pp.

● **Andrei Pippidi – DESPRE STATUI ȘI MORMINTE. PENTRU O TEORIE A ISTORIEI SIMBOLICE.**
Editura POLIROM, 2000, 259 pp.

● **George G. Potra – TITULESCU. SPRE TARA DREPTILOR.**
Editura Fundației „Universitatea pentru Toți”, Slatina, 2001, 176 pp.

● **Hugh Clout – ISTORIA LONDREI** (traducere și note: Maria Micaela Neculai, prefată: Cristian Vasile).
Editura Corint, București, 2000, 127 pp.

● **Vasile Panopol – PE ULITELE IAȘULUI** (ediție îngrijită și introducere de Mihai Sorin Rădulescu).
Editura ALLFA, București, 2000, 140 pp.

● **Petronela Negrescu, Sever Negrescu – BISERICĂ ȘI SOCIETATE. MĂRTURII DIN ARHIVA PAROHIEI EȘELNIȚA - MEHEDINTI (1783-1883).**
Editura Tradiție, București, 1999, 79 pp.

● **REVISTA MUZEELOR.**
Anul XXXVI, nr. 1-3/2000, 240 pp.

TRAIAN, ÎMPĂRATUL

Am constatat, cu surprindere, că revista Magazin istoric nu i-a consacrat încă un articol împăratului roman Traian. Desigur că numele său apare des pomenit, fapte ale sale sunt evocate în cuprinsul altor articole. Dar Traian nu a fost subiectul unui articol aparte.

Ne-am adresat deci domnului profesor universitar Alexandru Barnea, decanul Facultății de istorie a Universității din București, rugându-l să ne ajute să reparăm „nedreptatea” făcută unui personaj istoric, cu un rol atât de important și în istoria noastră.

ALEXANDRU BARNEA

Orașul roman Italica din Spania (astăzi Santi Ponce, la aproape 8 km nord de Sevilla) este locul de origine a trei împărați romani: Traian, Hadrian și Theodosius I. Primul dintre ei, Traian, pe numele latinesc întreg Marcus Ulpius Traianus, s-a născut la 18 septembrie, anul 53 după Christos, adică spre sfârșitul domniei împăratului Claudius (41-54). Era fiul lui Marcus Ulpius Traianus. Tatăl fusese guvernator al provinciei Baetica (Hispania), de unde și provenea, numit de Nero (54-68), apoi proconsul al provinciei Asia în anii 79-80, în vremea împăratului Titus (79-81), din dinastia Flaviilor.

Mai departe decât Domițian

Carierea lui Traian-fiul a debutat, ca în cele mai multe cazuri, în cursul onorurilor (latinește *cursus honorum*) din societatea romană, în armată. A fost mai întâi, după o evoluție obligatorie pentru cetățenii romani, tribun militar, adică

ofițer numit de împărat – în cazul său de către Vespasian (69-79) – în Syria, pe când tatăl lui era numit acolo guvernator (75-76). O carieră militară inițială de vreo zece ani, probabil parcursă între anii 71-81, i-a adus, prin meritele câștigate, după Syria, în Germania, funcțiile de cvestor și pretor, prin anii 84-85, adică în timpul lui Domițian (81-96) din aceeași dinastie a Flaviilor. Tot atunci, prin anul 88, s-a remarcat cu prilejul răscoalei lui Lucius Antonius Saturninus de la Rin, împotriva căreia a adus rapid și cu succes legiunea pe care o comanda în Hispania. Acest succes l-a determinat pe Domițian să-l sprijine pentru funcția de *consul ordinarius*, obținută de Traian în anul 91. A fost guvernator, pe rând, al provinciilor Hispania și Germania Superior. Avea această din urmă funcție când, în anul 97, era adoptat de împăratul Nerva (96-98), care s-a stins la 27 ianuarie 98. Traian, fiul său adoptiv, a fost proclamat atunci împărat. A mai rămas însă un timp pe Rin și la

Dunăre și a sosit la Roma abia în vara anului 99. Era ca și cum de la bun început ar fi evitat șederea la Roma, ca o prevestire pentru abia începută domnie. Într-adevăr, Traian (98-117) a rămas în capitala Imperiului roman doar pentru câteva etape scurte, între 99-101, apoi 102-105 și, în fine, între 107 și 113.

Din mai multe puncte de vedere și începând cu acela militar, domeniu care a determinat cariera anterioară strălucită a lui Traian, noul împărat, încă tânăr la preluarea puterii, a dus o politică precumpănitor ofensivă. Așa s-a făcut că, în ultimul an al domniei, Traian lăsa urmașilor un imperiu cu întinderea cea mai mare din istoria Romei.

Printre evenimentele foarte importante ale epocii lui Traian – așa cum profesorul Eugen Cizek a denumit într-o carte de referință din 1980 răstimpul dintre 98 și 117 al domniei împăratului – s-au aflat cele două războaie ale romanilor cu dacii și aliații lor, purtate în anii 101-102 și 105-106.

Aceste războaie au modificat radical controlul roman la Carpați și la Dunărea de Mijloc și de Jos, inclusiv prin apariția unui mediu provincial roman nou, *Dacia*. Fusese depășită în favoarea Imperiului chiar ofensiva mai veche a lui Domițian, ale cărei urme sunt destul de bine cunoscute pe calea surselor scrise și arheologice.

Pentru Marte Răzbunătorul

Trebuie amintită aici importanța cel puțin la fel de mare a campaniilor orientale ale lui Traian. O consecință directă a acestora a fost extinderea către răsărit a legăturilor Imperiului roman la distanțe greu de imaginat, ca în cazul Imperiului indo-scit al kușanilor. Tot așa, crearea în anul 105 a provinciei romane Arabia dintr-o parte a fostului regat clientelar al nabateilor, a căror capitală se afla de mai multă vreme la Petra, a adus romanilor controlul navigației prin Marea Roșie. Acest pas foarte important s-a făcut prin golful Akkaba. Drumul prin Marea Roșie spre India era astfel deschis pentru comerțul roman și, firește, pentru cunoaștere și schimb. Descoperirile arheologice de pe coastele peninsulei indiene certifică o asemenea prezență de pe la începutul secolului II. Ele nu se opresc aici, pentru că, relativ recent (începând cam din anii '80 ai secolului XX), există clar atestarea mai departe către est a

unor prezențe romane relativ contemporane cu stăpânirea lui Traian, continuând cam până în vremea Severilor. Este cazul mai puțin cunoscut al Thailandei, unde există chiar ateliere de fabricat ceramică după modele romane, dar și importuri artisanale contemporane secolelor II-III. Chiar fără a dispune de date suficiente, se poate considera că prezența romană a fost chiar de atunci și mai îndepărtată și variată spre răsărit. Se explică astfel mai ușor descoperirile romane mai târzii, datând din secolul VI, remarcate în Ceylon (azi Sri Lanka), dar și în China, ca urmări ale unor tradiții stabilite anterior, cel puțin grație politicii lui Traian.

În anii care au urmat războaielor dacice, se înălța în sudul Dobrogei, lângă fosta așezare getică intrată într-o evoluție urbană tipic romană, pe platoul cel mai înalt din regiune, monumentul triumfal *Tropaeum Traiani* de lângă satul actual Adamclisi. El era dedicat zeului „Marte Răzbunătorul” (*Mars Ultor*) de către însuși împăratul Traian întru evocarea luptelor sângeroase din regiune. A fost inaugurat în anul 109. În acea vreme

începuse deja construcția Forum-ului nou al lui Traian de la Roma. Avea, în capăt de perspectivă, încă în lucru, pentru privitorul venind pe strada forurilor imperiale dinspre *Colosseum*, celebra de acum Columnă a lui Traian, inaugurată în anul 113, la 12 mai. Soclul ei avea să adăpostească urna funerară din aur păstrând cenușa împăratului.

Revoluția lui Nerva

Conflictul declanșat în același an 113 de către părți a dus, în anul următor, la ocuparea Armeniei și transformarea ei în provincie romană. A urmat înfrângerea războaielor iudeilor din Egipt, Cirenaica și Cipru, după care Traian a creat în 115, drept consecință a cuceririlor de la răsărit de Eufirat, provincia Mesopotamia. În anul următor s-a adăugat provincia Asiria, prin cucerirea a trei dintre cele mai importante orașe ale regatului persilor și, foarte important, controlul Golfului Persic.

Acest șir lung de campanii s-a întrerupt la 8 august 117, când, în drum spre Roma,

Traian, bolnav, murea la Selinus, în Asia Mică. Abia atunci l-a adoptat și desemnat ca succesor pe cel mai apropiat și iubit dintre comandanții care-l urmaseră și slujiseră din Dacia până în Parția, Publius Aelius Hadrianus, aflat atunci la vârsta de 41 ani.

Încă sursele literare antice contemporane lui Traian,

Ruine romane din Italia

apoi cele redactate mai târziu și, în fine, istoriografia modernă și contemporană au remarcat schimbarea ca și revoluționară pentru Imperiu, datorată lui Nerva. Într-adevăr, era pentru prima dată că seria de împărați de origine exclusiv italică era întreruptă. Ea era înlocuită, prin adopția lui Traian, cu una de origine provincială. Decizia lui Nerva era determinată de împrejurările politice ale vremii.

Apărea așadar o dinastie nouă, cea numită Antonină, de origine provincială. Provincială și nu tocmai, pentru că Traian, de pildă, primul din seria lungă neitalică de împărați ai Romei, nu descindea din provinciali propriu-ziși. Se trăgea în realitate dintr-o familie de origine italică stabilită în acel mediu. La fel, pe cât se știe, și cei care i-au succedat în această serie dinastică. În acest fel erau percepuți de către aristocrația senatorială care i-a sprijinit începând cu Traian, „colonști și nu colonizați”. O foarte bună motivație pentru ca mediul acesta atât de tradiționalist să accepte și să susțină schimbarea inițiată de Nerva.

La moartea lui Nerva, majoritatea senatorilor îl sprijinea pe Traian pentru succesiunea la Imperiu. Așteptările acestora nu au fost înșelate: noul împărat a arătat mereu un respect aparte pentru tradițiile republicane, lîmpede văzut și înțeles de contemporani, tocmai grație mesajului difuzat în acest sens de la vârful puterii. Tocmai din această relație foarte onorabilă a lui Traian cu Senatul a rezultat for-

mularea adresată de atunci încolo împăraților în momentul înscăunării: *felicior Augusto, melior Traiano*, adică „mai fericit decât Augustus, mai bun decât Traian”. Expresie a bunelor relații ale acestuia cu Senatul a fost și acordarea împăratului a titlului de *optimus princeps* în august 114, într-un moment în care, de fapt, Traian deținea întreaga putere în stat.

Clădiri și cărți

Traian a fost mereu foarte atent la funcționarea corectă a administrației provinciale și a încurajat și supravegheat cu grijă ceea ce la romani se numea *alimenta*, adică un fel de binefacere prin acordarea gratuită de hrană. Această instituție mai veche a fost pusă la punct de Nerva și perfecționată de Traian. Consta în utilizarea a 5% din profitul unor terenuri oferite micilor proprietari pentru întreținerea unor segmente defavorizate ale societății.

Dincolo de ameliorarea legislației și de progresul economic al Imperiului, istoriografia a remarcat opera constructivă a epocii lui Traian. Mari arhitecți, dintre care cel mai cunoscut este Apollodor din Damasc,

au fost încurajați și au contribuit la proiectarea și construirea de porturi noi ca Ostia, un exemplu până azi de gândire arhitectonică și economică în perspectivă de lungă durată. Fără a intra în detalii, un repertoriu întreg de drumuri, poduri de felul celui de la Drobeta, apeeducte, băi publice ș.a. este cunoscut ca aparținând domniei lui Traian. Să le adăugăm trei înțemeieri urbane de la Dunărea Inferioară: *Tropaeum Traiani*, aproape de monumentul al cărui nume îl poartă, *Marcianopolis*, purtând numele surorii împăratului, și *Nicopolis ad Istrum*, adică „Orașul Victoriei de lângă Dunăre”. Totodată, Traian a terminat restaurarea Forumului lui Caesar, înainte de a-l încheia pe al său. De adăugat că imaginea acestuia din urmă s-a recompus de o manieră excepțională și mult mai aproape de realitate în urma cercetărilor arheologice din anii 1998-2000.

În fine, la data înscăunării fiului său adoptiv, Traian lăsa urmașilor un imperiu de 3,3 milioane km², având aproape 60 de milioane de locuitori și peste 10 000 km de granițe apărate bine, de la Dunăre până la Nil.

Și mai lăsa această epocă și altceva, o moștenire neprețuită ajunsă până azi: scrieri literare și istorice ale unor autori celebri. Cățiiva dintre ei se numesc Plinius cel Tânăr, Plutarh, Iuvenal, Tacit. Operele lor au fost posibile grație emulației și liberalismului acelei epoci care le-au stimulat formația superioară și talentul. ■

Forumul lui Traian

Ministrii de Externe ai Italiei,
contele Galeazzo Ciano...

La 30 august 1940, Germania și Italia – prin miniștrii lor de Externe – impuseră României cedarea către Ungaria a unui teritoriu de 43 492 km pătrați, cu o populație de peste 2 600 000 de locuitori, dintre care 50,25% erau români. În compensație, cele două puteri inițiatore ale „arbitrajului” acordaseră garanții formale României „împotriva oricui” și ceruseră Ungariei să respecte drepturile populației românești din teritoriul cedat.

La 9 octombrie, ministrul român de Externe M. Sturdza a trimis o scrisoare identică celor doi miniștri de Externe ai Axei – Joachim von Ribbentrop și contele Galeazzo Ciano –, prin care le aducea la cunoștință o suită întreagă de excese și violențe comise de autoritățile maghiare împotriva românilor din Transilvania de nord-est. El solicita formarea și trimiterea

...și Germaniei, Joachim von
Ribbentrop

de urgență a unei comisii mixte germano-italiene însărcinată cu cercetarea cazurilor semnalate și potolirea comportamentului agresiv al administrației ungare. Pentru mai multă siguranță, cele două scrisori au fost trimise prin doi emisari: Valer Pop – la Berlin și Mihail Manoilescu – la Roma. Primul condusesese delegația română în timpul tratatelor româno-ungare de la Turnu Severin (16-24 august 1940) și făcuse parte din delegația de la Viena, iar cel de al doilea semnase, în calitate de ministru de Externe (4 iulie-14 septembrie 1940), dictatul de la Viena.

COMISIA ROGGERI-ALTENBURG

PETRE OTU

La 14 octombrie 1940, guvernele german și italian au răspuns afirmativ scrisorii semnate de M. Sturdza și au comunicat componența comisiei: ministrul dr.

Altenburg și consilierul de Legație dr. Wolf (din partea Germaniei), ministrul conte Roggeri și consilierul de Legație conte Pignatti (din partea Italiei). Delegația s-a

deplasat la București și, înainte de a-și începe lucrările, a avut o întâlnire cu ministrul român de Externe și personalul român care fusese implicat în

tratativele româno-ungare din cursul lunii august 1940.

Temeri justificate

După o săptămână de cercetări la fața locului, dr. Altenburg a comunicat guvernului român (prin intermediul lui Alexandru Randa, care însoțea comisia din partea Ministerului român de Externe) că semnalările sale se confirmaseră aproape în totalitate. Câteva zile mai târziu, ministrul român la Berlin, Constantin Grecianu, informa și el că proiectul de raport al comisiei, document ce urma să fie înaintat guvernelor german și italian, era favorabil României. Cu toate acestea, textul raportului oficial al comisiei Roggeri-Altenburg remis guvernului român cu câteva zile înaintea vizitei efectuate la Roma de conducătorul statului român Ion Antonescu, în perioada 14-17 noiembrie 1940, fusese

octombrie 1940 guvernul român solicitase celor două puteri ale Axei crearea „unui aparat de subcomisii locale” cu caracter permanent, care să fie instalat în Transilvania de Nord. „Înființarea acestui aparat de o importanță covârșitoare în ceea ce privește soarta conaționalilor noștri”, cum aprecia guvernul român, și-a găsit răspuns în nota verbală din 4 ianuarie 1941, prin care cele două guverne își dădeau acordul pentru constituirea comisiilor mixte germano-italiene și se stabileau atribuțiile și competența lor. Sarcinile acestor organisme constau în a „cerceta cazurile de expulzări și actele de teroare” comise de o parte și alta a liniei de demarcație, membrii lor bucurându-se de extraterritorialitate și libertate de trecere a „graniței” româno-maghiare.

Cele două comisii, formate din câte un ofițer

german și unul italian, și-au stabilit sediile la Cluj și Brașov. Prima avea ca președinte pe ofițerul italian, iar cea de la Brașov era condusă de cel german. Comisia de la Brașov acționa din orașul de sub poalele Tâmppei până în valea Mureșului, exclusiv județul Mureș, iar cea de la Cluj în segmentul de la vest de valea Mureșului și în județul Mureș. Dările de seamă și rapoartele comisiilor erau expediate la Roma și Berlin prin intermediul misiunilor puterilor Axei la București (comisia de la Brașov) și Budapesta (comisia de la Cluj). Un fel de supracomisie mixtă compusă din contele Roggeri și ambasadorul von Bülow examina rapoartele primite de la Cluj și Brașov și făcea propuneri guvernelor din Berlin și Roma privind măsurile ce se impuneau.

La sfârșitul lunii ianuarie 1941, cele două comisii

și-au început activitatea în următoarele alcătuiri: Brașov – maiorul german (ulterior locotenent-colonel) Hans Dehmel și căpitanul Passanisi; Cluj – maiorul italian (ulterior

Imagine din timpul tratativelor desfășurate în august 1940, la Turnu Severin, între România și Ungaria

Temându-se că după retragerea comisiei violențele vor reizbucni, la 25

Una dintre problemele cele mai importante din punct de vedere istoric-geografic-etnic și spiritual ce va trebui să rezolve războiul este fără îndoială – pentru sectorul de Sud-Est european – aceea a Transilvaniei disputată între România și Ungaria. [...]

Vor fi în mod natural necesar sacrificii de o parte și de alta: dar perspectiva păcii europene și destinul continentului nostru trebuie să fie un motiv suficient pentru a determina România și Ungaria să înceteze o activitate discordantă care ar putea deveni un izvor de viitoare crize – ar vătăma și ar pune piedici în drumul generațiilor viitoare, cărora înțelegem să le transmitem, după atâtea sacrificii și după atâtea sânge, o moștenire de glorie, de civilizație și de dreptate și a le preda o Europă solidară și compactă. [...]

Este indiscutabil că Europa nouă are tot interesul de a ajuta și de a sprijini România și Ungaria, astfel ca acestea să poată să-și asume în cel mai scurt timp rolul de sanctinele înaintate pe meterezele Europei. [...]

Refugiați din Transilvania, după dictatul de la Viena (și în p. 67)

locotenent-colonel) Sigliuzzo și căpitanul german Julius Erflig (înlocuit în aprilie 1941, la cererea părții ungare, sub motiv că știind românește era filoromân, cu căpitanul Krehl). De la 25 ianuarie 1941, căpitanul Valerian Popescu reprezenta gu-

bilindu-i-se sediul la Brașov; în replică, la Cluj s-a instalat un ofițer ungar. La sfârșitul anului 1941 s-a luat hotărârea ca pe lângă fiecare comisie să fie trimis câte un ofițer român și unul maghiar; pe lângă comisia de la Cluj a fost atașat căpitanul Alfred

INTERESUL

Dacă României i se ia Transilvania, însemnează a-i șterge în mod injust din istoria și din tradiția sa elementele romane și latine, consimțindu-se ca ea să încline în a-și căuta în influențele și în tradițiile slave motivele și rațiunea existenței ei și a idealurilor ei naționale. [...]

S-ar părea la prima vedere că șirul Alpilor Carpați și Transilvani (aceasta este mai ales părerea geografilor unguri) poate și trebuie să delimiteze frontierele între România și Ungaria; putând constitui un obstacol natural între cele două națiuni. [...]

Un șir de munți poate constitui o frontieră, numai când este determinată de factori politici, istorici, lingvistici, religioși și culturali: dar a afirma că munții trebuie să constituie întotdeauna o frontieră este o greșală. [...]

Împărțită în două părți aproape egale de râul Mureș, Transilvania se poate considera de fapt constituită din două mari bazine astfel: cel meridional sau Transilvania de Sud cu centrul Brașov și cel septentrional, sau Transilvania de Nord, cu centrul Cluj. [...]

Actualmente situația dă naștere la preocupări serioase pentru populațiunile acestei regiuni (în special pentru săcui), care lipsite de industrie și de centre care să fie în măsură să le absoarbă și să le deplaseze

vernul român pe lângă cele două comisii, sta-

Negulescu, avându-și sediul la Turda.

Formalism și părtinire

Timp de trei ani și jumătate, delegații români s-au confruntat cu numeroase dificultăți, începând cu divergențele și lipsa de cooperare dintre germani și italieni, continuând cu lipsa totală de solitudine a unora dintre membrii comisiilor și sfârșind cu

EUROPEI DE MÂINE

produsele lor agricole, se văd sufocate și gătuite din punct de vedere economic.

Acesta este motivul pentru care Ungaria a căutat, după dictatul de la Viena, să facă din Sf. Gheorghe un centru industrial și urban care să fie în măsură a-și asuma funcțiunile de echilibru și consum, pe care le-a avut Brașovul, însă toate eforturile ungarilor nu vor putea ajunge la nici un rezultat complet, deoarece Sf. Gheorghe este situat în fundul sacului format din Transilvania și prin urmare foarte departe de alte centre maghiare, iar de partea României închis. [...]

Clujul este un însemnat centru cultural și comercial.

Înainte de dictatul de la Viena, populațiunile din Nord-Estul Transilvaniei convergeau la Cluj, pentru necesitățile lor administrative, culturale și economice.

Astăzi, aceste populațiuni, separate de oraș prin noua linie de demarcație, trebuie să caute debușee pentru produsele lor agricole, până la Brașov spre Sud, sau Arad și Timișoara spre Nord-Vest, având de luptat cu însemnate dificultăți de ordin practic, cum ar fi lipsa de șosele automobilistice, C.F. etc.

În fine, Clujul, separat de hinterlandul său natural, trebuie să-și caute impuls de

la vechea Ungarie, care este astfel constrânsă să-și îndrepte o parte din activitatea sa spre Sud, pentru a alimenta acest mare oraș, care dealtfel este înconjurat de o centură deasă de sate și așezări românești. [...]

A atribui Transilvania României, înseamnă un act de dreptate și de justiție internațională și aceasta chiar și în interesul Ungariei, care nu s-ar simți bine să mai adăpostească la sânul său deja atât de frământat de problema minorităților, încă o minoritate compactă de peste un milion și jumătate români. Natural, va trebui să se țină seama și de anumite drepturi maghiare, care nu se pot trece cu vederea. [...]

Este indiscutabil că pentru definirea acestei probleme, trebuie să se adopte o soluție care să țină cont de necesitatea de a stabili situația acestei mase, care nu se mai poate găsi împinsă încoace și încolo, în jocul politic a celor două națiuni, fără a suferi riscul de a sustrage necesităților Europei de mâine energii atât de vii. [...]

caracterul pur formal al anchetelor derulate. Starea de necooperare în sânul comisiei de la Cluj a determinat partea română să ceară în repetate rânduri înlocuirea ofițerilor respectivi. În aprilie 1942 au fost numiți căpitanul german (ulterior maior) Werner Haag și maiorul italian Leone Sircana (devenit președinte al comisiei). Nici la Brașov lucrurile nu stăteau mai bine. Locote-

nent-colonelul Hans Dehmel se afla în România de două decenii, ca reprezentant al serviciului de informații german. Se căsătorise cu o săsoaică din Brașov și era un mare admirator al legionarilor. Se spunea despre el că ar fi un fel de conducător din umbră al Grupului Etnic German. Informat despre activitatea lui, Ion Antonescu a cerut și

a obținut, în 22 mai 1943, înlocuirea cu colonelul von Kehschitzki. Tot atunci a fost înlocuit și căpitanul Valerian Popescu prin locotenent-colonelul Ion Enescu, rămas în funcție până în iulie 1944. La sfârșitul anului 1942 fusese schimbat și căpitanul Alfred Negulescu, în locul său

fiind numit locotenent-colonelul Virgil Bichiceanu.

După ieșirea Italiei din război (septembrie 1943), ofițerii italieni din cele două comisii s-au retras. Ele au continuat să funcționeze doar cu câte un singur membru. Cu acest prilej au ieșit însă în evidență și mai pregnant motivele părtinirii pe care o manifestaseră. De pildă, soția maiorului italian Leone Șircana, „doamna prezidentă”, devenise personajul cel mai important al comisiei din Cluj, cu relații foarte întinse în rândul oficialităților ungare din oraș și care îi impunea soțului său întreaga conduită. Ea îl împiedicase de multe ori să dea curs sesizărilor primite din partea românilor.

Și după plecarea italienilor, cele două comisii au manifestat părtinire (eficiente erau, judecând eventual după rezolvarea cererilor ungare). O statistică privitoare la numărul de reclamații primite și finalizate de către comisia din Cluj în intervalul 1 ianuarie 1942-31 mai 1944 este mai mult decât edificatoare. În 1942 au existat 159 reclamații românești (52 rezolvate) și 151 maghiare (151 rezolvate); în 1943: 341 românești (30 rezolvate) și 23 maghiare (21 soluționate). În primele cinci luni ale anului 1944, din 97 reclamații românești doar

15 și-au găsit răspuns. „Tratamentul românilor în teritoriul cedat – se arăta într-un raport întocmit de locotenent-colonelul V. Bichiceanu, la 1 iunie 1944 – dovedește un plan bine studiat și hotărât executat de unguri, pentru a elimina elementul românesc din Ardealul de Nord și care [plan] continuă și sub ocupația germană” a Ungariei de după 19 martie 1944 (*Magazin istoric*, nr. 9/2000).

Constituie la cererea insistentă a guvernului român, comisiile mixte germano-italiene n-au fost, din păcate, decât o prelungire a spiritului care domina la Viena în zilele de 29-30 august 1940 și au rămas simple instrumente prin care cele două puteri care impuseseră dictatul au ținut sub observație situația de la nord și sud de linia de demarcație pentru a preveni din timp escaladarea tensiunilor dintre România și Ungaria.

Prezența vreme îndelungată în zonă a prilejuit însă unora dintre membrii acestor comisii să cunoască mai bine realitățile transilvane. Ei nu au ezitat să formuleze în scris opinii care nu erau în concordanță cu poziția guvernelor pe care le reprezentau. La încheierea misiunii sale, căpitanul italian Peppino

Passanisi – membru al comisiei din Brașov din ianuarie 1941 până în septembrie 1943 – a redactat un amplu studiu intitulat *Chestiunea transilvană*, din care reproducem câteva pasaje. Titlul sub care le publicăm ne aparține, iar întreruperile de text le-am marcat prin trei puncte între paranteze drepte.

Căpitanul Passanisi analizează argumentele aduse în discuție de cele două părți (ungară și română), fără a se opri la păienjenisul argumentației istorice. „Eu cred că începând de astăzi sau mai bine-zis din momentul în care, odată cu încheierea păcii, Europa se va regăsi pe ea însăși, un nou ciclu istoric se va deschide pentru toate națiunile, care trecând peste toate nenorocirile și răătăcirile trecutului, vor trebui să rezolve vastele și complicatele probleme ale păcii și ale epocii postbelice, în scopul de a se putea uni într-un marș către un viitor pe care toate îl vor mai bun.”

Soluția propusă de căpitanul italian – un schimb de populație și rectificări de frontieră – era una obișnuită în epocă. Astăzi, se discută despre o altă soluție: integrarea în Comunitatea Europeană, cea care poate pune capăt disputei, așa cum s-a rezolvat și diferen-
dul franco-german. ■

CÂND S-A CREAT LINIA HUNTINGTON

Am văzut în episodul trecut cum s-a desfășurat ofensiva Bisericii catolice, după cucerirea Constantinopolului de către cruciați, pentru convertirea credincioșilor Bisericii ortodoxe din ținuturile rusești, sârbești și bulgărești. Să urmărim în continuare eforturile întreprinse în ținuturile locuite de români.

Detaliu din prima incintă de apărare a orașului Cluj, secolul XIII

IOAN-AUREL POP

Într-un stat ca Ungaria, politica Sfântului Scaun față de adepții Bisericii Răsăritului era susținută de forțe importante, precum regalitatea arpadiană, biserica locală și ordinele monastice și militare.

Luați-le de la „greci“

În jurul anului 1200, în Ungaria trăiau foarte mulți adepți ai ritului bizantin (ruteni, români, sârbi, bulgari, unguri ș.a), mai ales în părțile sudice și estice ale regatului. Unii istorici vorbesc chiar de o majoritate a credincioșilor răsăriteni în aceste zone. Vechi episcopii, mănăstiri și biserici „grecești“ erau consemnate lângă Belgrad, în Tibiscum (Banat), Morisena (Banat), Transilvania sau Crișana-Sătmar-Maramureș, dar și în Ungaria Centrală. Până la începutul secolului XIII, ele existau alături de cele apusene. În primele două secole ale Regatului ungar, locuitorii

de rit bizantin erau liberi să-și aibă bisericile, parohiile, episcopiile lor și, după unele mărturii, chiar un scaun mitropolitan. Nu trebuie uitat nici că unii conducători unguri, primind botezul la Bizanț, au fost în relații strânse cu împărații constantinopolitani, având chiar și regine bizantine. Mai mult, s-a apreciat că, până la invazia mongolă (1241), sunt consemnate în Ungaria circa 600 de mănăstiri de rit răsăritean (cifră considerată exagerată de către unii bizantinologi), în comparație cu cele circa 200 ale ordinelor apusene. Numărul de 600 așezăminte este considerat exagerat, deși autorul cercetării, unul dintre cei mai serioși bizantinisti unguri, spune clar că are evidența strictă a acestor așezăminte și că 400 dintre ele fuseseră precis localizate. Poziția preeminentă a Bisericii ortodoxe în Ungaria până după 1200 nu trebuie să surprindă, dacă se ține seama de așezarea geografică, de orientarea politică și culturală

a regatului și mai ales de structura sa etno-confesională.

În contextul politic creat de asalturile latine asupra Constantinopolului, de cucerirea Bizanțului și de impunerea acolo a unui patriarh apusean, biserica și autoritățile laice ungare au reacționat destul de prompt, încurajate și de poziția papei Inocențiu III. Erau întâi vizate mănăstirile și bisericile ortodoxe existente, urmărindu-se apoi și crearea de noi abatii ale ordinelor apusene. De exemplu, dintre cele 20 de mănăstiri bizantine atestate până în jurul anului 1250 pe valea bănățeană a Mureșului și în Crișana, peste jumătate au devenit catolice în secolul XIII. La 1204, în drum spre Târnovo, unde urma să-l încoroneze pe Ioniță „rege” al românilor și bulgarilor, cardinalul Leon se interesează de soarta românilor din Ungaria și crede că s-ar putea înființa un episcopat latin pentru ei. Pe baza observațiilor sale, papa Inocențiu III scria la 16 mai 1204 episcopului latin de Oradea să viziteze mănăstirile ortodoxe „decăzute”, aflate în dioceza sa, și să creeze acolo pentru acești „greci” un episcopat supus direct Romei. În 1205, arhiepiscopul de Kalocsa –

sub a cărui jurisdicție se găsea episcopia de Oradea – intenționa să și subordoneze forțat o episcopie aflată „în țara fiilor cneazului Bela”, probabil undeva tot în regiunea Crișana-Sătmar. Cerere la care papa răspundea favorabil, cu rezerva că gestul său nu va fi poate necesar, deoarece patriarhia din Constantinopol, sub a cărei jurisdicție s-ar fi putut afla respectiva episcopie, revenise sub autoritatea Romei.

Prin anii 1205-1206, regele Andrei II (1205-1235), cu ajutorul voievodului transilvan Benedict, dăruia mănăstirii cisterciene de la Cârța (sudul

Transilvaniei, în Țara Făgărașului) drept loc de fondare a unui teritoriu luat sau scos de sub o autoritate a românilor ortodocși din zonă. Cândva, între 1204 și 1215, o familie nobilă catolică, cu ajutorul regelui Ungariei, a cucerit „din mâinile românilor schismatici” cetatea și districtul Medieș (*Megyessala*), din zona Sătmarului.

Prin 1229, arhiepiscopul de Kalocsa s-a îngrijit să primească acordul papei pentru întemeierea unei episcopii latine la Sirmium (Srem, Szerém), cu scopul declarat de a atrage populația locală ortodoxă sub autoritatea Romei.

În 1211, același rege arpadian Andrei, în înțelegere cu Sfântul Scaun, aducea în sud-estul Transilvaniei Ordinul Teuton, cu scopul de a lupta contra cumanilor (păgâni), dar și contra altor inamici ai Romei și Ungariei. Pe plan local, membrii ordinului erau liberi să colecteze taxele de la populația care era probabil de rit bizantin. Mai târziu, în 1224, coloniștilor germanici din sudul Transilvaniei li se recunoștea de către același rege Andrei și privilegiul de a folosi „pădurea românilor și pecenegilor”, evident în defavoarea vechilor proprietari.

Dar nu toate actele îndreptate atunci contra Bisericii răsăritene și contra credincioșilor săi erau orchestrate de Sfântul Scaun sau de regii Ungariei. Au fost destui conducători mai mărunți, deopotrivă laici și ecleziastici, care, în contextul „unirii” forțate de la 1204, și-au luat libertatea de acțiune împotriva „schismaticilor neobedienți”.

Politica Romei în „Cumania”

„Cumania”, adică zonele extracarpătice de la est de Valea Olului până la nord de

Biserica din Strei, ctitorie a cneșilor români

regiunea de curbură, dominate nominal de cumani, dar situate în planurile de expansiune ale Regatului Ungariei, era locuită în cea mai mare măsură de români, adică de „schismatici”, și de cumanii păgâni. În aceste regiuni însă nu exista o stăpânire politică reală a unei puteri catolice, ceea ce îngreuna mult îndeplinirea scopurilor misionare și prozelite. Totuși, la 1227, Sfântul Scaun înființa o nouă episcopie, numită a „cumanilor” și subordonată din 1229 direct Romei, cu scaunul situat undeva în sud-vestul viitoarei Moldove. Episcop a fost numit dominicanul Teodoric, fostul prior al provinciei dominicane a Ungariei, cu rostul de a menține legăturile cu ierarhia ungară.

Acest act a fost încurajat de succesul convertirii unei importante căpetenii cumane (Borc, Borcea) cu supușii săi (câteva mii de oameni), trecuți în Transilvania. Astăzi se știe că în noua episcopie o preocupare de căpetenie erau „schismaticii”. La 1234, papa Grigore IX, într-o scrisoare către „regele” Bela al Ungariei, constata că în episcopatul cumanilor sunt „anumite popoare” numite români, care, deși se consideră creștini, nesocotesc Biserica romană și pe episcopul cumanilor, primind tainele bisericești de la anumiți episcopi de rit grec și că, mai grav, unii locuitori din Regatul Ungariei (unguri, germani și alții) trec să locuiască alături de pomeniții români și aderă la credința lor. Și pentru îndreptarea lucrurilor, episcopul catolic primea de la pontif porunca să orânduiască „un episcop catolic potrivit acelei națiuni [a românilor], care să-i fie vicar”, căruia Bela să-i asigure un venit îndestulător.

În plus, papa cerea viitorului rege să-și țină promisiunea făcută sub jurământ legatului apostolic Iacob de Preneste de a-i „obliga pe toți ne-

ascultătorii față de Biserica romană din țara ta să se supună acestei biserici”, căci „nu se cade ca tu să rabzi în regatul tău astfel de schismatici”.

Aici apar două chestiuni distincte. Prima este cea a românilor „schismatici” din episcopatul cumanilor, organizați politic și religios după rânduiala Răsăritului și care nu se lasă deloc atrași de Biserica romană (dimpotrivă, îi atrag ei la credința lor pe catolici). Organizarea religioasă a acestor români extracarpatici este atestată în mod direct în documentul din 1234, iar organizarea lor politică, deși subînțeleasă (instituțiile ecleziastice ființează prin suportul celor politice), a fost mai recent dedusă și din noțiunea de „popoare” (*populi*) și din cea de „un singur popor” (*populus unus*). Noțiunile indică cel puțin tendința de structurare a locuitorilor respectivi într-un „corp politic” sau într-o comunitate politică (*universitas*).

A doua se referă la toți „schismaticii” din „țara” lui Bela, care nu mai trebuie „răbdați” acolo dacă nu se supun Romei. Cu ce mijloace ar urma să se îndeplinească aceste obiective nu se menționează, însă implicarea brațului secular, a puterii laice, presupune folosirea forței.

Deși apogeul politicii de forță a Romei față de Biserica Răsăritului și credincioșii ei s-a consumat imediat după Cruciada IV și sub pontificatul lui Inocențiu III, măsuri ferme de „upire” sub egida romană sau de pedepsire a celor ne-supuși s-au desfășurat vreme de câteva decenii, cel puțin atâta timp cât a ființat Imperiul Latin de Răsărit (1204-1261). Această politică a fost diferită, de la regiune la regiune, și s-a adaptat specificului local și forțelor de care dispunea Sfântul Scaun în diversele locuri.

(Continuare în p. 73)

Biserica din Sântă Mărie Orlea,
presupusă ctitorie a familiei
cneziale Cânde

DIADEME ȘI CNEZATE

Dr. LUMINIȚA DUMITRIU

Descoperirile arheologice, sistematice sau întâmplătoare, permit uneori creionarea unor lumi. Le „îmbracă“, le reînvie fastul, le curăță de praful uitării. Și chiar dacă suntem obișnuiți mai degrabă cu „aparitiile“ de acest gen din perioada istoriei antice a României, feudalismul timpuriu poate oferi și el astfel de descoperiri. Una dintre ele vorbește despre îndepărtatul veac XIII, timp al cnezatelor și al „țărilor românilor“.

În 1980, cu prilejul unor lucrări de terasare amplasate în imediata apropiere a orașului Râmnicu Vâlcea, în comuna suburbană Goranu, au fost scoase la iveală două diademe din aur. Depuse atunci la Banca Națională a României, ele au fost incredințate nu cu mult timp în urmă Muzeului Național de Istorie a României. Acum, diademele pot fi admirate în Tezaurul Muzeului Național în toată splendoarea, ce a sfidat timpurile.

Atelier local și influențe occidentale

Lumea, secolelor XII-XIII iubea, în societatea sa înaltă, fastul. O probează vestigiile materiale. Numeroase obiecte de podoabă se regăsesc în săpăturile efectuate în zone ca Voinești sau Streja-Cârțișoara: lanțuri cu pandantive și pietre (cazul tezaurului de la Streja, de secol XII), inele și cataramă felurite (Voinești, secol XII-XIII) sau brățări cu motive geometrice – meandru, romboidale și fragmente de cercei (Oțeleni, sfârșit de secol XIII).

Lucrate din metale prețioase sau din bronz, obiectele de podoabă sunt fie de proveniență străină, produse ale unor vestite ateliere din spațiul rusesc sau bizantin, fie sunt imitații și adaptări aparținând meșterilor locali. Aplecarea spre fast, spre ținută de gală devine din ce în ce mai evidentă și din prisma descoperirilor arheologice. Căci bine considera

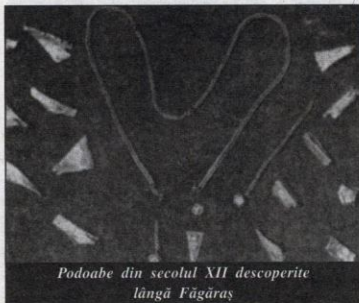
istoricul N. Iorga când descria veșmântul domnului în manieră bizantină. „Și marii noștri voievozi au purtat de la început la zilele mari cunună cu aur, lungi rochii de brocard de aur, papuci de piele subțire, cu călcâiul mic și vârful rotunjit.“ De la început, deci încă din perioada cnezatelor de secol XIII...

Iar podoabele descoperite în 1980 pot fi o dovadă. Astfel, din prima diademă s-au păstrat doar cinci plăcuțe din foaie de aur, de formă dreptunghiulară prevăzute în partea de sus cu câte un ornament reproducând floarea de criș (motiv bizantin). În vârful fiecărei inflores-

cențe, pe revers, era prinsă o cruce din fire subțiri de aur (motiv creștin).

Din cea de-a doua diademă s-au găsit numai trei fragmente, lucrate tot din foaie de aur subțire. Piesa principală prezintă, de asemenea, un crin stilizat, de astă dată, ce are în centru profilul unui cavaler, purtând în mână dreaptă un arc. Este înveșmântat cu o haină până la genunchi, strânsă la mijloc cu o centură, iar pe cap se pot întrezări liniile unei bonete. Încadrându-l, în stânga și în dreapta, se recunosc două animale fantastice, redată la rândul lor din profil.

În cazul acestei a doua descoperiri, simbolistica este mult mai variată. Privitorul descoperă însemnele cavalerului medieval, arcul vânătorului, costumul tipic, ființele fabuloase ce bântuiau imaginația omului Evului Mediu timpuriu occidental. Diadema ce se purta, probabil, în timpul ceremoniilor nuptiale, se alătură celor descoperite la Gogoșu, Schela Cladovei, Olteni

Podoabe din secolul XII descoperite lângă Făgăraș

– pentru spațiul Munteniei – sau Cotnari, pentru cel al Moldovei.

Unele obiecte sunt lucrate din argint, dar au existat și altele realizate din aur, precum cele scoase la lumină la Goranu. După tipul de metal în care sunt lucrate, se pot face considerații cu privire la poziția proprietarului lor în societatea medievală.

În ceea ce privește maniera de realizare, probabil prima diademă a fost executată într-un atelier local, cealaltă, prin rafinamentul ei stilistic, sugerând o proveniență occidentală sau, în orice caz, influența acesteia.

Mărturiile despre îndepărtatul secol XIII

Datarea pieselor de po-
doabă descoperite la Goranu

se poate face prin comparare cu altele de acest gen, păstrate în muzee europene, din Varșovia, Cracovia sau Stockholm sau din S.U.A., la Metropolitan Museum.

Un timp încărcat de lupte, de cuceriri și de fărâmițare tipică feudalismului timpuriu se redeschide astăzi prezentându-și alte fațete. Chiar din primele ani ai secolului XIII apare un cnezat-țară în cuprinsul Regatului ungar, cel al „fiilor lui Bela cneazul”, semnalat de o scrisoare a papei Inocențiu III (1160-1216) către arhiepiscopul de Caloccea. Alături de el, pe tărâm oltean, surprinsă de Diploma cavalerilor ioași – se afla „Țara Severinului”. Cât privește structurile politice de la sud cel puțin, la răsărit de Carpați, ele se pot reconstitui pe temeiul actelor considerate de importanță capitală pentru

istoria noastră, respectiv scri-soarea din 14 noiembrie 1234 a papei Grigore IX (1170-1241) către viitorul rege Bela IV (1235-1270) și privilegiul acordat de acest rege la 2 iunie 1247 cavalerilor ioași, ajunși la Dunărea de Jos cu scopul de a suplini puterea militară a regatului, greu încercată de marea invazie tătară (1241).

Descoperirea de la Goranu pune în evidență o modă despre care știm până acum că se înstăpânise doar în nordul Dunării (în zona Moldovei, prin tezaurul de la Cotnari) sau în Transilvania (tezaurul de la Streja). Ea atestă, în același timp, influența artistică exercitată de Occident în spațiul carpato-danubian, înscriindu-l astfel într-o arie culturală vastă, proces premergător cristalizării primelor formațiuni statale românești, nucleul politic al feudalismului timpuriu. ■

CÂND S-A CREAT...

(Urmare din p. 71)

Unire cu forță

În timp ce în Bizanțul cucerit de latini și în regiunile cu populație răsăriteană dominate de puteri catolice s-a putut folosi din plin forța (jaful, prada, confiscarea bunurilor, detenția, moartea), asimilându-se uneori „schisma” cu erezia, în statele ortodoxe s-a operat îndeosebi cu mijloace diplomatice (daruri, solii, îndemnuri, promisiuni, însinuări, amenințări etc.). În aceste din urmă state erau vizați mai ales liderii, capetele încoronate, înalții ierarhi, în timp ce în teritoriile controlate direct de latini erau afectate comunitățile, liderii mai mărunți, posesorii de bunuri, parohiile, mănăstirile.

Până la urmă, măsurile inițiate de Roma și de auxiliarii săi după 1204 au tensionat și mai

mult atmosfera dintre Apus și Răsărit. Trecerea violentă a Bizanțului în mâinile latinilor, rivalitățile dintre cuceritorii latini, presiunile în vederea impunerii autorității Bisericii romane, disprețul pentru valorile răsăritene, actele de silniece practicate au slăbit civilizația europeană în ansamblul său, netezind calea mării invazii tătaro-mongole.

Diversiunea latină din 1204, conjugată cu politica de forță a republicilor maritime italiene (mai ales a Veneției) au slăbit Imperiul bizantin, ușurând ulterior sarcina distructivă a otomanilor. Pe de altă parte, încrederea răsăritenilor în propunerile de „unire” bisericească venite după 1204 din partea latinilor s-a spulberat aproape complet, ideea de „unire” fiind mereu de acum asociată cu forța și violența. Iar răspunsurile bizantine la chemările unioniste au devenit pur formale.

Cruciada IV impusese definitiv Marea Schismă din 1054, conștiința diferenței și separația acută dintre cele două entități ale Europei creștine. ■

NOTI CONSTANTINIDE - AMINTIRI

Cu acest episod încheiem prezentarea unor selecții din însemnările diplomatului român. Paginile alese privesc perioada cât a funcționat la Legația României de la Berlin, unde a asistat la venirea la putere a lui Hitler, și cea în care a fost șef al misiunii diplomatice române din capitala Italiei.

În august 1929 am fost trimis la început secretar și apoi consilier la Legația României de la Berlin. Orașul era destul de vulgar și nicăieri nu se vedeau oameni eleganți. Pe stradă, toată lumea etala un fel de eleganță ieftină cu alură sportivă și femeile aveau mersul energic, masculin, balansând brațele ca soldații la paradă. Existau restaurante și locuri de amuzament luxose, însă nu aveau un interior de bun-gust. Totul era grosolan, supraîncărcat și fără gust ca și oamenii pe care îi vedeai. În mod cert, orașul nu-mi plăcea deloc.

Legația se găsea în Rauchstrasse, în apropierea marelui parc central al orașului. Șeful legației era ministrul Nicolae Petrescu-Comnen, un personaj deosebit de curios. Pe atunci avea 45 de ani, era înalt și slab, un tip de țigan adevărat de rasă pură, cu ochii oftalmici, cu un nas curbat, o mustață lungă neagră, deșălat, destul de chel și având un aer donquijotian. Vioi, bun vorbitor, foarte agitat, inteligent, ambițios, fals, dar când voia foarte amuzant. Era fiul unui magistrat și al unei profesoare care conducea un pension de

fete. Și-a făcut studiile la început la București și apoi doctoratul în drept la Paris. În capitala franceză, el a tipărit un volum de versuri pe care l-a semnat Nicolae Petrescu-D'Artagnan. Se credea un tip de mușchetar.

Revenit la București, a făcut o carieră de avocat și s-a înscris

Până să ajungă Hitler la putere, germanii s-au văicărit că o duc greu, deși se trăia convenabil. Britanicii, din dorința de a contrabalansa puterea Franței, au sprijinit financiar Germania. Numai că în final politica lor de echilibru politic pe continent era gata-gata să dezechilibreze Europa

în partidul liberal. Între timp, și-a schimbat numele, nu se mai numea d'Artagnan, ci Nicolae Petrescu-Comnen. Vanitos ca toți țiganii, el a luat un nume de familie imperială. Pretindea că provine, ca ducesa d'Abrantes sau ca Napoleon, din împărăția Bizanțului. Politician foarte abil și foarte arivist, el se agita mult, servea pe toată lumea, copleșea oamenii politici cu cadouri și cu

flatări, pe soțiile lor cu flori și astfel a reușit să fie numit ministru la Berna. Acolo, Comnen a rămas câțiva ani, însă cum în acest timp se stabilea la Geneva Societatea Națiunilor, el mergea să asiste la toate reuniunile și îi curta pe puternicii zilei, reușind să fie numit ministru la Berlin. Visul său era Roma, dar Titulescu, deși îl aprecia pentru unele din calitățile sale, îl considera puțin cam vulgar pentru a-l trimite acolo.

Comnen avea o soție foarte frumoasă, de origine ungurească și de familie simplă, cu care a fost mult timp prieten și pe care a trimis-o la Lausanne să-și perfecționeze educația și să învețe franceza. Era înaltă, blondă și avea un surâs frumos și dulce și o voce cu accente tandre și în special știa să tacă. Înainte să se căsătorească, Comnen a găsit la Trieste un conte foarte bătrân, aflat în neagră mizerie, care în schimbul unei rente viageră a acceptat s-o adopte pe viitoarea lui soție. Contele a murit repede, dar în anunțul său de căsătorie, domnul Comnen se căsătorește cu o contesă. La Berlin, nemților nu prea le păsa de obsesiile de noblete ale lui Comnen și ei îl numeau Nicolae Petrescu-

Chiar Dacă (Quand-même). Mai târziu, când era ambasador la Vatican, italienii îi spuneau Nicolae-Probabil Comnen.

În telegrame, era foarte prudent. De exemplu, începea prin a spune că relațiile dintre Germania și Polonia erau în acel moment foarte bune și cita câteva fapte în sprijinul acestui lucru. Spre sfârșitul telegramelor, explica totuși că relațiile dintre Germania și Polonia ar putea deveni tensionate și cita alte fapte ca exemplu. În raportul scris mai târziu, când evenimentele se produsese, el se referea la prima sau a doua parte a telegramelor pentru a arăta că prevăzuse bine evoluția.

În Germania, situația politică era destul de complicată și tulbură. Existau partide cum era partidul național-german și partidul național-socialist al lui Hitler, care dispuneau de adevărate armate. În tot acest timp, existau conflicte între grupările armate și mai ales în fiecare sâmbătă și duminică conflictele se soldau cu zeci de morți. Această luptă politică era dusă cu brutalitate, fără limite și se asemena foarte mult cu luptele dintre gangsterii din America. Faptele se produceau de fiecare dată în aceeași manieră: într-o braserie oarecare frecventată de tinerii unui partid năvăleau adversarii lor politici; se trăgea cu pistoalele și apoi își nu-

mărau morții. Întotdeauna poliția sosea prea târziu și vinovații nu erau prinși niciodată.

Toate aceste partide țineau mari adunări populare în care agitația politică lua alura unei violențe

Atunci când Hitler a decis să înarmeze Germania, mulți dintre conaționalii săi s-au temut de o ripostă dură a Franței. Nu a fost singurul moment ratat în care drumul dictatorului german către cel de al doilea război mondial putea fi oprit

extreme. Înaintea venirii lui Hitler la putere, cuvântul de ordine era ca toată lumea să se plângă și să prezinte Germania ca pe o martiră. Germanii erau, puternic susținuți de englezi, care le-au deschis și oferit credite importante. Când a venit Hitler la putere, Germania a primit credite cu o valoare mai mare decât a plătit ea ca reparații

de război. Aceste credite n-au fost niciodată returnate. Englezii se temeau ca Franța să nu devină puternică și au încercat să întărească Germania pentru a menține astfel echilibrul puterilor în Europa.

Francezii erau mult mai prudenți și mai neîncrezători. Ei nu acordau decât puține credite și își retrăgeau banii la timp. Așa au procedat înaintea marii crize economice a anilor 1931 și următorii. În afara creditelor de la stat la stat și a celor obținute de la marile bănci, industria și comerțianții germani au reușit să obțină importante credite de la firmele particulare a căror valoare n-a fost niciodată cunoscută. La Berlin aveau impresia foarte clară că germanii joacă un joc fals: ei caută să dea impresia că sunt într-o mare mizerie și făceau apel la alții la un sentiment de solidaritate europeană.

În realitate, în Germania și la Berlin, în special, se trăia foarte bine, totul se găsea din abundență, viața nu era prea scumpă, existau în general puțini șomeri, iar cei

care existau primeau întreaga indemnizație de șomaj. Muncitorii trăiau în apartamente bune și mari și întreaga situație economică era destul de înfloritoare. Apoi se distrau mult și toate restaurantele, toate locurile de plăcere erau arhipline. Impresia de bunăstare era generală și încontestabilă.

Iunie 1940. Mussolini anunță intrarea Italiei în război

La Berlin, patru cincimi din populație era formată din muncitori sau mici burghezi. Aproximativ doar o cincime o formau burghezii înstăriți, intelectuali și liber-profesioniști.

În 1933 am asistat la venirea la putere a lui Hitler și la marea paradă cu torțe sub fereastra Reichskanzlei, cu Hitler și Hindenburg la fereastră – învingătorul și învinsul. Cei patru ani pe care i-am petrecut la Berlin sub regimul lui Hitler au fost destul de ciudați. Pe de-o parte, actele de o teroare și o brutalitate incredibilă și, pe de altă parte, o mare bunăstare economică și un fel de exaltare patriotică, dublată de o creștere violentă a orgoliului național. Intelectualii priveau acest lucru cu scepticism, însă muncitorii și mica burghezie erau entuziasmați. Statul nu se amesteca în problemele particulare, iar cine era bogat rămânea bogat și cine nu era găsea o muncă bine plătită. Germanii erau aproape fericiți.

În ziua când Hitler a decis să reînarmeze Germania, am văzut la Berlin o panică extraordinară de teama unei intervenții franceze. Succesele neîntrerupte ale lui Hitler, care au atras masele și chiar mulți din clasa burgheză, s-au soldat cu o contagiune a acestei exaltări generale.

Atâta timp cât am stat eu acolo, nu existaseră încă excese contra evreilor, însă ei erau deja victimele unor numeroase șicane. Eram obligați să urmărim foarte atent oscilațiile politicii germane. Aceasta lua mult timp și ne

dădea mult de lucru. Comnen excela în a face profeții, dozându-și cu grijă telegramele, jumătate optimiste, jumătate pesimiste.

In 1937 am primit o telegramă prin care mă anunțau că eram numit șef al legației din Copenhaga, însă peste alte câteva zile am primit o alta în care mi se spunea că sunt numit la

În ciuda originii latine comune care ne lega, Ungaria era mult mai iubită în cercurile politice italiene din perioada interbelică

Roma. Eu, care visam să fiu trimis într-o țară exotică, la Cairo, în Japonia, în America de Sud, continuam să mă învârtesc în aceleași orașe, în aceleași țări pe care le cunoșteam și pe care le-am văzut pe cheltuială mea.

În cursul primei mele vizite la Ciano mi-a vorbit mult despre necesitatea de a ajunge la o înțelegere cu Ungaria, având aproape aerul de a spune că în fond Transilvania ar fi trebuit să rămână ungurească. I-am explicat că politica noastră față de minorități era foarte largă, că ei aveau atâtea școli și licee câte doreau. Era evident că Ungaria era în grații la Palazzo Chigi și că în acest domeniu nimic nu se schimbaseră, pentru că încă din timpul lui Kossuth ungurii erau foarte iubiți la Roma. Niciodată noi nu am putut schimba aceste sentimente și chiar miniștrii atât de experimentați care m-au

precedat, ca Dimitrie Ghica sau Diamandy, nu reușiseră să ne introducă în grațiile guvernanților italieni. Bineînțeles că și eu am pledat atât cât a fost posibil cauza noastră, invocând în special originea comună latină, de care italienii aveau întotdeauna aerul că se cam îndoiesc. Chiar cu ocazia unui dîneu la Ciano i-am spus:

– Domnule ministru, nici nu știți câtă fericire este pentru un român să se afle aici în Roma noastră.

– Cum în Roma noastră?

– Natural, Roma ne-a trimis să cucerim Dacia. Noi am cucerit-o, i-am deplasat pe daci, i-am colonizat și acum am revenit unii aici, în Roma noastră. Ea este atât a noastră, cât și a dumneavoastră. Avem același certificat de naștere, cum nici un popor nu l-a avut: Columna lui Traian. Acolo sunt sculptate în marmură toate gesturile noastre în serviciul Romei și mărturia originii noastre. Nu suntem un popor cucerit de Roma. Suntem latini care au cucerit Dacia și tot atât de romani ca dumneavoastră.

Ciano, de origine grecească ca și mine, nu mi-a putut răspunde nimic și iată-ne doi grecotei pledând pentru gloria Romei și a descendenților săi.

Mussolini fusese într-o vizită oficială la Berlin, unde a fost atât de sărbătorit și flătat că s-a reîntors la Roma convins de forța invincibilă a nemților și a decis să urmeze politica lor. Italianii nu erau mulțumiți de această schimbare de poziție. Și nimic nu era mai convingător în

acest sens decât incidentele minore care s-au petrecut cu ocazia vizitei lui Hitler la Roma.

Într-o zi am fost anunțat la telefon că în aceeași seară va avea loc repetiția generală a cortegiului care urma să-l primească pe Hitler, dar am fost sfătuit să vin pe jos și nu cu mașina. De fapt, era așa o înghesuială că puteai crede că fusese special creată. Am aflat mai târziu că în afară de repetiția oficialităților, mai exista o repetiție clandestină a publicului, hotărât să saboteze primirea. Am văzut cortegiul cu mașinile goale și am auzit echipele de agitație strigând *Viva Hitler*.

Două-trei zile mai târziu a sosit și Hitler. La gara Victor Emmanuel, Hitler a fost primit într-o atmosferă foarte rece, într-o lungă și penibilă tăcere. În sfârșit, Hitler și Mussolini au urcat într-o mașină deschisă și au parcurs tot traseul până la palat. Echipele de agitație au încercat să strige *Viva Hitler*, însă în spatele lor se afla populația care striga de zece ori mai tare *Duce! Duce! Duce! Duce!* Nu se auzea decât *Duce!* și Mussolini era foarte încurcat.

A doua zi, spre ora trei după-amiază, un prieten mi-a telefonat să vin repede pe jos pe Via del Tritone pentru a vedea cortegiul oficial al lui Hitler, care făcea o vizită în oraș. Am înțeles că se va petrece ceva interesant. În sfârșit, tot bulevardul era plin de lume care aștepta cortegiul. La un moment dat, a apărut venind dinspre Palatul Bar-

berini. Și atunci s-a produs următorul fenomen: pe măsură ce cortegiul înainta încet, toate conversațiile au încetat și lumea, absolut toată, i-au întors spatele având aerul că privește cu mare interes vitrinele magazinelor. Seara, când nemții, stră-

Mussolini a ignorat ostilitatea cu care poporul italian l-a primit pe Hitler și a decis să mâne țara în război alături de Germania

lucitori ca întotdeauna, intrau într-o cafenea sau într-un local de distracții, italienii se ridicau discret de pe scaune și într-un sfert de oră toți erau ieșiți.

A doua zi după plecarea lui Hitler, am fost din nou convocat seara în piața Venetiei. Era acolo o mulțime imensă strigând *Duce! Duce! Duce!*

După un sfert de oră, Mussolini a apărut la balcon, însă în loc de a se dubla strigătele, cum se întâmpla de obicei la apariția dictatorului, ele au încetat complet și s-a lăsat liniștea asupra întregii piețe. Mussolini a privit un moment, apoi s-a retras fără a spune nimic. Imediat s-au reluat aclamațiile. După un sfert de oră, el a reapărut la balcon și din nou s-a lăsat liniștea. A plecat și n-a mai apărut. Un cetățean de lângă mine mi-a spus:

– Iată cum știm noi să-l pedepsim când face prostii!

Când Hitler s-a hotărât să invadeze Austria, Mussolini n-a avut decât să se supună.

În seara zilei când chestiunea a fost pusă guvernului italian de către Berlin, am fost chemat la telefon de ministrul de la București și mi s-a cerut să transmit imediat prin telefon decizia luată de Mussolini. Bucureștiul a ținut telefonul deschis până la 3 noaptea. Un funcționar al biroului nostru de cifru citea cu voce tare o carte și la fiecare întrebare a telefonistei dacă conversația continuă, răspundea că da. În sfârșit, la ora 2 sau 3 am fost informat că Mussolini, după o scenă violentă în marele Consiliu fascist și după ce a rupt două scaune și o masă, a hotărât să dea sprijinul Germaniei, adică să tolereze anexarea Austriei. Zarurile au fost aruncate și Italia trebuia de acum să-l urmeze pe Hitler. ■

Cu Hitler la Florența

Selecție de
Florica VRÂNCEANU

Relațiile româno- sovietice. 1934-1940

„Titulescu știe că nu intenționăm să acordăm României asistență împotriva Ungariei și, cu atât mai mult, să recunoaștem așa, din senin apartenența Basarabiei la România.“

„Litvinov a acceptat să recunoască deplina și întreaga suveranitate a României cu care trata, adică a României care posedă Basarabia.“

VALS DIPLOMATIC ÎN JURUL BASARABIEI

DUMITRU PREDA, VITALIE VĂRATIC

Ediția în limba română a celui de-al doilea volum din culegerea de documente privind *Relațiile româno-sovietice*, publicată sub egida Ministerelor Afacerilor Externe ale României și Federației Ruse, se află sub tipar, urmând să apară în această toamnă la prestigioasa Editură Enciclopedică.

Echipa română care a îngrijit noul volum a fost alcătuită din M.R. Ungureanu, I. Bistreanu, D. Preda, V. Văratice – responsabil al ediției – și Daniela Bleoancă.

Culegerea cuprinde de această dată 266 documente, în marea lor majoritate inedite, din intervalul 3 ianuarie 1935 – 1 august 1941, atât din Arhivele M.A.E., cât și din cele ruse. Un scurt studiu introductiv, ca și bogate note referitoare la date, instituții, evenimente și personalități din epocă vor permite o corectă evaluare a contextului istoric premurgător celui de-al doilea război mondial și din anii neutralității României. O notă asupra ediției, un indice de nume și o ilustrație diversă vor completa ediția.

În luna mai a anului 1934, ministrul de Externe Nicolae Titulescu a fost invitat de comisarul poporului pentru Afaceri Străine Maksim M. Litvinov pe Coasta de Azur, pentru a începe tratativele preliminare privind stabilirea legăturilor diplomatice dintre România și

U.R.S.S. Cei doi au convenit asupra unui acord de principii. La 9 iunie, Titulescu a efectuat la Geneva un schimb de scrisori cu Litvinov și un schimb de note diplomatice, în care se sublinia că România și U.R.S.S. își garantau reciproc respectarea suveranității și își asigurau abținerea

de la orice fel de imixtiune în treburile interne ale celeilalte.

Mai târziu, într-un raport adresat regelui Carol II, Nicolae Titulescu explica și modul în care fusese soluționată în cursul tratativelor de pe Coasta de Azur problema Basarabiei. „Este o chestiune pe care nu mai trebuie s-o ridicăți, având în vedere semnarea Convenției de neagresiune care definește teritoriul fiecăruia dintre semnatori ca fiind teritoriu ce există în prezent sub autoritatea fiecăruia dintre ei», mi-a spus Litvinov. Am împins investigațiile până la a-l întreba: «Dar ce voi face

Mihail Semionovici Ostrovski

dacă ministrul Sovietelor intră în cabinetul meu pentru o discuție pașnică referitoare la restituirea Basarabiei?». «Îl veți da afară, pur și simplu», a răspuns Litvinov [...] Litvinov a acceptat să recunoască deplina și întreaga suveranitate a României cu care trata, adică a României care posedă Basarabia.”

La 3 decembrie 1934 a sosit la București șeful misiunii diplomatice sovietice, reprezentantul plenipotențiar Mihail Ostrovski. Peste trei zile, trimisul extraordinar și ministrul plenipotențiar român Edmond Ciuntu pleca spre Moscova.

Începutul relațiilor diplomatice româno-sovietice a fost marcat de câteva gesturi menite să contribuie la crearea unui climat de destindere. „În ce privește arhivele evacuate la Moscova [în timpul primului război mondial] – se spunea într-o telegramă expediată de Savel Rădulescu, subsecretar de stat în Ministerul Afacerilor Străine, către Legația noastră din Moscova, la 16 februarie 1935 –, ministrul Sovietelor mi-a declarat oficial că guvernul său ne restituie lăzile ce se găsesc azi în posesiunea lor.” La rândul său, cabinetul român permitea introducerea în România a ziarelor *Journal de Moscou* și *Izvestia*.

Odată cu lăzile cu arhivă, au fost returnate și plăcile funerare de pe mormintele lui Dimitrie Cantemir și ale membrilor familiei sale, morți în exil în Rusia. La 10 iulie 1935, Ostrovski trimitea la Moscova un raport în care arăta: „Temându-se ca nu cumva reacțiile în urma

deschiderii lăzilor să aducă în stare de confuzie opinia publică academică română (iar Titulescu se bucură în aceste cercuri de o autoritate absolută, chiar și în fața lui Iorga, în măsura în care cineva se poate bucura de autoritate, în afară de însuși Iorga), Titulescu a apelat la următoarea stratagemă: el l-a convins pe rege că aducerea în țară a rămășițelor pământești ale lui Cantemir reprezintă un eveniment de importanță națională pentru statalitatea și cultura românească. [...] De aceea, primirea rămășițelor pământești trebuie să se bucure de ceremonialul funerar destinat suveranilor.

Satisfăcut atunci când poate să ametească masele cu vreo ceremonie, regele a acceptat imediat. [...] Temerile lui Titulescu în legătură cu arhivele

s-au confirmat: în primele câteva sute de lăzi s-au găsit bancnote românești tipărite în 1917 la Moscova, registrele contabile ale unor bănci, state de serviciu ale funcționarilor Ministerului Agriculturii și mai nici un document. Prezentă la deschiderea lăzilor, presa apropiată lui Titulescu a fost înmărmurită. [...] Titulescu i-a invitat la el pe liderii anti- sau semi-anti guvernamentali și le-a explicat semnificația politică a transmiterii arhivelor ca simbol al prieteniei; eu am vorbit separat cu redactorii ziarelor amintite mai sus, le-am explicat că noi am predat ceea ce am primit sub denumirea de «arhive de stat», iar acum nu și mai amintesc de arhive. După două-trei articole de acest gen, «arhivele» au dispărut complet din paginile presei, ca și cum această chestiune n-ar fi existat niciodată.”

La numai un an de zile după reluarea relațiilor diplomatice, au apărut fricțiuni, ca urmare a insistențelor lui Titulescu de a obține încheierea unui pact între cele două țări. „Desigur – scria Litvinov, la 29 iunie 1935 –, Titulescu știe că nu intenționăm să acordăm României asistență împotriva Ungariei și, cu atât mai mult, să recunoaștem așa, din senin, apartenența Basarabiei la România.”

În noiembrie, Titulescu se plângea lui Ostrovski că refuzul sovietic i-a subrezit poziția în cadrul guvernului. Ministrul de Externe român era dispus să renunțe la o recunoaștere formală

a unirii Basarabiei, dar în anumite condiții. „Imediat – scria Ostrovski la Moscova –, el a adăugat că, pentru precizarea noțiunii

de «teritoriu aflat sub suveranitatea de fapt», s-ar putea să se «indice frontierele de fapt, Nistru – la Răsărit, Tisa – la Apus» etc. Aceași Mărie cu altă pălărie. [...] Odată cu aceasta, am impresia că el se pregătește să modereze avântul politicii sale pro-sovietice. Polonezii consideră eșuarea convorbirilor pe marginea pactului o victorie a lor și, treptat, încep să pregătească concilierea lor cu Titulescu.” Relațiile cu Polonia se răciseră în urma instalării colonelului Beck ca ministru de Externe al acestei țări (*Magazin istoric*, nr. 2/2001). Trebuie reținută permanenta preocupare a Moscovei, care considera Polonia un inamic, de a rupe, pe cât posibil, România din alianța cu această țară.

În acest moment, apar diferențe de opinie între Ostrovski și Moscova. Reprezentantul Sovietelor se întreabă de ce, în ciuda tuturor concesiilor făcute de Titulescu, nu se poate totuși încheia un pact și cu românii, cum se încheiasă cu cehoslovaci, provocând astfel o prăpastie între București și Varșovia. Litvinov îi răspundea scurt, a doua zi, 20 noiembrie 1935, spunându-i că Titulescu îl dezinforma: „Puteți să-i declarați lui Titulescu că, dacă el propune un pact de asistență mutuală, care să nu excludă agresiunea din partea oricărui stat, inclusiv din partea Poloniei, atunci o asemenea propunere o voi considera negociabilă, dar nu este nevoie de definirea teritoriului într-un astfel de pact, cu atât mai mult cu cât aceasta ar conduce la discuții nedorite, iar problema care interesează,

Chestiunea frontierelor Europei Centrale constituie un proces sfârșit, iar nu un proces care trebuie să înceapă. La orice tentativă de actualizare a lui vom răspunde: lucru judecat
N. Titulescu în fața Parlamentului României, 1934

practic, România este soluționată prin convenția privind definirea agresiunii.”

Într-o discuție începută la 27 noiem-

brie și continuată a doua zi, abilul ministru român insistă pe lângă Ostrovski asupra faptului că „Uniunea [Sovietică] poate să soluționeze prin forță problema Basarabiei și, după toate probabilitățile, România, cu forțele ei, nu va putea ține piept unei asemenea acțiuni a Sovietelor”. Insistența ministrului român de Externe părea să îi deruteze pe sovietici. La 29 noiembrie 1935, Litvinov îi telegrafia lui Ostrovski: „Nu pot să înțeleg ce dorește Titulescu. Dacă ne luăm după pactele sovieto-cehoslovac sau sovieto-francez, împreună cu protocoalele aferente, atunci asistența mutuală se va prevedea numai în caz de atac din partea Germaniei, și atât Polonia, cât și Ungaria, ca și alte țări vor fi excluse. [...] Când va apărea o astfel de problemă, se va putea vorbi despre condițiile de trecere, însă în nici un caz acum. Cu toate teripurile sale, Titulescu dorește să obțină de la noi recunoașterea formală a Basarabiei, ceea ce noi nu vom accepta.”

Două săptămâni mai târziu, la 13 decembrie, comisarul poporului pentru Afaceri Străine revenea cu o explicație mai amplă și pentru nedumeririle pe care le exprimase Ostrovski. El îi arăta trimisului său la București că U.R.S.S.

nu recunoscuse niciodată dreptul României asupra Basarabiei și că acceptase doar „că nu vom smulge cu forța Basarabia de la România”. „Chiar recunoașterea indirectă a frontierei nistrene prezintă pentru Titulescu, și nu numai pentru el personal, un mare câștig.

Slujbă religioasă la Constanța, la aducerea rămășițelor lui Cantemir

El chiar amenință că fără această concesie a noastră nici nu poate fi vorba de vreun pact. Uită însă că nu noi propunem României un pact, ci invers, și de aceea nu ea este cea care ne pune condiții ultimative [...] el nu ar accepta niciodată să ne dea vreo compensație în schimb, chiar și sub forma renunțării la tezaur. "La 17 decembrie 1935, Ostrovski raporta la Moscova că Titulescu a cerut întreruperea negocierilor pentru pact, acuzându-i pe sovietici că nu doreau în mod sincer semnarea lui.

Eșecul negocierilor a dus la o înăsprire a atitudinii sovieticilor, după cum constata Nicolae Titulescu, la 30 iunie 1936, într-o informare confidențială trimisă din Geneva: „a fost rândul lui Litvinov să țină la adresa României un limbaj de o asprime fără pereche, cuprinzând chiar, într-o formă destul de abilă, amenințări la adresa noastră, ceea ce a provocat din parte-mi o reacțiune violentă [...] Litvinov și-a permis să spună în fața că România este pe pragul hitlerizării, că Guvernul nostru va fi în scurt timp înlocuit cu un guvern de dreapta, că întreg planul ce se urmărește în România este apropierea României de Germania împotriva Rusiei."

La începutul lunii iulie 1936, Titulescu revenea în țară și își prezenta demisia. Ea îi era respinsă și ministrul de Externe primea depline împuterniciri pentru a încheia un pact de asistență mutuală cu U.R.S.S. Pe această bază, s-a întâlnit la Montreux, în Elveția, cu Lit-

Un asemenea tratat este necesar României, fie că Germania pornește războiul împotriva U.R.S.S., fie că ajunge să se înțeleagă cu această țară... Altfel, apropierea ruso-germană se va face fără noi, deci contra României... Aproximarea ruso-germană trebuie să ne găsească deci ca aliați ai U.R.S.S.

N. Titulescu către regele Carol II

vinov și au convenit, la 21 iulie, asupra principiilor de bază ale pactului. La 29 august însă, în urma remanierei guvernului, el era îndepărtat din fruntea diplomației rom-

mâne. La scurtă vreme, Litvinov îi telefona lui Titulescu și îl întreba dacă depusese la minister actul convenit la 21 iulie. Primind confirmarea că Titulescu era încă în posesia documentului, Litvinov i-a cerut să nu o mai facă pentru că partea sovietică nu mai considera documentul valabil în urma demiterii lui. În discuțiile ulterioare cu partea sovietică, diplomații români au invocat absența acestui document, dovadă că Titulescu se conformase.

Noul șef al diplomației române, liberalul Victor Antonescu, a căutat să convingă partea sovietică de faptul că politica României nu avea să sufere modificări. Diferența dintre politica promovată de Titulescu și cea a succesorilor săi era astfel redată într-o scrisoare din 29 octombrie, trimisă de Ostrovski la Moscova: „Titulescu avea o autoritate politică internațională, general recunoscută, destul de mare în Europa pentru ca, fiind ministrul Afacerilor Externe al unei țări mici – România –, să aibă, în primul rând, posibilitatea și să i se recunoască

dreptul de a avea o concepție politică proprie, în al doilea rând, să inspire și să impună linia sa și Franței și Angliei și, în sfârșit, în al treilea rând, chiar dacă nu i-a reușit întotdeauna, totuși el și-a promovat independent linia sa [...] Este adevărat că, pentru aceasta, el s-a folosit de metode care-i

Carol II, însoțit de Mihai, Ineuleț, Tătărescu, pune piatra de temelie a Catedralei din Hotin

erau specifice, izvorâte din ambianța și tradițiile românești: șantajul, învăluirea în mister a acțiunilor sale, politica faptului [...] Oricare ar fi succesorul său, Antonescu

sau altul, el va promova fie o politică ce nu va depăși ușa sau starea de spirit locală, fie o politică de imitare oarbă a marilor puteri.

La 28 aprilie 1937, Victor Antonescu îi declara lui Mihail Ostrovski: „Consider că a sosit momentul să reglementăm problema basarabeană și, concomitent, relațiile noastre. Trebuie – spune Antonescu – ca dumneavoastră să vă gândiți la acest lucru și să se gândească și d-l Litvinov. Trebuie să reglementăm relațiile noastre pentru ca nici la dumneavoastră, nici la noi să nu mai apară dubii [...] Antonescu a continuat să mă săcăie întrebându-mă ce vrem noi? I-am răspuns lui Antonescu că noi nu vrem nimic, că tot timpul românii «au vrut»: la inițiativa Cabinetului român și cu consimțământul tuturor membrilor Guvernului, Titulescu a început cu noi discuțiile despre Pactul de asistență mutuală. Aceste tratative s-au întrerupt odată cu plecarea lui Titulescu. Din proprie inițiativă, [primul ministru] Tătărescu

a declarat dorința sa de a încheia cu noi un pact similar.”

Intenția guvernului român de a reîncepe convorbirile pentru încheierea unui tratat oficial cu U.R.S.S. în același scop ca și în vremea lui Titulescu, avea să fie precizată la 7 mai 1937 de Victor Antonescu minis-

Reluarea relațiilor cu Rusia și acum în urmă încheierea pactului franco-rus ne-au dat nouă o situație mai bună... Obligațiile ce am contractat prin alianțe defensive ne impun servituți care cer să se mute centrul de greutate și să se degarnisească Frontul de est de forțe care nu mai sunt atât de necesare

Directivă a Marelui Stat Major român, din 1935

(afară de cea de tratat de asistență mutuală), la o recunoaștere formală de către Uniunea Sovietică a alipirii Basarabiei la România.”

Ministrul român de Externe îi explica omologului său sovietic, trei săptămâni mai târziu, la Geneva, de ce România nu considera util un pact de asistență mutuală: „un asemenea pact nu e posibil între două State ale căror forțe sunt atât de deosebite. România nu ar putea da nici un ajutor efectiv Rusiei. Pactul de asistență mutuală ar însemna deci ajutorul unilateral dat României de către Rusia, adică protectoratul rusesc. În afară de aceasta, opinia publică română nu ar accepta un pact de orice natură cu Uniunea Sovietică fără o recunoaștere de jure a alipirii Basarabiei. Căci cine ar putea concepe o alianță sau o prietenie cu un stat care nici măcar nu-ți recunoaște granițele.” Litvinov i-a explicat clar că atâta vreme cât U.R.S.S. nu ridica pretenții asupra Basarabiei, era

în interesul României să nu agite spiritele. „Dacă acum în România se vor declanșa noi discuții despre aceasta, atunci nici noi nu vom putea tăcea.” Este evidentă modificarea tonului Moscovei, care începe, voalat, să amenințe. ■

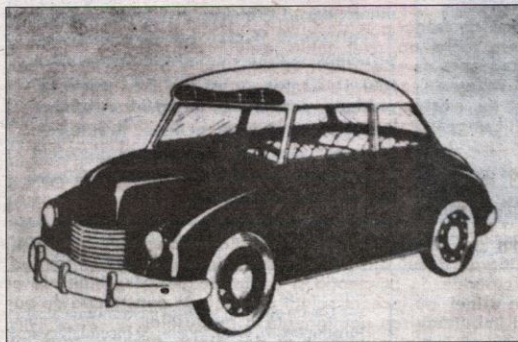
(Va urma)

N. Titulescu, George Brătianu, Mișă Constantinescu, Răstău Arras, Gh. Tătărescu

Fişe pentru o istorie a fotografiei

CONSTANTIN SĂVULESCU

Puțini știu că în anul 1945 s-a creat, la A.S.A.M. Cotroceni, un colectiv condus de ing. Petre Carp, care urma să realizeze prototipul unui automobil popular, de concepție românească. Numele mașinii urma să fie „Malaxa”.

Între cei care au participat la conceperea și producerea prototipului, s-a aflat și subinginerul proiectant Constantin Săvulescu. Pe lângă activitatea profesională – 29 ani la Uzinele Malaxa (numite apoi Rogifer și 23 August) și 9 ani la Centrul de cercetare și producție de aparatură științifică al Academiei Române –, Constantin Săvulescu a fost un artist al fotografiei și un pasionat cercetător al trecutului acestei arte. Unele dintre rezultatele investigațiilor sale au fost publicate în revista *Magazin istoric*.

Născut la 10 octombrie 1914, la Slănic Prahova, Constantin Săvulescu a absolvit Școala de Arte și Meserii din București. La Uzinele Ma-

laxa a lucrat la proiectarea și realizarea automobilelor românești din generația VI și VII, care au fost distinse cu diplome și medalii la Expozițiile internaționale de la Belgrad (1937) și Milano (1940).

În zilele de 19-21 februarie 1945 s-a numărat printre participanții la manifestarea anticomunistă organizată la Uzinele Malaxa contra comitetului sindical impus de comuniști. A

fost reținut, interogat și închis până în august 1945 în lagărul de la Caracal, fără a fi judecat și condamnat.

Constantin Săvulescu a realizat numeroase fotografii artistice, cu care a participat la 131 saloane internaționale de artă fotografică. Prima participare la o manifestare expozițională a avut loc în noiembrie 1945, cu fotografia „Bălea cu stânca”.

În 1973 a publicat – mai întâi în *Image*, nr. 1, apoi în *Magazin istoric*, nr. 12 – articolul prin care demonstrează prioritatea mondială ca fotoreporter de război a lui Carol Popp de Szathmáry în campania din Crimeea (1854). În 1985 Asociația Artiștilor Fotografi i-a publicat o lucrare, de referință și astăzi: *Cronologia ilustrată a fotografiei din România. Perioada 1834-1916*.

Constantin Săvulescu s-a stins din viață la 10 ianuarie 2001. ■

Mihail Cezar SĂVULESCU

Miniatură italiană din secolul XV: pe atunci, creierul de oaie era foarte apreciat și nu prezenta nici un pericol: encefalopatia spongiformă nu apăruse încă

GLORIA APUSĂ A UNUI ALIMENT – CARNEA?

Savoare și aromă, rafinament gastro-nomic, dar și proteine, deci forță – carnea a reprezentat pentru omenire alimentul principal, mai ales pe mesele favorizaților soartei. Și iată că secolul XXI poate reprezenta, prin prisma ultimelor scandaluri, inclusiv cel al vacii nebune, decăderea. „Carnea” a murit, trăiască „vegetalele”! „Carnivorii” vor învinge din nou? Numai timpul poate să hotărască.

THEO STĂNESCU-STANCIU

Homo erectus prefera carnea

La începuturi, strămoșii omului de astăzi, vânători prin definiție, își disputau prăzile cu animalele pădurii. Cel mai puternic învingea de fiecare dată. La australopiteci de acum 3 și 4 milioane de ani sistemul masticator prezenta o putere impresionantă.

Dar condițiile climatice se schimbă, pă-mântul cunoscând primele răcirii substanțiale petrecute acum 2,8-2,5 milioane de ani. Alimentația se schimbă și ea radical, carnea devenind adevărat motiv de festin, de bucurie a întregii ginți. Deocamdată, doar carnea animalelor mici, mult mai ușor de doborât de un Homo Habilis ce nu depășea cu mult înălțimea de 1,30 m.

Apar și primele preferințe alimentare. Creierul este astfel foarte gustat chiar la locul faptei, iar măduva oaselor, mai greu de obținut, se păstrează pentru intimitatea calmă a adă-posturilor.

Important în hrană, sursa vieții, animalul pătrunde rapid și în mitologia primară a strămoșilor noștri. Apar primele reprezentări simbolice (în jurul anilor 40 000 î.Hr. legate de astă dată de personalitatea mereu în schimbare a omului de Cro-Magnon. Au fost mai întâi desene, apoi chiar statuette, figurine reprezentând animale sau ființe ciudate, pe jumătate umane, pe jumătate animaliere. Imaginația începea să lucreze.

Ca, de altfel, și apetitul gastro-nomic al stră-moșilor noștri. Care, încetul cu încetul, încearcă să-și domesticească animalele – nu numai pentru carne, dar și pentru obținerea de alte bunuri foarte utile în propria întreținere a familiei sau a întregii comunități. Intră astfel în existența noastră mai ciudații iaci, cămile, lame, dar și mai cotidienele păsări sau oi. Începutul fusese făcut.

Ca și primii pași în venerarea celei care va deveni destul de repede alimentul predilect al rasei umane. În mitologia greacă, alături de panteonul uman, apărea și o pleiadă întreagă de mituri cu vaci sau tauri (în varianta mult mai spectaculoasă a minotaurului din Creta), ce vor da mai târziu numele unor importante regiuni geografice ale lumii noastre. Cum ar fi, spre exemplu, Marea Ioniană, denumită după frumoasa Io, sau Bosforul, ce semnifică „trecerea bouului”. Animalul și carnea sa intraseră astfel definitiv în istorie.

Porcul rege, iar pasărea – regină

În lumea antică, gusturile erau, ca și acum, extrem de împărțite. În funcție de zonă, de mentalități, dar, bineînțeles, și de... resurse.

Astfel, egiptenii erau mari consumatori de carne de tot felul. Scene foarte interesante de măcelărie apar adesea pe pereții piramide-lor ce adăpostesc morminte importante. Iar

pe prima poziție într-un posibil top al prefe-rițelor se situa boul (cu specificarea Boul african), numit de egipteni „ina”; alături de el, consumându-se și gazele, antilope, porumbei, găște sau prepelițe.

Și lumea greacă venera carnea. Aliment de altfel foarte scump, de foarte multe ori populația săracă gustându-l doar rar, cu prilejul marilor sacrificii religioase. În mediul rural se consuma carnea de pasăre, de porc (oricum, cotate fiind ca una dintre cele mai ieftine), de ied, oaie sau, ceva mai rar, de vânat. Locuitorii Atenei sunt puțin mai aparte, ei intrând în istorie și ca mari consumatori de carne de pește.

Civilizația romană a fost însă una strâns legată de alimentul de acum rege. Și, îndeosebi, de „binefacerile” gurmande ale porcului, nelipit de la nici un mare festin al notabilităților imperiale și victima cea mai des sacrificată pe altarul zeilor, dar și al oamenilor... Ficatul și momițele animalului crescute doar pentru unicul scop al sacrificiului devin adevărate delicatese.

Ca de altfel și păsările – ca fazanul (importat uneori din regiunea Pontului Euxin), bibilica (provenită din Numidia) sau chiar pasărea flamingo (adusă din Egipt sau Africa). Iar rolul bucătarului roman consta tocmai în schimbarea definitivă a aspectului hranei. În arta sa, el transformând o ciovârtă de porc într-o grațioasă zburătoare sau un uger de scroafă într-un aluneos pește.

Tot porcul este considerat de „bază” și în mentalitatea alimentară a populației galice, strămoșii gurmanzi ai francezilor de astăzi. Autorii latini recunosc chiar, prin elogiul fierbinți, supremația jamboanelor galeze, sărate și afumate, considerate adevărate minuni ale lumii.

Descoperirea supei

Bineînțeles, o carne aseasonată cu foarte multe condimente. Căci gusturile se rafinează în continuare. O rețetă romană vorbește de la sine: „Se curăță, se aranjează și se pune pasărea într-o cratiță de pământ, se adaugă apă, sare, mărar și se fierbe înăbușit; într-o altă cratiță se scoate, după ce s-a muiat carnea, și se termină fierberea împreună cu multe condimente (maghiran, coriandru sau mai puțin cunoscutul garum).” Apoi, se adaugă vin (pentru colorarea sosului), piper, leuștean, țelină de munte, chimen, mentă, miere și chiar oțet. Savaorea gusturilor era undeva între dulce și acru...

La început a domnit efectiv carnea friptă. Alături de sosuri groase (de multe ori închegate prin folosirea făinei de cartofi) și vinuri de aceeași

intensitate (cum era, spre pildă, vinul de Marsala, în lumea romană).

Apoi, cineva a descoperit „binefacerile” zemei de carne, a obișnuitei supe... Se spune că lăcomia galilor era vestită încă din secolul IV, iar odată cu venirea valului germanic ea s-a accentuat. Francii au născocit în consecință supă de carne servită cu pâine înmuiată, chiar la începutul mesei, pentru a mai potoli foamea atavică a întregului neam. O povestire a Evului Mediu timpuriu spune că însuși Chilperic îl îmbie pe Grégoire din Tours, părintele *Istoriei francilor*, poreclit în secolul VI „Neron și Irod al timpurilor noastre” (*Magazin istoric*, nr. 5/2001), să guste o supă mai rafinată, făcută din carne de pasăre și năut. Dar Grégoire nu a căzut în ispită.

Și asemenea lui, cea mai mare parte a tagmei preoțești care se hrănea zilnic doar cu alimente puține – ca „rădăcini, legume, terci de făină cu pișcot”, „pentru ca burta să nu fie plină, nici mintea asfixiată”. Grija pentru sănătatea individului începea să se pună.

Pentru că alimentele extrem de condimentate lăsaseră amprente puternice. Mai ales celebrul pe atunci „garum” – obținut, nici mai mult nici mai puțin, din mațe de nisetur macerate cu ton și stridii în mari cantități de sare. Dar și nușoara de Chios, scorțișoara, ardeii aurii, chimenul și piperul despre care se credea că ușurează digestia.

Aceeași aplecare spre carnea condimentată o întâlnim și în Evul Mediu spaniol. Carnea gătită cu predilecție tocată sau marinată, era aseasonată cu mirodenii și diferite condimente (ardei, usturoi și șofran). Și de aceea nu prea „gustată” de călătorii străini, care nu erau obișnuți cu mâncăruri atât de picante.

Recunoscută în lume era „olla podrida”, un rasol pe bază de carne de porc, și „manjar blanco” – o mâncare foarte gustată de Filip al III-lea (1598-1621) – un fel de tocătură, pe bază de felii

Prepararea cârnaților de porc

subțiri de carne de pasăre, lăsate îndelung să fiarbă într-un sos cu lapte, zahăr și făină de orez.

După rang și gusturi

Încă de la începuturi, tipul de carne se putea consuma după baierile pungii și rang. Pentru mulți carnea de porc era considerată o raritate, ei consumând mai adesea carne de ied sau de oaie.

Dar și în cadrul aceluiași tip de carne se operau trieri severe. Hotarul social esențial deosebea strict pe mâncătorii de carne de bună calitate – nobilii și burghezii Evului Mediu – de poporul de rând, căruia i se lasă „bucățile de proastă calitate”.

De multe ori, înregistrăm chiar adevărate transformări severe în rândul părților de animal consumate de o clasă sau alta. De exemplu, în cazul porcului, cumpărat pentru bucătăria ducelui de Orléans în a doua jumătate a secolului XVII, în anul 1659 dispar urechile din rândul delicatelor de la masa ducală, în 1660 – cotletele, în 1667 – măruntaiele, osânza, iar din 1670 – picioarele, râțul, burta, spata și chiar ... simpla „carne de porc”.

Începuse deja declinul cărnii de porc, considerată impură. Marii seniori nu mai cumpără pentru bucătăriile proprii decât slănină, indispensabilă în gătearea mâncărurilor grase, predilecte timpului. Excepțiile însă sunt extrem de gustoase... Printre ele, purcelul de lapte, degustat încă din timpurile antichității romane.

Declinului porcului îi urmează ascensiunea cărnii de vită. La fel selectată în funcție de „burta” consumatorului. Un autor de secol XVIII, Menon, în *Bucătăreasa burgheză*, „dând explicații asupra principalelor părți din bou”, nu se va opri prea mult asupra „a ceea ce numim carne de proastă calitate”, „folosită doar de oamenii din popor”.

Rețetele sunt diverse, mai ales în funcție de tipul de carne preferat. Frigările nobililor se făceau din vânat, cu predilecție, și păsări de curte, pe când carnea de măcelărie era utilizată, în general, doar pentru supe. Călugării, se spune, preferau carnea de vită tânără, iar oamenii din popor consumau cel mai adesea carne de vită bătrână, nemaifolosită la juț.

Noi pericole, noi boli

Carnea, numită cel mai frecvent doar simplu „alimentul” pe toată perioada Evului Mediu până spre secolele XVII-XVIII, rotunjește și silueta. Pictura timpurilor trecute înregistrează vizibilele schimbări. Siluetele zvelte desenate de Botticelli le urmează nudurile greoaie ale lui Rubens. Celulita se părea că făcea ravagii...

Dar moda „cării” nu poate fi ușor învinsă. În Italia, bărbații încep să aprecieze Evele așa-numite „pline de carne”. Formele rotunde sunt preferate. Ca și prânziurile copioase, mult bazate pe carne. Descrierile lui Rabelais vorbesc de la sine. Caterina de Medicis a intrat și ea în istorie cu o poveste destul de... gurmândă. Un cronicar își amintește că, în

anul 1575, ea „a fost să crape”, deoarece măncase „o groază de anghinare și crește și rinichi de cocoși de care se lăcomea foarte”.

Dar nu numai teama de îngroșarea siluetei pândea omul secolelor trecute. Ci și alte maladii, aduse de animale, înnegresc amintirile festinurilor celebre.

Turmele de oi sunt printre primele lo-

vite. Boala numită encefalopatie spongiformă, des întâlnită și astăzi, e destul de veche. Ea a atacat furibund Anglia și Germania mijlocului de secol XVIII, apoi Franța și Scoția anilor 1800. Animalul pierde din greutate și suferă de tremurături. Iar boala nu ocolește nici măcar darurile regale. Așa se întâmplă și în cazul cadoului făcut de regele Carol III al Spaniei, în 1783, lui Ludovic XVI al Franței, cadou conținând nici mai mult nici mai puțin decât 350 de oi merinos, din rasa cea mai bună a regatului spaniol. Turmele instalate pe țărâm franceză se molipsesc de ucigătoare boală în încercarea unor „benefice” ameliorări genetice.

Boala ajunge chiar în îndepărtata Nouă Guinee, unde provoacă, la începutul secolului XX, adevărate dezastre. Sindromul contemporan al vacii nebuline își are iluziile înaintași. Ca și teama fără limite de maladii necunoscute, dar devastatoare, maladii incubate în carnea animalelor ce ne însoțesc viața. ■

Festin medieval; carnea era nelipsită de pe mesele celor cu dare de mână

Chipuri uitate ale istoriei

SPIRIT ȘI SUELET. DEOPOTRIVĂ:
DOAMNA DE SÉVIGNÉ

AMELIA PAVEL

Astăzi, când din mișcare politică feminismul a devenit filosofie de viață și acțiune culturală, implicată în multe din orientările artistice de neoavangardă, un mic popas în istoria Franței feminine, în compania marchizei de Sévigné, nu poate fi decât un moment mai mult decât reconfortant. O prezență cuceritoare, dăruită cu toate avantajele frumuseții, inteligenței, culturii, bogăției, societății alese, lipsei de ambiții politice și a altor forme de revendicări sociale, sexualiste. O viață nu crutată de necazuri omenesti, dar biruitoare peste veacuri, printr-o operă unică în felul ei: scrisorile către fiica sa, doamna de Grignan. O operă dar și o ținută, în felul ei o altă operă de artă. Până la începutul secolului XIX în Franța existau oameni care citeau și reciteau măcar o dată pe an acele scrisori, strânse în volum.

Marie de Rabutin-Chantal, viitoarea doamnă de Sévigné, s-a născut în 1626 în Burgundia, provincie franceză cu vechi tradiții artistice și culturale. Bunica ei era fondatoarea unui important ordin călugăresc, fiind sanctificată de Papa Clement XIII. Fidelă din punct de vedere religios, doamna de Sévigné era și în acest domeniu foarte discretă, iar mai târziu, la Curtea regală, în bune relații cu marile figuri ecclesiastice ale regimului lui Ludovic XIV.

**La Fontaine -
frate în ale
umorului**

În 1644, la vârsta de 18 ani, se căsătorește cu marchizul de Sévigné, mort după șase ani, într-un duel. Rămâne cu doi copii, un fiu inteligent și hazos, despre care nu s-a mai auzit, și o fiică, destinată celebrelor scrisori. Din 1654 începe să frecventeze Curtea regală, unde este foarte apreciată și curtată. Refuză însă

cererile în căsătorie, dorind să se dedice exclusiv copiilor.

La Curte încântă lumea prin replicile ei inteligente și spirituale, prin umor și perspicacitate. Începeau pe atunci marile spectacole de teatru și balet, în cinstea regelui Soare, la Versailles. Despre unul din ele, doamna de Sévigné avea să spună: „nici secole întregi nu vor reuși să înlocuiască prin bunul gust, tinerețea și calitatea dansului acestor baleturi”.

Nu era străină nici de evenimentele politice și economice.

Astfel, în cunoscutul scandal al procesului lui Nicolas Fouquet, conducător al finanțelor țării (nevinovat pare-se) acuzat de grave malversațiuni, doamna de Sévigné, împreună cu La Fontaine, s-a zbatut în apărarea lui.

Procesul – montat de Colbert, care îi vizita postul lui Fouquet – a durat trei ani, regele Ludovic XIV agravându-i pedeapsa de la surghiuni și confiscarea bunurilor la detenție pe viață.

Fouquet a fost închis în fortăreața Pignerol și n-a mai ieșit de acolo până în ultima zi a vieții. Însăși moartea lui a lăsat multe semne de întrebare, de vreme ce actul de deces nu i s-a găsit niciodată și s-a discutat intens despre otrăvirea sa de către oamenii lui Colbert. În tot acest timp (1661-1680), Fouquet s-a bucurat de fidelitatea prietenilor săi, care au încercat – în zadar – să mobilizeze opinia publică în apărarea sa. La Fontaine a scris atunci *Élegie aux nymphes de Vaux* (Elegie închinată nimfelor de la Vaux – castelul lui Fouquet). Ne-am putea imagina colaborarea între marele fabulist, cu spiritul lui plin de umor, și doamna de Sévigné, celebră și ea pentru un simț al umorului deosebit de ascuțit.

În 1670, după căsătoria fiicei ei cu contele de Grignan și, prin urmare, după despărțirea mamei de fiică, începe, timp de șapte ani, faimoasa corespondență, adevărat repertoriu al sentimentelor umane. „Nu-ți poți închipui, îi scrie fiicei sale, cât de mult reprezintă bucuria vieții mele, toată fericirea și toată tinerețea ei.” Persoană cultivată, doamna de Grignan era o admiratoare a filosofului Descartes, ceea ce poate încă o dată demonstra nivelul instrucțiunii feminine la acea dată.

Cu umorul ei binecunoscut, doamna de Sévigné își mani-

fața spiritul critic față de „moda” Descartes: „Vreau să învăț știința aceasta, dar ca pe un joc de cărți, nu pentru a juca, ci pentru a putea urmări jocul.”

La 44 de ani era încă foarte atrăgătoare. „Nu există nimic mai plăcut decât să fii frumoasă; este un dar de la Dumnezeu și trebuie avut grijă de el”, spunea ea. Prudentă, avea grijă să adauge: „Când nu mai ești tânără trebuie să te perfecționezi și să încerci a redobândi prin bune însușiri ceea ce pierzi din cele plăcute... De aceea doresc să lucrez zilnic la perfecționarea minții, sufletului, inimii, sentimentelor mele.”

Avea adeseori momente reflexive, de aspirații ascetice. În cursul unei șederi în Bretania, la Rennes scrie: „Mi se fac prea multe onoruri; sunt extrem de înfometată de post și de tăcere.” Societatea din jurul ei n-o lăsa în pace, iar ei nu-i plăceau semnele de prietenie: „buna societate este o treabă foarte bună”.

Avea și o sănătate solidă. În 1680 scria: „mi-e rușine că sunt atât de sănătoasă; este un lucru cam prostesc ca cineva să se simtă atât de bine ca mine.” Mereu atentă la propria ei evoluție și atitudine morală, în concordanță cu educația din epocă și interesul acordat acestor probleme de scriitori, filosofi și ecleziști, îi plăcea să spună: „Dacă aș trăi două sute de ani, aș deveni cea mai desăvârșită persoană din lume.” „Aș vrea să văd până unde merge capacitatea mea de a mă acomoda! Ce mare lucru ar fi, dacă n-aș putea să trăiesc decât cu oamenii care-mi sunt pe plac!”

Era familiară cu marile personalități ale epocii: cardinalul de Retz, moralistul François de La Rochefoucauld, Madame de La Fayette, autoarea celebrei *La princesse de Clèves*, viitoarea madame de Maintenon, ultima relație amoroasă a

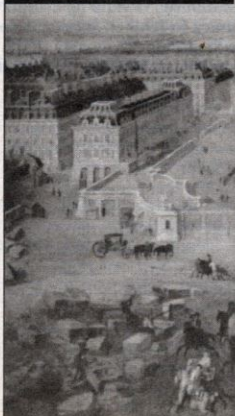
lui Ludovic XIV, scriitorii Corneille, Boileau și Racine. Dintre predicatorii la modă, îl prefera pe subtilul Louis Bourdaloue.

Experiența acestor relații îi prilejuiește numeroase reflecții și notații, revelatoare pentru epocă. „Trebuie să renunți cât mai repede la aerul ceremonios și să-i faci pe ceilalți să participe la plăcerile și fanteziile tale; altfel, ar însemna să mori, și încă de o sabie urâtă.” A participa la „plăcerile și fanteziile” doamnei de Sévigné însemna

Ludovic XIV în 1706. Realizată în ceară colorată de Antoine Benoist, cu perucă blondă din păr adevărat, reprezentarea se păstrează la Muzeul Palatului Versailles

Palatul de la Versailles, așa cum arăta la sfârșitul domniei lui Ludovic XIV

Doamna de Mantoignon cu nepoata sa

Marchiza de Montespan

însă o delectare de înaltă clasă. Umorul ei avea adesea sonorități ironice. A rămas memorabilă vorba ei în legătură cu consilierul general al provinciei Bretania: „Aproapele nostru, aici, este un om foarte plăcut, mai ales după ce a luat masa.”

Mesaj celor ce deschid scrisorile altora

Scrisorile ca și memoriile doamnei de Sévigné sunt o sursă foarte prețioasă pentru cunoașterea vieții și mentalității în înalta societate a epocii. O societate complexă, sensibilă și agitată, plină de merite, dar și slăbiciuni. Una din ele, patima jocurilor de noroc, este mereu înfierată de marchiză. Un anume scepticism înțelept apare la ea și atunci când sunt în curs inevitabilele nenorociri ale vieții. Astfel, în 1673, cu prilejul decesului tânărului conte Armand de Guiche, aflat în dizgrația regelui Ludovic XIV, sau al ilustrului mareșal Henri de Turenne doi ani mai târziu, în Alsacia, într-o luptă contra generalisimului Raimondo Montecuccoli, ea îi scrie fiicei sale: „ce ne-am face dacă ne-am lăsa absorbiți de fiecare caz în parte”.

Referința este la proporțiile jelaniei exagerate manifestate de oameni care „nici nu știau bine de ce se vaită”. Documentar vorbind, sunt esențiale comentariile ei despre figura regelui Ludovic XIV. Avusese o conversație specială cu el în 1689, la premiera piesei lui Racine, *Esther*, când regele a venit lângă doamna de Sévigné, întrebând-o ce părere avea despre piesă. Reține faptul că de îndată, marile doamne Condé și Maintenon au venit la ea cu amabilități. „Devenisem obiect de invidie”, scria, „eram în grațiile soartei”. Deși părerea ei reală despre Ludovic XIV nu

ignora fapte dureroase în multe privințe, în scrierile sale era prudentă. De altfel; prezența la Curte o flata: „Este o mare plăcere să fii la Curte, să ai acolo un stăpân, o slujbă, o situație; în ce mă privește, dacă le-aș fi avut mi-ar fi plăcut foarte mult această lume.”

Remarcabilă este și religiozitatea ei. Frecventa zilnic biserică, se spovedea, îi stima pe jansenisti (adeptii curentului catolic apărut pe baza doctrinei teologului olandez Cornelius Jansenius, strâns în jurul mănăstirii Port-Royal), deși era o catolică tradiționalistă, fără bigotism însă. Despre un preot foarte cuvios spune: „El este un sfânt, eu nu sunt, iată nenorocirea.”

Îi plăceau romanele epocii, nu abstracțiile filosofice care o încântau pe fiica ei. În schimb, se delecta cu scrierile lui Corneille, cu fabulele lui La Fontaine, cu Montaigne și Boileau. Avea o bibliotecă selectă, cu traduceri din clasicii latini, cu opere de Montaigne, „vechiul meu prieten” – și de Blaise Pascal, pe care-l venera. Nu este însă numai o intelectuală. Se pricepe la afaceri și își conduce foarte bine treburile. Îi place natura, se simte bine la țară, o interesează medicina și remediile naturiste și aderă imediat la noutățile alimentare, pe atunci cafeaua, ceaiul și ciocolata.

Culmea ironiilor și umorului ei sunt frazele incluse în scrisorile, pe care bănuia că i le deschid funcționarii stăpânirii: „Domnilor... fiți buni și închideți scrisorile la loc, măcar ca să poată ajunge la destinație.”

Aceste scrisori, adevărate comori, au fost tipărite abia în 1726, la treizeci de ani după moartea autoarei, survenită în 1696. Ecoul lor peste veacuri răsună în corespondența scriitoarei George Sand, adaptate la secolul XIX și în arta epistolară încă și astăzi predată în școlile franceze. ■

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

Primăvara și vara anului 1951 au stat sub semnul unui efort deosebit pentru mine – își amintește domnul *Florin Constantiniu*, membru corespondent al Academiei Române – beneficiind de o hotărâre a Ministerului Învățământului, care permitea elevilor cu nici o medie sub 7 să facă ultima clasă de liceu – a XI-a – în răstimp de patru luni (3 luni după-masă, în martie-mai) și o lună vara, în paralel cu clasa a X-a, am dat examen pentru cele două clase și, apoi, la sfârșitul lui august, admiterea la Facultatea de Istorie.

Învățătur pe rupe nu mă putea izola de ceea ce se petrecea în jurul meu. De altminteri, ar fi fost și imposibil: stalinismul învăluia totul. Arestările, atmosfera de teroare, cultul lui Stalin ajuns la forme aberante (la adunările U.T.M. ale clasei, el era ales în prezidiul de onoare, împreună cu membrii Biroului Politic al Partidului Comunist-bolșevic al U.R.S.S.), campania împotriva lui Tito, a influențelor burgheze, a cosmopolitismului, înăsprirea confruntării Est-Vest, odată cu izbucnirea, în anul precedent, a războiului din Coreea, toate acestea generaseră un climat apăsător. Oamenii se închideau în sine, temători chiar și de prieteni. Prudența, autosupravegherea deveniseră norme de conduită.

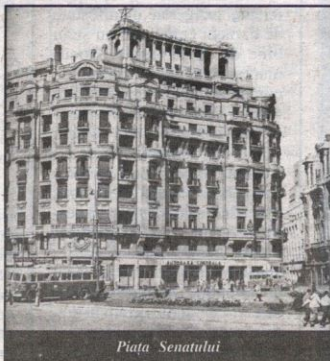
În școală, în viața științifică, totul stătea în umbra – la propriu și la figurat – lucrării, apărute în 1950, a lui Stalin, *Marxismul și problemele lingvisticii* (urmată de alte două texte pe aceeași temă – precizări și răspunsuri la întrebările unor «tovarăși»):

La noi în clasă, «opera» lui Stalin fusese bine primită și iată de ce. Profesorul de limba română, Bărbătescu, eminent în toate privințele (eram elev la fostul Colegiu Național, «Sf. Sava», devenit Liceul de Băieți nr.1), ne explicase teoria lui N.I. Marr, care era punctul de vedere oficial în lingvistica sovietică. Un elev, Hoffman, se ridicase și spusese că Marr se înșală. «Trimite observațiile dumitale Academiei de Științe a U.R.S.S.», i-a răspuns ironic Bărbătescu.

După câteva săptămâni, Vladimir Zaharescu, fiul economistului și fostului ilegalist Barbu Zaharescu, a venit în clasă cu *Pravda*, traducându-ne textul lui Stalin (în timpul războiului, familia Zaharescu trăise în U.R.S.S. și Vladimir-Volodea vorbea fluent rusște): Stalin îl nimicea pe Marr. E drept, el îi reproșa alte păcate decât Hoffman al nostru. Dar în clasă, textul lui Stalin a fost înțeles altfel: «genialul părinte și învățător al popoarelor» îi dă dreptate lui Hoffman!

Abia în 1989, citind biografia lui Stalin, scrisă de generalul D.Volkogonov, am aflat că autorul, de fapt, al textului stalinist era acad. V.V. Vinogradov. Lucrarea era redactată însă în maniera catehetică – de extraordinară limpezime – a textelor lui Stalin, marcat de anii de seminar.

Aș fi un mincinos dacă n-aș spune că *Marxismul și problemele lingvisticii* mi s-a părut – eram un adolescent îmbibat de marxism-leninism – o operă fundamentală, deși, recitită mai târziu, am constatat că în paginile ei se aflau lucruri banale, de bun simț (limba

Piața Senatului

nu are caracter de clasă etc.). Pe baza ei, Leonte Răutu calificase pe marii noștri lingviști Al. Rosetti, Iorgu Iordan, Al. Graur, «epigoni idealști».

Cunoașterea scrierii staliniste mi-a fost, totuși, de mare folos: «la probă de limba română din cadrul examenului de admitere la Facultatea de Istorie am avut ca subiect *Contribuția tovarășului Stalin în domeniul lingvisticii!* Dovada cunoașterii limbii române stătea, așadar, în primul rând, în «însușirea» ideilor «genialului» gânditor de la Kremlin».

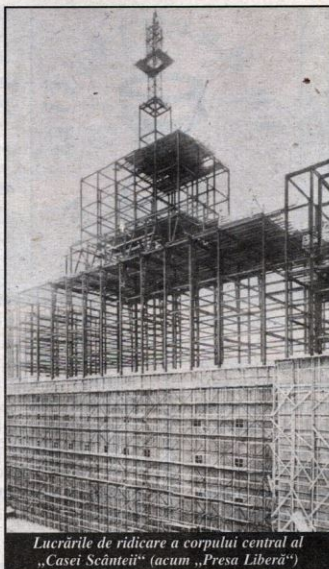
Este în plină campanie recoltatul și treieriișul păioaselor. În pofida apelurilor mobilizatoare ale autorităților, în multe regiuni ale țării lucrurile nu merg prea bine.

Astfel, consemnează un comunicat al Agenției Române de Presă (Agerpres), în județul Arad „nu a [sic!] început treieriișul decât cu 40 batoze din cele 571 scoase la arie; Timișoara, unde nu funcționează decât 57 batoze din cele 296 scoase la arie... Argeș, cu 70 batoze în funcțiune din 350 scoase la arie și Constanța, unde, deși s-a secerat mai mult de jumătate din suprafețe, funcționează 64 batoze din 492”.

Să-mi fie iertată stăruința cu care am lăsat să se repete cuvântul batoză. Un termen

– din francezul *batteuse* – vetust de-acum, denumind o mașinărie pe care, mai mult ca sigur, tinerii cititori ai acestei rubrici nu o cunosc, nu și-o închipuie.

Și, totuși, în perioada interbelică și în anii '50-'60 ai veacului trecut, batoza reprezenta un mijloc modern și eficient de treierat. Era o alcătuire de roți

Lucrările de ridicare a corpului central al „Casei Scânteii” (acum „Presă Liberă”)

dințate și cilindri, aranjate într-o cutie cam de dimensiunile unui vagon de marfă. Mecanismul se punea în funcțiune de o „locomobilă” (la începuturi, cu ardere de paie, apoi de motorină) cu roata mică învârtind, printr-o curea de transmisie, lată, roata mare a batozei.

Deasupra, la „gura” batozei, se aruncau, din carele venite din holdă, snopii. Boabele de grâu ieșeau pe o latură a mașinării. La capătul ei – opus motorului – se strângeau în „coșarcă”, paiele și se aduna pleava.

Multe inimi de vară mi-am petrecut pe lângă batoze, până când, în adolescență, am primit și eu dreptul de a azvârli snopi în gura ei nesătulă. Praf, huriul curelei, zvănetul ei când mai sărea de pe roți,

și mireasma grâului curgând în saci...

Am mai scris, în cadrul acestei rubrici, despre eforturile autorităților vremii de a face... curățenie în Bucureștii anilor '50. În sordide mahalale, echipe de deparatizare se străduiau să instituie norme de minimă igienă.

Dr. Maria Golăescu – medic de policlinică și teren la Ministerul Învățământului din acea vreme – își amintește: „Unde astăzi se înalță cele 6 blocuri-turn și se întinde parcul de odihnă cu patinoarul, era „groapa Floreasca”. Acolo am fost repartizată să desfășor activitatea

antixantematică, cu o echipă sanitară.

Prima mișcare necesară – scoaterea bolnavilor din case pentru transportul lor la spital – a fost o luptă pe viață și pe moarte. Mulți muncitori sanitari au fost loviți sau chiar mușcați de către această populație.

– Lasă omul să moară pe perna lui!,

Într-o secție a uzinelor „Timpuri Noi”...

strigau bătrâne știrbe cu țigara în colțul gurii. Înfuriate că le răpăam subiectele de practică vrăjitoarească, aruncau cu cărbuni aprinși după noi, vociferând:

– Huo! sfrijit-o, nu te vezi ce urâtă ești?, mi se adresa trângându-mă de halat, până mi-au rupt o mânăcă.

– Huo! gâlbejitule, ofticosule! Cântați-ar coliva în piept. Ptiu! nenorocitul! Scurpau ele către celălalt doctor, care, adevărat, era cam slăbuț. Așa ieșisem noi din război, cam sfrijiti și gâlbejiți.

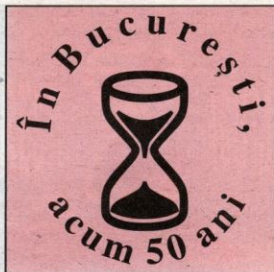
Și, în sfârșit, când bolnavii au fost urcați în «salvare», femeile aruncară câțiva copii mici în fața mașinii, ca aceștia să nu poată pleca. Atunci șoferul manevră repede înapoi și, întorcând mașina, o luă la goană către spital.

Una din «babe», o tânără oacheșă și sprintenă, încearcă să o turească către oraș de cum întorsesem capul și o scăpasem de sub control. Prinsă la cordonul sanitar și adusă înapoi ca să fie deparazitată, se trânti pe jos văicărindu-se, bătându-se cu pumnii în cap, și trângându-se de părul frumos, negru, lung, împletit în șuvițe împodobite cu bani de metal galben. Apoi, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat, se ridică liniștită de jos și-și leagă pe cap basmauă roșie cu un gest plin de cochetărie și eleganță naturală. Mai făcu câțiva pași, înșfacă de pe un prag un copil și, scoțându-și sânul, îi dădu să sugă, în același timp, sărutându-l pe obraz cu multă pasiune, exprimată printr-un tocăit zgomotos.

La privirea mea plină de uimire, pentru că «sugarul» era un copil de cel puțin 2 ani, îmi aruncă supărată:

– Ce te zgâiești la mine? Plezni-ți-ar ochii-holbații!

Tribunalul Militar București judecă un grup de foști ofițeri, avocați, oameni de afaceri acuzați de spionaj în favoarea Angliei și S.U.A., în scopul – se arată în

rechizitoriu – de „a răsturna prin forță regimul de democrație populară din țara noastră”, furnizând „informațiuni cu caracter militar, economic, politic și privitoare la securitatea statului, prin intermediul unor persoane oficiale de la Legația Marii Britanii la București”.

Sentințele pronunțate sunt următoarele: Mihail Romanescu, fost general-maior – moarte, degradare militară,

confiscarea averii, 100 000 lei cheltuieli de judecată; Gh. Polizu-Micșunești, fost acționar la diferite societăți – moarte, confiscarea averii, 150 000 lei cheltuieli de judecată; Mihail Bosoancă, fost colonel – moarte, confiscarea averii, 50 000 lei cheltuieli judecată; Alexandru Liciu, fost președinte al Curții de Apel București – moarte, confiscarea averii și 100 000 lei cheltuieli judecată; Radu Matak, inginer, fost proprietar de fabrică – 25 ani muncă silnică, 10 ani degradare civică, confiscarea averii, 200 000 lei cheltuieli de judecată; Anton Dumitrescu, locotenent-colonel (r) – 16 ani muncă silnică, 10 ani degradare civică, degradare militară, confiscarea averii, 20 000 lei cheltuieli judecată; Ion Vasilescu Valjan, avocat – 15 ani temniță grea, 10 ani degradare civică, confiscarea averii, 240 000 lei cheltuieli judecată; Titus Onișor, avocat – 12 ani muncă silnică, 10 ani degradare civică, confiscarea averii, 240 000 lei cheltuieli judecată.

„Sala Tribunalului Militar – se arată într-un comunicat Agerpres din 13 august – a fost plină până la refuz de oameni ai muncii, ofițeri și

ostași care și-au exprimat satisfacția pentru sentința dreaptă a justiției”.

...și a „Filaturii Române de Bumbac”

Presa publică zilnic știri, reportaje, relatări despre succesele oamenilor muncii. Dar chiar și în ziarele acelor vremi se pot găsi semnalate multe situații în care lucrurile nu merg deloc bine. Să reținem câteva

consemnări din *Scân-teia*. În mai multe comune din regiunea Bârlad, aparatele de proiecție cinematografică (primite din U.R.S.S.) nu sunt folosite de luni de zile. În Cosâmbesti, raionul Slobozia, președintele Sfatului Popular „mai întâi se îngrijește de băutură, iar apoi, dacă mai are vreme, de treburile comunei.”

Spectacol pe scena teatrului de vară din parcul „I.V. Stalin” (acum Herăstrău)

Culturale. La Karlovy Vary, în Cehoslovacia, se desfășoară al șaselea Festival Internațional al Filmului. România participă cu lung-metrajele *Viața învinge* și *În sat la noi*, cu 6 filme documentare (între care prima producție în culori, *Delta Dunării*) și două pelicule de desene animate.

Crește numărul căminelor culturale și al caselor de citit; dacă în 1947 erau 256, în 1951 acestea sunt în număr de 11 953.

La sala Dalles este deschisă expoziția *Originea și evoluția omului*. Pentru vizitatorii din provincie – reduceri pe C.F.R.: 25 la sută pentru grupuri de 8-30 persoane; 40 la sută pentru 30-60 persoane; 50 la sută pentru grupuri de peste 60 persoane.

În anii 1948-1950 s-au tipărit 403 titluri de manuale școlare în limbile naționalităților conlocuitoare. Dintre acestea, 126 titluri în 1 640 000 ex. în limba maghiară; 22 titluri – 35 250 ex. în limba sârbă; 40 titluri – 143 000 ex. în limbile rusă și ucraineană.

Se încheie concursul pe țară al gazetelor de perete, cu 23 827 participanți (4 440 din întreprinderi, 3 900 din instituții, 1 800 din agricultură etc.), cu 120 000 membri ai colectivelor de redacție.

În pavilionul expozițional din Parcul de Cultură și Odihnă „I.V. Stalin” (Herăstrău) se desfășoară primul Congres al corespondenților de presă, mun-

citori și țărani, organizat cu ocazia împlinirii a 20 ani de la apariția *Scântei*.

În expunerea sa, Iosif Chișinevski, secretar al C.C. al P.M.R., vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, amintește că, „azi apar la noi peste 300 ziare și reviste periodice, cu un tiraj care întrece cifra de 5 300 000 exemplare.

În afară de ziarele centrale și regionale, există ziare de întreprinderi, gazete de perete, gazete de stradă la sate, cu un activ redacțional și de corespondenți de aproximativ 700 000 oameni”.

Cotidiene. Începând cu 1 august – anunță ziarele – se poate cumpăra, „la liber”, pe lângă rațiile prevăzute pe cartelă, pâine, cu următoarele prețuri: neagră – 40 lei kg (un ziar costa 4 lei); albă – 0,750 kg, 68 lei; albă – 0,500 kg, 46 lei; produse albe speciale – 0,250 kg, 25 lei; chifle, cornuri, 0,500 kg, 7 lei bucata.

La Școala elementară Colentina, funcționează – sub îngrijirea Sfatului Popular al Capitalei – un curs de conservare a legumelor, zarzavaturilor, fructelor.

Tinerii de la Uzinele „Yulcan” – scrie *România liberă* din 28 iulie – depășesc normele, obținând economii de material în valoare de peste 500 000 lei.

Expoziții, în început de august (după *Viața Capitalei*, din 3 august): „I.V. Stalin” –

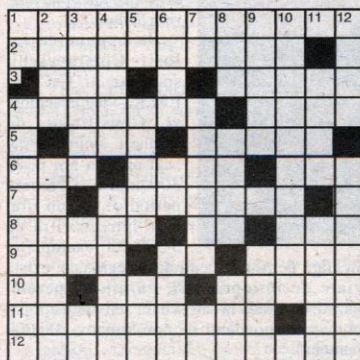
Șoseaua Kiseleff, nr. 5; „Metropolitanul [metrou] din Moscova și clădirile înalte din Moscova” – Parcul „I.V. Stalin”; „Lupta revoluționară a poporului” – str. Biserica Amzei, nr. 5-7 (casa lui I.I.C. Brătianu, adăpostind azi Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Naționale); Muzeul „Româno-Rus” (actualul Muzeu al Literaturii), str. Fundației, nr. 4. ■

„La flori franțuzei, conașule...”

Rubrică de
Ioan LĂCUSTĂ

MIHAI VITEAZUL

ORIZONTAL: 1) Una dintre cele trei țări românești trecută de Mihai Viteazul sub sceptrul său după lupta victorioasă de la Șelimbăr (18/28 oct. 1599) împotriva lui Andrei Báthory. 2) Localitate în apropierea Bucureștilor, rămasă în istorie datorită înfrângerii otomanilor de către oștile lui Mihai (13/23 aug. 1595). 3) Tesătură subțire, rezistentă – Fructe cu suc acru. 4) „Frații ...”, numele sub care au devenit cunoscuți Preda, Radu și Stroe, căpitani ai lui Mihai – „... creștină”, alianță a unor state europene de luptă împotriva Imperiului otoman, în care domnul român va juca un rol important. 5) Conținutul unui potir! – Lovitură de sus cu racheta. 6) Localitate în Rusia – Județ în Grecia – Râu în Germania. 7) Inimă de mamă! – Lipsit de mijloace (dim.). 8) O groază de lume – Frumosele din portul românesc – Măsura domnului Cuza. 9) Localitate în Albania – 1-2 zloți! – Zis și „Tiranul”, domn al Moldovei (1591-1595), aliat al lui Mihai Viteazul împotriva turcilor. 10) Capul Viteazului! – Sistem tricolor (roșu, verde, indigo) – Fiul domnului. 11) Reședința Transilvaniei unde, la 1 nov. 1599, Mihai Viteazul a intrat triumfal ca „domn din mila lui Dumnezeu al Țării Românești

și Ardealului” – Date în parte! 12) Locul unde la 9/19 aug. 1601 viteazul domn al celor trei țări românești unite cade ucis mișelește (2 cuv.).

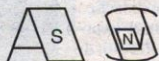
VERTICAL: 1) Pecete! – Căpitan al lui Mihai Viteazul (2 cuv.). 2) Nume purtat de mai mulți voievozi români, între care cel mai cunoscut este Negru-Vodă, care, potrivit legendei, este „descălecătorul”, primul domn al Țării Românești – Neclintă. 3) Cromozom sexual – În numele domnului – Bogdan Mușat. 4) Grădină de nuci – Despot-Vodă! 5) Sinan Ghiaurul – Pașă care, în lupta de la Călugăreni, a fost la un pas de a cădea prizonier în mâinile oștilor lui Mihai – Însuflețite. 6) Navetă de plăcere – Intrate în cort! – Schimb de noapte. 7) Lăpușneanu Radu – Cetate turcească pe Dunăre cucerită de Aron, domnul Moldovei, în martie 1595, ajutat de căderea în mâna lui Mihai a cetăților Giurgului (dec. 1594), Hârșovei și Silistrei (ian. 1595) – Micul locotenent! 8) „Mare” pe timpul lui Mihai Viteazul – Roșii în lan – Opium, în esență! 9) Scrieri istorice – Din când în când. 10) Așa cum au fost atacurile lui Mihai asupra turcilor (masc.). 11) Sprinten în mișcări – Titlu de nobil (pl.). 12) Verb din politica lui Mihai Viteazul – Sar din foc.

Dicționar: BIM, NOMA, ILS, OBOT, RVI.

Pavel TOTOLICI

LA CĂLUGĂRENI (1593)

(Triverb: 5, 1, 6)

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

ȘI LA BINE, ȘI LA RĂU

Iată câteva gânduri ale d-lui profesor **CĂLIN EUGEN**, din Brașov: Dragostea pentru istorie mi-a fost insufletă cu mulți ani în urmă – pe vremea când eram elev al Liceului „Ion Luca Caragiale”, din Ploiești – de către profesorul Nicolae Simache (1905-1972), director mai apoi, din 1951, al Muzeului de Istorie din același oraș.

În perioada când am fost profesor (de biologie) într-o comună de munte, din județul Brașov, am înființat un cerc al iubitorilor de istorie, fapt menționat – la vremea respectivă – și de revista dumneavoastră.

Am participat de mai multe ori la concursurile organizate de **Magazin istoric**, de câteva ori am câștigat și câte un premiu.

Sunt posesorul colecției complete, din aprilie 1967 până la zi. Am fost alături de dumneavoastră „la bine și la rău”, chiar dacă nu v-am scris.

Vă doresc tot binele, pentru prosperitatea vestei! Sper ca să publicați cu curaj articole menite să scoată la iveală adevăruri care erau de nespus înainte.

BISERICA „COCOȘ NEBUN”

Domnișoara **RĂLŪCA CIOBOTARU**, studentă, din Iași, ne scrie, cu umor și simț critic, pentru care o felicităm, despre o excursie în împrejurimile orașului în care locuieste. La Cetățuia a fost extraordinar. Am avut surpriza să mi se citească în limba slavă. În muzeul mănăstirii, se află o **Evangelhie** care datează, dacă nu mă înșală memoria, din 1861, scrisă în slavonă. Având lângă mine un coleg de la Istorie (eu fiind, din păcate, la secția Istorie-Engleză), deodată acesta a început să-mi traducă. Am rămas pur și simplu uimită. Însă nu acesta este esențialul.

Există multe monumente istorice la care au început lucrări de restaurare (Mănăstirea Frumoasa, Biserica Banu, Biserica Ziuă Crucii), dar cred că sunt și altele care au nevoie de așa ceva. Avem în Iași multe biserici care au început să fie construite acum câțiva ani și nici

până astăzi nu au fost terminate. Ce e mai grav însă e că au existat banii necesari pentru ridicarea unei biserici și, în cele din urmă, cel care strângea banii a fugit cu ei.

Mi-am amintit un articol foarte dragut dintr-un ziar. Avem în Iași, în apropiere de centru, Biserica Albă care, de câțiva ani, are ca vecin în fața sa pe... „Cocoș Nebun”, care nu este, nici mai mult, nici mai puțin, decât un bar. Un englez, trecând pe acolo, observă firma barului și în spatele acestuia șezând frumos turla bisericii, după care își notează tacticos: **Cocoș Nebun Church!**

Mulțumim și așteptăm și alte relatări din „dulcele târg al leșilor”.

SE POATE

Abonatul nostru, dl. SIMION BICA, din com. Teregova, jud. Caraș-Severin, ne-a semnalat neprimirea unor numere din revistă la care fusese abonat prin darul Excelenței Sale, **Prințul Dimitrie Sturdza**.

La intervenția noastră – cum am făcut și în alte asemenea situații – am primit din partea Oficiului Județean de Poștă Caraș-Severin o scrisoare prin care ni se comunica „clarificarea aspectului semnalat”.

Ceea ce înseamnă că dl. Bica a primit exemplarele cuvenite. **Mulțumiri.**

CALEA ÎN VIAȚĂ

Mă numesc **VASILE OVIDIU** și sunt student al Facultății de istorie din cadrul **Universității București**.

Vă citesc de mult timp, având colecția începând cu 1967, datorită tatălui meu.

Din punctul meu de vedere, **Magazin istoric** a contribuit, alături de alți factori, la calea pe care am ales să o urmez în viață.

HIMMLER DESPRE SORGE

Dl. prof. VASILE DRĂGOI, din orașul Nehoiu, jud. Buzău, ne semnalează pe marginea artico-

lului Spionul unu și jumătate, din nr. 2/2001, un fragment dintr-o notă, din 27 octombrie 1942, semnată de **Heinrich Himmler** și adresată lui **Joachim von Ribbentrop**, ministrul de Externe al Germaniei naziste între 1938 și 1945.

„Din surse sigure – scria Himmler – am aflat că în anii '30 **Sorge** a lucrat în serviciul de informații sovietic. În public, el s-a manifestat ca un adept înlocat al lui **Hitler** și al națiunii, în realitate însă a făcut spionaj, în colaborare cu iugoslavul **Vukelici**, câțiva japonezi și alți străini, împotriva Germaniei și Japoniei”.

Și Himmler își încheie nota cu cuvintele: „Dat fiind că **Sorge** și-a cules informațiile despre politica țărilor Axei și despre intențiile lor din cele mai sigure surse germane, aspectul acesta implică o mare primejdie politică. În consecință, trebuie să iau măsuri ca în diplomația germană să nu intre persoane neverificate de serviciul secret. Numai în felul acesta vom putea evita neplăceri care dăunează sensibil **Reichului** german și aliaților săi”.

CU RĂSPUNDERE

DL. GABRIEL CHITU-LESCU, din București, fidel cititor, după cum se recomandă: Sunt student și profesor și sunt conștient – deși am numai 19 ani – că port o responsabilitate în fața lui Dumnezeu și a celorlalți, în ceea ce privește educația pe care o dau elevilor. Aceasta nu este și nu trebuie să fie strict în domeniul meu, ci cât mai cuprinzătoare posibil, din toate domeniile culturii.

În acest sens, găsesc în publicația dvs. un real sprijin.

SUPERIOR, NU INFERIOR

Domnul **NICOLAE GHIDARCEA** din Brăila, ne semnalează o inadvertență strecurată în articolul colaboratorului nostru **Adrian Pop**, din nr. 4/2001. Într-adevăr, căpitanul de rangul II (locotenent-colonel în armata de uscat) și cel de rangul III (maior) sunt ofițeri superiori.

CONTENTS (Romanian History)

Prof. Keith Hitchins (U.S.A.) Know your own History • D. Berindei The Boyards of Modernization • C. Xenii, D. Olivan I.I.C. Brătianu (II) • A. Davier The Geographer Emmanuel de Martonne and the Great Romania • F. Sperlea Resignations in the Army • N. Jurca August, the 23rd 1944 in a German Prince's Vision • The Prizes of the Cultural Foundation Magazin Istoric • C. Păunescu, M. Ștefan The Gold of the National Bank for Emigration • A.-A. Spănu An Unknown Soviet Secret Service • D.H. Mazilu Prince Courts in Exile • A. Barnea The Emperor Trajan • P. Otu In 1943 about the Future of Transylvania • I.-A. Pop 1204 – When the Huntington Line was drawn (II) • L. Dumitriu The Goranu Treasure • N. Constantine Recollections of a Diplomat (V) • D. Preda The Romanian-Soviet Relations • I. Lăcustă In Bucharest 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine)

Prof. Keith Hitchins (Etats Unis) Connaissances notre histoire • D. Berindei Les boyards et la modernisation • C. Xenii, D. Olivan I.I.C. Brătianu (II) • A. Davier Le géographe Emmanuel de Martonne et la Grande Roumanie • F. Sperlea Demissions dans l'armée • N. Jurca Le 23 août 1944, vu par un prince allemand • Les prix de la Fondation culturelle Magazin Istoric • C. Păunescu, M. Ștefan L'or de la Banque Nationale pour l'émigration • A.-A. Spănu Un service secret soviétique inconnu • D.H. Mazilu Cours princières en exil • A. Barnea L'empereur Trajan • P. Otu En 1943, sur le futur de la Transylvanie • I.-A. Pop 1204. L'instant où fu tracée la ligne Huntington (II) • L. Dumitriu Le trésor de Goranu • N. Constantine Les mémoires d'un diplomate (V) • D. Preda Les relations roumano-soviétiques • I. Lăcustă A Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история)

Проф. Кейт Хитчинс (США) Познакомимся с нашей историей • Д. Бериндей Бояре, занимавшиеся с модернизацией родины • К. Ксени, Д. Оливан И.И.К. Брătianу (II) • А. Давье Географ Эммануэль де Мартонн и Великая Румыния • Ф. Шперля Отставка из армии • Н. Журка 23 августа 1944 г.: взгляд германского принца • Призы Культурной Фондации Magazin Istoric • К. Паунеску, М. Штефан Золото Национального Банка для эмиграции • А.-А. Спăну Неизвестная советская секретная служба • Д.Х. Мазилу Скитальческие господские двора • А. Барни Император Траян • П. Оту В 1943 г., о будущем Трансильвании • И.А. Поп 1204 г. Тогда была нарисована линия Хантингтона (II) • Л. Думитриу Сокровище в селе Горану • Н. Константиниде Воспоминания дипломата (V) • Д. Предă Румынско-советские отношения • И. Лăкустă В Бухаресте 50 лет назад

INHALT (Rumänische Geschichte)

Prof. Keith Hitchins (U.S.A.) Anregung zur Kenntnis der eigenen Geschichte • D. Berindei Die Boyaren der Modernisierung • C. Xenii, D. Olivan I.I.C. Brătianu (II) • A. Davier Der Geograph Emmanuel de Martonne und Gross Rumänien • F. Sperlea Zurücktretende Offiziere • N. Jurca Der 23 August 1944 in der Ansicht eines deutschen Prinzen • Die Preise der Kultur Stiftung Magazin Istoric • C. Păunescu, M. Ștefan Das Gold der Nationalen Bank für die Emigration • A.-A. Spănu Ein unbekannter sowjetischer Geheimdienst • D.H. Mazilu Fürstliche Höfe in Verbannung • A. Barnea Kaiser Trajan • P. Otu In 1943 über Transylvaniens Zukunft • I.-A. Pop 1204. Das Jahr wenn die Linie Huntington gezogen wurde (II) • L. Dumitriu Der Goruna Schatz • N. Constantine Erinnerungen eines Diplomaten (V) • D. Preda Die rumänisch-sowjetische Beziehungen • I. Lăcustă In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia română)

El prof. Keith Hitchins (EE. UU.) Estimulo para conocer la propia historia • D. Berindei Los boyardos de la modernización • C. Xenii, D. Olivan I.I.C. Brătianu (II) • A. Davier El geógrafo Emmanuel de Martonne y la Gran Rumanía • F. Sperlea Demisiones en el ejército • N. Jurca El 23 de Agosto de 1944 en la visión de un príncipe alemán • Los premios de la Fundación cultural Magazin Istoric • C. Păunescu, M. Ștefan El oro del Banco Nacional para la emigración • A.-A. Spănu Un servicio secreto soviético desconocido • D.H. Mazilu Cortes principesas en destierro • A. Barnea El emperador Trajano • P. Otu En 1943, sobre el futuro de Transilvania • I.-A. Pop 1204. En aquel entonces se ha trazado la linea Huntington (II) • L. Dumitriu El tesoro de Goranu • N. Constantine Los recuerdos de un diplomata (V) • D. Preda Las relaciones rumano-soviéticas • I. Lăcustă En Bucarest hace 50 años

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție.

ABONNEMENTS: S.C. RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București

ISSN 0541-881X

Lei 11 000

